

Beslag

– En handbok

Utvecklingscentrum Malmö
Uppdaterad maj 2015

Innehållsförteckning

Del 1	
1	Inledning.....4
1.1	Sökfunktioner4
1.2	Markeringar.....4
2	Förutsättningar för beslag4
3	Beslag eller förvar (kvarstad) ?.....7
4	Förbud mot beslag av skriftlig handling.....8
5	Beslag av brev och paket14
6	Beslag vid yttrande- och tryckfrihetsbrott15
7	Beslagsprotokollet17
8	Fastställande av beslag.....21
9	Hur länge kan ett beslag bestå?24
Del 2	
10	Beslag av kontanter26
11	Uppgifter hos en teleoperatör29
12	Mobiltelefoner31
13	Kopiering och spegling av beslagtagna egendom37
14	Spår.....41
15	Lån och vård av beslagtagna föremål.....43
16	Beslag av bilar som spärrats i Schengens informationssystem (SIS)45
Del 3	
17	Häv beslaget och besluta om verkställigheten51
18	Förtida utlämnande av beslag enl. 27 kap. 4 a § rättegångsbalken61
19	Yrkande om bättre rätt.....68
20	Godtrosförvärv.....72
21	Förverkande av narkotika som tagits i beslag77
22	Förverkande när åtalet ogillats och beslaget av narkotika hävts.....80
23	Stöldgodslagen81
24	Bevisbeslag och domstolens undersökningsplikt85
25	Handläggning av det enskilda anspråket när åtalet läggs ned88
26	Vad innebär domen för ett föremål som finns i beslag?89

Del 4

27	Flödesschema: Översikt.....	92
27.1	Flödesschema: Endast den hos vilken beslaget gjorts har anspråk	93
27.1.1	Checklista.....	94
27.2	Flödesschema: Den hos vilken beslaget gjorts har anspråk och andra har framställt anspråk.....	95
27.2.1	Checklista.....	96
27.3	Flödesschema. En kan visa sannolika skäl	98
27.3.1	Checklista.....	99
27.4	Flödesschema. Ingen kan visa sannolika skäl.....	100
27.4.1	Checklista.....	101
27.5	Flödesschema. Anspråk saknas	102
27.5.1	Checklista.....	103
27.6	Flödesschema. Polisens handläggning när egendomen ska lämnas ut	104
27.6.1	Kommentar	105
27.7	Flödesschema. Polisens handläggning när egendomen inte kan lämnas ut.....	106
27.7.1	Kommentar.	107
27.8	Flödesschema: Förtida utlämnande, 27 kap. 4 a § rättegångsbalken	108
27.8.1	Checklista.....	109

Del 5

28	Handböcker och RättsPM som behandlar beslagsfrågor.....	112
29	Beslagsregler.....	112
30	Förarbeten och litteratur	113
31	Ämbetsberättelser och rättsfall.....	114
32	Sakregister.....	114

1 Inledning

1.1 Sökfunktioner

- Från innehållsförteckningen kan du söka det avsnitt du är intresserad av genom att hålla ner Ctrl-tangenten, placera markören på den rad i avsnittet du söker och klicka med vänster musknapp. För att komma tillbaka håll ner Ctrl-tangenten och tryck på Home-tangenten.
- Flödesscheman och checklistor finns i bilagan. De olika objekten i flödesschemat har en kortfattad text. En del är försedda med hyperlänkar. Det innebär att du kan förflytta dig från aktuell ruta i flödesschemat till den aktuella texten i handboken. Håll ner Ctrl-tangenten och klicka med vänster musknapp.
- Sakregister och förteckning över JO:s och JK:s ämbetsberättelser samt rättsfall.

1.2 Markeringar

En blå ram omger rekommendationer i texten.

En röd ram omger text som särskilt bör observeras.

Skrivs handboken ut bör det ske på färgskrivare.

2 Förutsättningar för beslag

Det krävs inte att beslaget görs hos den misstänkte eller att brottet är på något sätt kvalificerat.

I 27 kap. 1 § rättegångsbalken stadgas att beslag kan förekomma i fyra olika situationer, nämligen om föremålet skäligen kan antas

1. ha betydelse för utredning om brott
2. vara någon avhänt genom ett brott
3. vara förverkat på grund av brott
4. ha betydelse för utredning om förverkande av utbyte av brottslig verksamhet enligt 36 kap. 1 b § brottsbalken.

Kan antas ha betydelse för utredning om brott

Ett föremål kan antas ha betydelse för utredningen om det för spanings- eller förundersökningsarbetet framåt. Det kan också vara ett direkt bevis för att den misstänkte är skyldig, t.ex. en övervakningsfilm.

När det gäller föremål som kan betecknas som spår rekommenderas att de inte tas i beslag se avsnitt 11 *Spår*.

Kan antas vara avhänt någon genom brott

Stöldgods bör generellt tas i beslag. Förfaranden som innebär att föremålet informellt återställs till ägaren ska inte tillämpas. Innehavaren ska normalt inte berövas de rättssäkerhetsgarantier som det innebär att föremålet tas i beslag, se kommentaren till 27 kap. 1 § rättegångsbalken. När det gäller pengar se avsnitt 10 *Beslag av kontanter*.

Kan antas vara förverkat på grund av brott

Det som avses är sakförverkande. Exempelvis tas narkotika i beslag och förverkas enligt bestämmelserna i narkotikastrafflagen. När det gäller t.ex. brottsverktyg kan sådana förverkas trots att det inte inletts någon förundersökning. Detta är möjligt genom bestämmelsen i 27 kap. 14 a § rättegångsbalken som anger att om förverkande kan ske enligt 36 kap. 3 § brottsbalken får föremålet tas i beslag. I 36 kap. 3 § 1. finns bestämmelsen om förverkande av föremål som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan komma till brottslig användning.

Kan antas ha betydelse för utredningen om förverkande av utbyte av brottslig verksamhet enligt 36 kap. 1 b § brottsbalken

Exempel på föremål som kan tas i beslag är handlingar som kan ge information om äganderätten till kapitalvaror, tillgodohavanden i utländska banker eller innehav av fastigheter utomlands, se handboken *Förverkande och andra åtgärder mot ekonomiska fördelar av brott*.

Lös egendom som är tillgänglig

Lös egendom definieras vanligen som motsatsen till fast egendom där beslag inte är möjligt. Problemet är inte att avgöra skillnaden mellan egendoms typerna, utan vad som ska tas i beslag och om beslag är det bästa alternativet när det är lös egendom, se avsnitt 3 *Beslag eller förvar (kvarstad)?* och avsnitt 14 *Spår*.

Föremålet ska vara fysiskt tillgängligt för beslag eftersom ett beslut om beslag omedelbart ska gå i verkställighet. Känner man inte till var ett föremål finns kan åklagaren ge direktiv till polisen om att försöka få fram information genom förhör eller spaning.

Är föremålet inte fysiskt tillgängligt får t.ex. beslut om husrannsakan fattas för att söka efter föremålet som, om det anträffas, kan tas i beslag¹. I ärendet hade åklagaren, utan beslut om husrannsakan, beslutat om beslag av ett blodprov som förvarades av Huddinge sjukhus.

I ärendet stod det klart att sjukhusets samarbetsvillighet inte kunde tolkas som att sjukhuset avsåg att frivilligt överlämna blodprovet. Det givna beskedet innebar ju tvärtom att sjukhuset avsåg att medverka endast under förutsättning att ett tvångsmedelsbeslut (beslag) fattades. Initiativet till att provet skulle göras tillgängligt kom inte från sjukhusets sida. Enligt JO krävdes husrannsakan.

Det finns ett undantag från regeln om att föremålet ska vara tillgängligt för att kunna tas i beslag. Det gäller föremål där lagen om erkännande och verkställighet inom Europeiska unionen av frysningsbeslut kan tillämpas. Syftet är att föremål som kan antas finnas i annan europeisk stat ska anträffas och överlämnas till Sverige. Ett frysningsbeslut är t. ex. ett beslut om beslag. Beslutet fattas av åklagare enligt 27 kap. 1 § tredje stycket samt 2 och 3 §§ rättegångsbalken. Beslutet får inte verkställas i Sverige. Se vidare handboken *Erkännande och verkställighet inom EU av frysningsbeslut*.

Regler som hindrar beslag

I avsnitt 4-6 redovisas särskilda regler som hindrar beslag.

Kontoutdrag

Under en förundersökning eller vid ansökan om internationell rättslig hjälp kan man behöva få tillgång till kontoutdrag, allegat etc. som finns hos svenska banker. Man gör då en begäran hos resp. banks huvudkontor. Blanketter finns i Wåns under rubriken "Begäran om uppgift om banktillgodohavande". Beslut om husrannsakan krävs inte och handlingarna tas i beslag endast om det är originalhandlingar. Det innebär bl. a. att en begäran om internationell rättslig hjälp avseende ett svenskt kontoutdrag inte kräver ett domstolsbeslut för att överlämnas till utländsk myndighet.

Beslag av pass vid reseförbud

Pass ska inte tas i beslag när en misstänkt får reseförbud. Inget av rekvisiten i 27 kap. 1 § rättegångsbalken är uppfyllt. I Wåns finns en mall för Reseförbud med anmälningsskyldighet. Av mallen framgår att ett villkor för beslutet är att passet överlämnas till polisen.

¹ JO 2006/07 s. 54 (dnr 5010-2003).

Formlösa omhändertaganden

Beslag är ett tvångsmedel och det kan inte ersättas av ett formlöst omhändertagande om det inte står klart att t.ex. målsäganden frivilligt eller på eget initiativ har överlämnat egendomen till polisen. Det är därför bättre att ta egendom i beslag än att skriftligen dokumentera omständigheterna till att åklagaren avstod från beslag eftersom det som överenskommit i efterhand kan bli föremål för delade meningar.

3 Beslag eller förvar (kvarstad) ?

Kvarstad har till syfte att säkerställa en penningprestation, och beslag att säkra tillgången till ett visst föremål. Beslag utgör därför inget alternativ till kvarstad. Men ett yrkande om kvarstad kan säkra viss egendom så att en dom ang. bättre rätt i ett tvistemål kan verkställas².

Det är viktigt att den som står i begrepp att fastställa ett beslag gör klart för sig om reglerna om beslag är tillämpliga, eller om det i stället är fråga om en situation där förvar och kvarstad bör tillämpas³. Observera särskilt att behållningen på ett konto inte kan tas i beslag. För att säkra behållningen krävs ett beslut om förvar och ett beslut om kvarstad⁴.

Beslag är inte ett tvångsmedel som kan användas inför ett framtida kvarstadsyrkande, t.ex. för att säkerställa en målsägandes anspråk på skadestånd. Den interimistiska åtgärd som kan komma i fråga i en sådan situation är att ta egendomen i förvar.

Förvar beslutas av åklagaren eller i brådskande fall av en polisman. En polis-mans rätt att besluta om förvar är konstruerad på samma sätt som rätten att besluta om beslag. Åklagaren ska så snart som möjligt ta ställning till förvar som har beslutats av en polisman. Han kan besluta om förvar utan att egendomen finns tillgänglig⁵.

Det är inte ovanligt att pengar tas i beslag i stället för att tas i förvar vid verkställande av husrannsakan, kroppsvisitation eller gripande. Utrymmet för att ta pengar i beslag är dock ganska begränsat. Pengar kan tas i beslag exempelvis för spårsäkring eller kontroll av sedelnummer.

² Inledning till 15 kap. rättegångsbalken, Fitger, Kommentar till rättegångsbalken.

³ JO 2006-05-16 (dnr 3376-2003) samt JO 2003/04 s. 96 (dnr 3788-2001).

⁴ Prop. 2007/08:68 s. 85.

⁵ Gunnel Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel s. 343 samt prop. 2007/08:68 s. 85.

Det är då fråga om ett beslag som kan antas ha betydelse för utredning om brott. Ett annat skäl för beslag av pengar är att det skäligen kan antas att sedlar som påträffats hos någon som är misstänkt för förmögenhetsbrott har avhånts målsäganden genom brottet.

Efter ett kort inledande skede ska beslaget normalt antingen upphävas eller övergå i förvar som förstadium till kvarstad⁶, se avsnitt 10 *Kontanter*. Om ett beslag som borde ha övergått i kvarstad fortfarande består när saken prövas av rätten kan detta resultera i att även domstolens handläggning blir felaktig⁷.

Proportionalitetsprincipen innebär att mindre belopp inte bör tas i förvar. Ett annat skäl till att mindre belopp inte ska tas i förvar är att Kronofogdemyndighetens (kronofogden) förrättningskostnader inte kan täckas. Uppstår tveksamheter bör man kontakta kronofogden. Se vidare handboken *Förverkande och andra åtgärder mot ekonomiska fördelar av brott*.

Åklagaren är skyldig att underrätta polisen om sina beslut angående förvar, även om det inte finns någon uttrycklig regel om detta. Särskilt i de fall där åklagaren beslutar att egendom som tagits i beslag i stället ska tas i förvar är det viktigt att polisen får kännedom om det⁸.

På samma sätt ska enligt 26 kap. 3 b § rättegångsbalken den vars egendom tas i förvar underrättas om han inte varit närvarande vid åtgärden.

4 Förbud mot beslag av skriftlig handling

Beslagsförbudet i 27 kap. 2 § rättegångsbalken

En skriftlig handling får inte tas i beslag om den kan antas innehålla uppgifter som en befattningshavare eller någon annan som avses i 36 kap. 5 § inte får höras som vittne om, och handlingen innehas av honom eller henne eller av den som tystnadsplikten gäller till förmån för.

Av 36 kap. 5 § andra stycket rättegångsbalken framgår att bl.a. advokater, läkare, tandläkare, barnmorskor, sjuksköterskor och psykologer inte får höras som vittnen om något som har anförtrotts dem i deras yrkesutövning eller som de erfarit i samband därmed.

⁶ JO 1963 s. 103 samt JO 1977/78:90.

⁷ JO 1993/94 s. 38.

⁸ Gunnel Lindberg, *Straffprocessuella tvångsmedel*, 2 uppl. s. 348.

De får emellertid höras om det är medgivet i lag, eller om den som tystnadsplikten gäller till förmån för samtycker till det.

Advokaters tystnadsplikt omfattar alltså endast sådant som anförtrotts dem i deras yrkesutövning eller som de erfarit i samband med det.

Här finns flera vägledande rättsfall från Högsta domstolen och även Regeringsrätten⁹.

Med att något har *anförtrotts en yrkesutövare* menas att uppgifterna har lämnats med en, uttrycklig eller underförstådd, begäran om att det är fråga om förtroliga uppgifter. I rättsfallen NJA 1977 s. 403 gjorde Högsta domstolen följande bedömning.

NJA 1977 s. 403. Undantagsregeln i 27 kap. 2 § har enligt sin lydelse blivit betydligt mer vidsträckt än som föranleds av ändamålet med att tillgodose sekretesskravet mellan advokat och klient. Men eftersom stadgandet gäller till skydd för enskild person mot tvångsingripande från det allmännas sida föreligger hinder för en rättstillämpning i strid med paragrafen.

NJA 1990 s. 537. Även när en advokat är ställföreträdare för ett bolag bör handlingar som rör bolaget kunna anses anförtrodda honom i hans egenskap av advokat och därmed vara fredade från beslag. För att beslagsförbudet ska vara tillämpligt krävs dock att bolaget kan anses vara advokatens klient. Högsta domstolen menade samtidigt att det från advokatens sida bör vara tillräckligt med ett blygsamt mått av bevisning.

Högsta domstolen har i beslut 2010-03-04 (Ö 2144-09) funnit att beslagsförbudet är tillämpligt när beslaget gjorts hos en advokat som själv är misstänkt för brott. Förbud mot editionsföreläggande gäller på samma grund.

Bakgrunden var att bolaget X vänt sig till advokatfirman med en förfrågan om biträde med löpande juridisk rådgivning och representation i bolaget styrelse. De omständigheter som HD beaktade vid bedömningen av om ett klientförhållande förelåg var att handlingarna som tagits i beslag funnits i advokatbyråns lokaler och att andra jurister vid byrån biträtt med rådgivning som inte gällde styrelsearbetet. Enligt HD är en klients befogade intresse av konfidentialitet inte mindre av det skälet att en brottsmisstanke riktas mot hans advokat.

Av HD beslutet framgår också att undantag från beslagsförbudet kan föreligga om syftet bakom ett samarbete mellan en advokat och hans uppdragsgivare skulle vara brottsligt. Detsamma gäller om samarbetet enbart skulle bestå i att advokaten aktivt medverkade till att dölja ett brott. I dessa fall har advokaten inte bedrivit yrkesutövning som advokat enligt 36 kap. 5 § rättegångsbalken.

⁹RÅ 2001 ref. 67.

Skyldigheten att vittna för andra än försvarare och advokater t.ex. läkare finns i mål angående brott som avses i 10 kap. 21 och 23 §§ offentlighets- och sekretesslagen (tidigare 14 kap. 2 § femte och sjätte stycket sekretesslagen). Skyldighet att svara på frågor finns i följande fall.

- Vid brott som riktas mot någon som inte har fyllt arton år och det är fråga om brott som avses i 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken eller lagen om förbud mot könsstympning, 21 §.
- Om det för brottet inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år.
- Vid försök till brott om det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år.
- Vid försök till brott om det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år när gärningen innefattar försök till överföring av sådan allmänfarlig sjukdom som avses i 1 kap. 3 § smittskyddslagen, 23 §.

Vittnesplikten i brottmål för advokater och deras biträden är begränsad till gärningar för vilka det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år. Enskilda som tar kontakt med en advokat ska känna sig fria att lämna de uppgifter som krävs för att få adekvat rådgivning. De förväntar sig sannolikt att advokatens tystnadsplikt gäller uppgifter om att de eller närstående till dem agerat brottsligt eller på annat sätt rättsstridigt¹⁰.

Det innebär för advokater och deras biträden att uppgifter som anförtrots dem i deras yrkesutövning eller som de i samband därmed erfarit är skyldiga att vittna endast om det är medgivet i lag, om samtycke finns eller vittnesmålet ska avges i mål för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år.

I 27 kap. 2 § rättegångsbalken stadgas förbud att ta skriftlig handling i beslag hos den misstänkte eller honom närstående som gäller ett skriftligt meddelande mellan den misstänkte och närstående till honom eller mellan dessa närstående. Till exempel skyddas ett brev som sänts mellan ett par makar och som anträffas vid en husrannsakan hos deras son. Närstående är de som anges i 36 kap. 3 § rättegångsbalken.

Hotar en make sin maka genom att sända henne ett meddelande skyddas det av beslagsförbudsreglerna. Är den misstänkte häktad och har hans kontakter med omvärlden inskränkts t.ex. genom att åklagaren har rätt att granska brev till och från den häktade kan ett meddelande som innehåller hot stoppas av åklagaren. Riktat sig hotet mot en närstående kan brevet inte tas i beslag¹¹.

¹⁰ Prop.2009/10:182.

¹¹ Dåvarande riksåklagarens yttrande till JO 2009/10 s.80 (dnr 2138-2007).

Eftersom meddelandet inte kan tas i beslag bör ett PM skrivas som redogör för hur och under vilka omständigheter meddelandet överlämnades till eller omhändertogs av polisen.

När det gäller brev och sms som innehåller hot och som sänts från den misstänkte till en närstående¹² kan brevet och mobiltelefon tas i beslag under förutsättning att målsäganden överlämnar brevet eller mobiltelefonen till polisen i syfte att bevisning ska säkras. Brev och sms kan då återopas som bevisning. Motsvarande gäller i de fall det är den misstänkte som överlämnar brevet eller sin mobiltelefon med en motsvarande begäran.

Av handboken Handläggning av fridskränkingsbrotten¹³ framgår följande. Har målsäganden nåtts av brev och sms som innehåller hot kan hon eller han överlämna materialet till polisen. Genom att överlämna brevet och telefonen till polisen har målsäganden avstått från det skydd för förtroligheter som förbudet mot beslag ger. Åklagaren eller polisen kan därför i denna situation ta brevet och telefonen i beslag.

Denna tolkning av beslagsförbudsregeln står inte i strid med uttalande från Justitieombudsmannen¹⁴ om att samhällliga organ inte får göra ingripande inom det grundlagsskyddade området annat än med stöd av lag. Justitieombudsmannen har i beslut den 19 november 2002¹⁵ uttalat att ett frivilligt agerande av målsäganden, även om det sker i brottsutredande syfte, faller utanför det område som regleras genom grundlagsbestämmelsen och rättegångsbalkens föreskrifter.

Motsatsvis innebär detta att den misstänktes brev eller mobiltelefon, utan den misstänktes samtycke, inte kan tas i beslag från honom eller henne i de fall förundersökningen gäller misstanke om brott mot en närstående och beslaget ska säkerställa bevisningen t.ex. av ett olaga hot.

I avsnittet Sms mellan närstående s. 34 i beslagshandboken beskrivs hur man som åklagare ska agera i fråga om beslag i en förundersökning som **inte** gäller misstanke om brott begånget mot någon närstående men där sådana meddelanden kan finnas i t.ex. den beslagtagna datorn eller mobiltelefonen.

Beslagsförbudet gäller inte vid brott som har ett straffminimum om två års fängelse. Det gäller inte heller om det skriftliga meddelandet påträffas hos tredje man¹⁶.

¹² Begreppet närstående förklaras i handboken Handläggning av fridskränkingsbrotten, s.5, Utvecklingscentrum Göteborg.

¹³ , Handläggning av fridskränkingsbrotten, s.16, Utvecklingscentrum Göteborg.

¹⁴ JO 1991/92 s.114.

¹⁵ JO 2002-11-19, Dnr 969-2001, s.8.

¹⁶ Kommentaren till rättegångsbalken 27 kap. 2 §.

Skriftliga handlingar och digitala dokument jämställs

Beslag av en dator hindras inte av att man kan förvänta sig att den innehåller skyddade dokument.

Enligt 27 kap. 2 § rättegångsbalken omfattar beslagsförbudet endast skriftliga handlingar. Någon närmare definition i rättegångsbalken eller i förarbetena av vad som avses med skriftlig handling finns inte¹⁷. JO:s avgörande 2008-12-04 (dnr 2138-2007) och RÅ:s beslut i ett tillsynsärende, ÅM-A 2006/1152 belyser frågorna.

I JO-avgörandet var bakgrunden att åklagaren hade inlett en förundersökning om misstanke om bokföringsbrott och grovt skattebrott mot två personer som tidigare varit gifta. Inget av brotten hade således minimum 2 år fängelse i straffskalan. Från maken hade en dator tagits i beslag. E-postkorrespondens mellan de tidigare makarna som rörde de brott de var misstänkta för skrevs ut, ingick i förundersökningsprotokollet och åberopades som bevisning.

JO och Riksåklagaren var överens om följande. I princip gäller reglerna för skriftliga handlingar även elektroniska dokument. Skulle korrespondensen inte fått användas i brottsutredningen om den hade haft skriftlig form, skulle den inte heller användas om den fanns i elektronisk form.

En tillämpning i strid med 27 kap. 2 § rättegångsbalken är inte möjlig med hänsyn till HD-avgörandet 1977 s. 403, se ovan under rubriken Beslagsförbudet i 27 kap. 2 § rättegångsbalken. Åklagaren borde därför ha avstått från att använda sig av e-postkorrespondensen.

I tillsynsärendet var bakgrunden e-postkorrespondens som fanns i en beslagtagn dator. E-breven hade sänts mellan den misstänkte och hans advokat i Schweiz. Breven hade raderats och det var fragment av dem som kunde läsas.

Det fanns därför inga kompletta uppgifter om avsändare och mottagare etc. I förhör med den misstänkte berördes fragmenten av e-breven

Det var vid den tidpunkten inte klarlagt att dokumenten kunde beröras av bestämmelsen i 27 kap. 2 § rättegångsbalken. När förhållandet stod klart togs materialet inte med i förundersökningen.

Dåvarande vice riksåklagaren uttalade att av åklagaretiska skäl ska ändamålet med beslagsförbudsregeln beaktas när innehållet i en dator analyseras. Påträffas skyddade dokument ska de omedelbart släckas ned och om dokumentet har skrivits ut ska det genast förstöras.

¹⁷ Se bl.a. Justitiekanslerns beslut 2007-12-19 (dnr 6372-07-31) och Gunnel Lindberg: Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas, 2 uppl., s. 390 ff.

Den misstänktes invändning om att det elektroniskt lagrade dokumentet är skyddat behöver inte utan vidare godtas men det är tillräckligt med ett blygsamt mått av bevisning för att åklagaren ska vara skyldig att beakta invändningen. Görts invändningen under ett förhör ska förhöret avbrytas i den delen och inget material ska tas med i förundersökningsprotokollet.

Beträffande sms se avsnitt 12 *Mobiltelefoner*.

Överväganden när journalistiskt källmaterial tas i beslag

JK:s beslut 2001-05-17 (dnr 2806-00-21) gällde ett klagomål mot en åklagare som beslagtagit och kopierat ett videoband som tillhörde TV4. Bakgrunden var följande.

En förundersökning hade inletts om misstanke om grov egenmäktighet med barn. TV4 hade intervjuat ett syskon till barnen som förts till Somalia. TV4 spelade upp bandet för åklagaren för att få en kommentar och dessförinnan hade åklagaren fått information om vem det var som hade intervjuats. Därefter tog åklagaren videobandet i beslag, kopierade det och återlämnade originalet. TV4 sände sedan intervjun.

Riksåklagarens syn, som JK delade, var att hinder mot beslag förelåg i samma utsträckning som innehållet omfattades av tystnadsplikten i 2 kap. 3 § yttrandefrihetsgrundlagen. Tystnadsplikten är den som finns till skydd för identiteten hos den som framträtt i ett radio- eller tv-program eller en teknisk upptagning för sådant offentliggörande.

JK underströk att efterforskningsförbudet i 2 kap. 4 § yttrandefrihetsgrundlagen kan begränsa möjligheterna att ta journalistiskt källmaterial i beslag. Efterforskningsförbudet innebär att den som framträtt inte får efterforskas av en myndighet eller annat allmänt organ.

Om identiteten inte röjts i programmet torde efterforskning vara förbjuden både när det klart framgår att uppgiftslämnaren vill vara anonym och när samtycke inte finns vid offentliggörandet.

Reportern från TV4 hade klargjort för åklagaren vem som stod för uppgiftslämnandet. Åklagaren hade inte haft anledning att anta att tystnadsplikten gällt för uppgiften om uppgiftslämnarens identitet och någon efterforskning förelåg således inte.

I JK:s beslut 2007-12-19 (dnr 6372-07-31, 6373-07-31) var frågan om beslag av en dator hos en person med anknytning till TV4.

Bakgrunden var att en förundersökning pågick mot en journalist misstänkt för mutbrott och skattebrott. Åklagaren beslutade om husrannsakan i journalistens bostad och där togs en dator i beslag.

Journalisten och TV4 hävdade att den beslagtagna datorn innehöll material som omfattades av källskyddet i yttrandefrihetsgrundlagen. Tingsrätten fastställde beslaget, hovrätten fastställde tingsrättens beslut och HD gav inte prövningstillstånd. Tingsrätten hade funnit att den undersökning som skett inte kunde anses utgöra efterforskning i strid med efterforskningsförbudet.

Journalisten och hans försvarare hade fått tillfälle att övervaka genomgången av materialet. Dessutom hade undersökningen varit riktad och begränsad i datorn utifrån brottsmisstanken genom sökning på visst namn. Inte heller i övrigt fann JK att beslagsbeslutet stred mot efterforskningsförbudet.

När det gällde åklagarens beslut om husrannsakan och beslag ansåg JK att frågan inte varit särskilt komplicerad utifrån brottsmisstankarna. Husrannsakan kunde inte heller förväntas medföra någon synnerlig olägenhet. Det var därför inte fel att åklagaren själv gjorde proportionalitetsbedömningen i stället för att låta tingsrätten bedöma frågan.

5 Beslag av brev och paket

I 27 kap. 3 § rättegångsbalken stadgas att brev, telegram eller annan försändelse som finns hos ett post- eller telebefordringsföretag, får tas i beslag endast om det är föreskrivet fängelse i ett år eller däröver för brottet, och försändelsen hade kunnat tas i beslag hos mottagaren.

Paragrafen föreskriver alltså strängare villkor för beslag än i andra fall, men bestämmelserna kom till för att över huvud taget möjliggöra beslag av brev m.m. som befordras.

Det är fysiska föremål som kan tas i beslag, dvs. den enskilda handlingen, brevet eller telegrammet. Begreppet *försändelse* omfattar bl.a. brev, postanvisning och paket.

Elektroniska meddelanden och telemeddelanden omfattas inte. Det gäller oavsett var informationen finns. Bestämmelserna för dessa meddelanden finns i lagen om elektronisk kommunikation och i rättegångsbalkens regler om hemlig teleavlyssning.

Med telemeddelande avses t.ex. telefonsamtal, telefax, telegram, e-post och sms¹⁸.

I övrigt hänvisas till kommentaren i rättegångsbalken och Gunnel Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel.

6 Beslag vid yttrande- och tryckfrihetsbrott

Kompetensfördelningen i förhållande till JK

Det finns en promemoria angående kompetensfördelningen mellan Justitiekanslern samt polis och åklagare. Den redogör för de vanligaste fallen där tveksamhet kan uppstå om ärendet ska underställas JK eller inte. Promemorian finns på Riksåklagarens intranät, Rånet, under rubrikerna Brott & Straff/Rättsinformation/Annan rättsinformation /JK:s promemoria om gränsdragningen mot TF/YGL.

JK:s ställning som ensam behörig åklagare innebär att

- den polismyndighet som tar emot en anmälan om yttrande- eller tryckfrihetsbrott ska underställa JK anmälan för bedömning och inte sända ärendet till Åklagarmyndigheten. Skälet är korta preskriptionstider.
- polisen inte kan tillämpa reglerna om fara i dröjsmål vid beslag eller husrannsakan.
- åklagaren inte ska fatta beslut om beslag eller besluta om att inleda förundersökning.

JK ska kontaktas för att han ska avgöra om handläggningen ska övertas. Handläggare hos JK nås under kvällar och helger på tel. 0706-113 114. Sänd inget material till JK utan föregående kontakt.

Om det finns oklarheter om gärningen kan anses som ett tryckfrihetsbrott och fråga om tvångsmedel uppkommer ska JK kontaktas för samråd. Detta framgår av JK:s beslut 2008-04-08 (dnr 3434-07-22). Ett beslut av polis eller åklagare i ett sådant ärende saknar lagstöd och är enligt JK en nullitet.

Hets mot folkgrupp

Hets mot folkgrupp är ett av de vanligaste brotten där det uppstår gränsdragningsfrågor (TF 7 kap. 4 § 11).

¹⁸Prop. 2002/03:74 s. 14.

Otillåtna texter eller symboler finns på flygblad, affischer, flaggor, kläder och cd-skivor. Svårigheten är att avgöra om texten är tryckt eller inte. Vissa produkter är oftast tryckta och JK ska därför som huvudregel kontaktas även om det är enstaka exemplar som påträffas. Andra produkter är normalt inte tryckta, och JK behöver då inte inledningsvis kontaktas om det är enstaka exemplar.

Kontakta JK om det rör sig om

- klistermärken, eftersom sådana i allmänhet är tryckta. Detta gäller även om det endast är enstaka exemplar.
- bilder, affischer och dekaler om texten/symbolen ser ut att vara tryckt. Detta gäller även om det endast är enstaka exemplar.
- flaggor och kläder om texten/symbolen ser ut att vara tryckt och det rör det sig om flera exemplar. Är det enstaka exemplar kan polis och åklagare inledningsvis anses behöriga att inleda förundersökning och ta föremålet i beslag. Undersökningen av om texten är tryckt ska ske så snart som möjligt.
- cd-skivor eller andra ljudupptagningar med t.ex. vit makt-musik. Detta gäller om det är flera exemplar och de inte kan anses vara för innehavarens eget bruk.
- spridning via hemsidor på Internet som tillhandahålls av en redaktion för en tryckt periodisk skrift, redaktionen för ett radioprogram, ett bokförlag etc. för vilka det finns utgivningsbevis.
- fotokopierade flygblad som det finns utgivningsbevis för (kontroll med PRV) eller en beteckning på flygbladet som visar att texten har mångfaldigats och vem som gjort det samt var och när det har skett.

Av JK:s beslut 2008-04-08 (dnr 3434-07-22) framgår att beslag kan ske i bevissyfte, t.ex. av ett flygblad i ett misshandelsmål för att säkra fingeravtryck samtidigt som flygbladets innehåll när det är tryckt kan vara att bedöma som hets mot folkgrupp och brott mot TF. Kontakta JK för att informera och inhämta synpunkter. I den beskrivna situationen var det åklagaren som var förundersökningsledare i ärendet om den begångna misshandeln eftersom den hade rasistiska eller främlingsfientliga motiv (6 § ÅFS 2007:4).

Internationell rättslig hjälp vid yttrande- och tryckfrihetsbrott

När en begäran om internationell rättslig hjälp rör brott som faller inom området för tryckfrihets- och yttrandefrihetsbrotten ska frågan underställas JK för bedömning. JK tar ställning till om den rättsliga hjälpen skulle strida mot grundlagarnas ingripandeförbud eller om hjälpen på annat sätt skulle komma i konflikt med svenska allmänna rättsprinciper enligt 2 kap. 14 § lagen om internationell rättslig hjälp. Det är regeringen som fattar beslut om avslag på en begäran om internationell rättslig hjälp.

Huvudregeln är att om spridning skett men JK anser att det saknas förutsättningar för honom att inleda en förundersökning enligt reglerna i TF eller YGL, saknas även förutsättningar för att lämna internationell rättslig hjälp när det gäller ingripande åtgärder som husrannsakan och beslag.

En tysk åklagare begärde husrannsakan och beslag av cd-skivor och annat bevismaterial. Cd-skivorna hade troligen producerats i Australien och sänts till Sverige. Från Sverige hade merparten av skivorna sänts med post till Tyskland och övriga med bil. Innehållet på skivorna kan beskrivas som hets mot folkgrupp. Fullbordat brott förelåg i Tyskland, JK 2008-10-24 (dnr 5591-08-33).

Spridning är en förutsättning för att yttrandefrihetsgrundlagen ska vara tillämplig. I NJA 1956 s. 48 ansågs spridning ha skett när ett flygblad hade sänts med post från Sverige till utlandet. I enlighet med det rättsfallet ansågs cd-skivorna spridda här. JK fann att yttrandefrihetsgrundlagen var tillämplig på skivorna, men att ev. yttrandefrihetsbrott i Sverige var preskriberat eller skulle komma att preskriberas innan åtal kunde väckas.

Någon förundersökning skulle därför inte inledas. JK konstaterade att husrannsakan och beslag är åtgärder som är att anse som ett ingripande enligt yttrandefrihetsgrundlagen mot tekniska upptagningar som skyddas av grundlagen. Någon rättslig hjälp kunde alltså inte lämnas.

För cd-skivorna som hade fraktats med bil från Sverige till Tyskland hade någon spridning *inte* skett här. Det innebär att cd-skivorna endast skyddades av det s.k. censurförbudet. Förbudet innebär att det enligt 1 kap. 3 § första stycket yttrandefrihetsgrundlagen inte är tillåtet att ingripa med anledning av en teknisk upptagning innan spridning faktiskt har skett. JK hänvisade till prop. 1997/98:43 s. 121 och uttalande att om ett fullbordat spridningsbrott redan skett i Tyskland bör skyddsreglerna inte kunna åberopas mot ett ingripande här i landet.

Inte heller kunde ingripande åtgärder som husrannsakan och beslag anses strida mot svenska allmänna rättsprinciper. Den rättsliga hjälpen kunde således lämnas.

7 Beslagsprotokollet

Lagreglerna om beslagsprotokoll finns i 27 kap. 13 § rättegångsbalken. Av bestämmelsens första stycke framgår själva protokolleringsskyldigheten. Denna innebär att det ska föras protokoll över beslag och att ändamålet med beslaget nog ska beskrivas i protokollet. I andra stycket föreskrivs att den som har drabbats av beslag har rätt att på begäran få bevis om beslaget inklusive uppgift om vilket brott misstanken avser.

Observera att om beslut fattas om att spärra av en brottsplats t.ex. en lägenhet enligt bestämmelsen i 27 kap. 15 § rättegångsbalken ska protokoll upprättas. I protokollet ska grunden för åtgärden anges¹⁹.

Polisen, Tullverket, Kustbevakningen och skattebrottsenheterna är i egenskap av verkställande myndigheter skyldiga att upprätta beslagsprotokoll. Protokollen är emellertid viktiga även för åklagaren eftersom de ofta används som bevismedel. Dessutom ska beslag i vissa fall fastställas av åklagaren enligt 27 kap. 4 § rättegångsbalken, se avsnitt 8 *Fastställande av beslag*.

Ett beslag ska alltid dokumenteras och JO har i flera fall (exempelvis i JO 1987/88 s. 91) betonat vikten av att protokolleringsskyldigheten fullgörs. Numera upprättar polisen ett särskilt beslagsprotokoll, vilket görs i det datoriserade verksamhetsstödet DurTvå.

Ange grunden för beslaget och specificera beslagspunkterna

Regeln i 27 kap. 13 § rättegångsbalken anses inte innebära ett absolut krav på omedelbar dokumentation²⁰, vilket hänger ihop med att beslagen kan vara av vitt varierande omfattning. Däremot finns i 27 kap. 4 § rättegångsbalken ett stadgande om att ett verkställt beslag skyndsamt ska underställas åklagaren för prövning.

Beslag av omfattande material kan komma att röra föremål som i efterhand visar sig sakna värde för den fortsatta utredningen. Beslaget av sådana föremål ska hävas, och föremålet återlämnas så fort det går.

JO har bland annat i beslut 2003-07-09 (dnr 3128-2002) uttalat sig om tidsutdräkten för upprättande av ett beslagsprotokoll över en plånbok som innehöll diverse handlingar.

Bakgrunden var att ett beslag av en plånbok verkställdes den 29 augusti 2002. Det upprättades ett protokoll över beslaget som upptog plånboken men det fanns ingen redovisning av innehållet i den. Först den 18 september samma år upprättades en särskild förteckning av innehållet i plånboken omfattande 12 punkter.

JO konstaterade att det var uppenbart att materialet inte var av större omfattning. En detaljerad förteckning borde därför ha upprättats redan i samband med husrannsakan.

Vid beslag av större omfattning har i praxis godtagits att en detaljerad förteckning upprättas först sedan egendomen förts till den verkställande myndighetens lokaler²¹.

¹⁹ JK 2010-05-06 (dnr 8303-08-40), se avsnitt 23 Bevisbeslag och domstolens undersökningsplikt.

²⁰ JO 1975/76 s. 154.

²¹ JO 1982/83 s. 48 och JK 1981 s. 41.

Om ett detaljerat protokoll inte omedelbart upprättas på platsen för beslaget måste det, enligt JO, emellertid krävas att man genom anteckningar dokumenterar vad för slags egendom man för med sig och vilket antal det handlar om²².

Ändamålet eller grunden för beslaget ska alltid anges i protokollet. Den som drabbats av beslaget har rätt att få bevis om beslaget med uppgift om det brott som misstanken avser, och JO har därför menat att även brottet ska klart specificeras i protokollet²³.

Ett vanligt problem är att de beslagtagna föremålen inte är tillräckligt beskrivna i beslagsprotokollen. Beslagsföremålen är med andra ord inte individualiserade. I praxis har man inte godtagit beskrivningar av typen "pärmar innehållande diverse papper"²⁴ eller beslag av "17 stycken äldre tvåkronorsmynt"²⁵. Det ska vara möjligt att häva delar av ett beslag.

I RPSFS²⁶ 2009:12 (FAP²⁷ 102-2) stadgas i 6 § att vid registrering av föremål i beslagsloggaren fastställs automatiskt en numrering för varje beslag och föremål. I 18 § anges vidare att en föremålsetikett skrivs ut för varje föremål. Föremålsetiketten följer varje föremål som tagits i beslag och på etiketten finns året, koden för polismyndigheten, beslagsprotokollets nummer och löpnumret i protokollet. Föremål som tagits i beslag ska snarast förses med en föremålsetikett.

I de allmänna råden till 13 § i RPSFS 2009:12 anförs att om ett beslagtaget föremål är skadat eller ur funktion ska detta anges i protokollet, liksom om ett beslagtaget föremål är försett med särskilda tillbehör eller innehåller föremål som inte ska omfattas av beslaget, t.ex. lösa föremål i en bil.

Ändringar, dokumentation och bevis om beslag

Sedan beslagsprotokollet börjat utöva sin funktion som bevismedel får i princip inget ändras i det. Efter denna tidpunkt måste felaktigheter ändras på så sätt att det framgår att det är en rättelse i efterhand, vilket ska anges med namn/signatur och datum.

ÅFS²⁸ 2005:30 innehåller bestämmelser om att åklagares användning av ett straffprocessuellt tvångsmedel ska dokumenteras (1 §). Det ska framgå av dokumentationen vem som har fattat beslutet, tidpunkten för det och, i förekommande fall, vem som har varit föredragande i ärendet.

²² JO 1982/83 s. 48 och 2003-07-09 (dnr 3128-2002).

²³ JO 1956 s. 95.

²⁴ JK 1981 s. 41.

²⁵ JK 1985 s. 248.

²⁶ Rikspolisstyrelsens författningssamling.

²⁷ Föreskrifter och allmänna råd för polisväsendet.

²⁸ Åklagarmyndighetens författningssamling.

Den som drabbats av beslag har rätt att på begäran få ett bevis om beslaget enligt 27 kap. 13 § andra stycket rättegångsbalken. Denna rätt tillkommer både föremålets ägare och den hos vilken föremålet tas. Beviset ska innehålla uppgift om det brott misstanken avser. Hur ingående brottet ska beskrivas beror på omständigheterna. Enligt JO ska emellertid brottsmisstanken beskrivas så konkret som möjligt och i princip omfatta vilken eller vilka gärningar som avses (se kommentaren till rättegångsbalken under 23 kap. 18 § och där nämnda JO-avgöranden). Enligt kommentaren till rättegångsbalken är det den som genomför åtgärden som bör svara för att upprätta beviset.

Enligt JO²⁹ har lagstiftarens mening varit att beviset ska utgöras av en skriftlig bekräftelse som utfärdas omedelbart på platsen för beslaget. Bekräftelsen ska innehålla åtminstone översiktliga uppgifter om de beslagtagna föremålen. En kopia av det protokoll som i efterhand upprättas över åtgärden har därför inte ansetts utgöra ett sådant bevis som avses i bestämmelsen (nämnda JO-avgörande). Vid omfattande beslag får beviset ges en mer summarisk utformning, enligt JO. Beviset bör dock beskriva vad som har tagits i beslag på platsen.

Några JO-uttalanden som rör frågan om bevis från senare år finns inte.

Omfattande beslag

I ARF³⁰ 2006:49 *Dokumentation av omfattande beslag* finns praktisk vägledning om dokumentationen av omfattande beslag och vad man bör iaktta. Här följer en sammanfattning av synpunkterna.

- Om en husrannsakan kan planeras i förväg bör man fördela arbetsuppgifterna mellan de som ska närvara. Man bestämmer då även vem eller vilka som ska upprätta beslagsprotokollet.
- Det ska vara känt vad det är man söker, t.ex. genom en förteckning över handlingar eller föremål.
- Är det IT-material bör en IT-tekniker närvara, och gäller saken ekonomiska förhållanden bör en revisor delta.
- De som deltar ska vara informerade om reglerna om beslagsförbud, se avsnitt 4 *Förbud mot beslag av skriftlig handling*.
- Lokalen eller bostaden där beslaget sker dokumenteras genom videofilmning eller fotografier, liksom var föremålen som tas i beslag anträffades.
- En första gallring av föremålen ska ske redan på platsen.
- Varje föremål som tas i beslag märks på plats och det ska anges var det anträffades.

²⁹ JO 1975/76 s. 156.

³⁰ Aktuella rättsfrågor, EBM.

8 Fastställande av beslag

Beslagets omfattning och den rättsliga prövningen är omständigheter som avgör inom vilken tid beslaget ska fastställas.

Beslag som inte är omfattande bör prövas och fastställas samma dag som åklagaren får del av beslagsprotokollet. Rekommendationen är att beslut om att pröva beslag per telefon bör begränsas till enkla ärenden med ett fåtal beslagspunkter.

Behörighet, prövning och skyndsamhetskravet

I 27 kap. 4 § rättegångsbalken regleras bl.a. vem som får verkställa och fastställa beslag. Av särskilt intresse för åklagaren är det tredje stycket. Där stadgas att ”verkställs beslag av någon annan än undersökningsledaren eller åklagaren och har denne inte beslutat beslaget, skall anmälan skyndsamt göras hos honom, som omedelbart skall pröva om beslaget skall bestå”.

Vanligtvis är det en polisman som tar ett föremål i beslag eftersom åklagaren eller undersökningsledaren sällan är personligen närvarande. Beslaget är då att betrakta som ett provisorium fram till dess att det har fastställts³¹. När åklagaren sedan får vetskap om beslaget, vanligtvis genom beslagsprotokollet, ska han omedelbart ta ställning till om det finns rättsliga förutsättningar för beslaget och om beslaget ska fastställas eller inte. Ett polisiärt befäl, exempelvis vakthavande befäl, som inte är förundersökningsledare för den aktuella förundersökningen har inte behörighet att fastställa beslag³².

Även om åklagaren har fattat beslut om husrannsakan eller annat tvångsmedel med direktiv om vilka föremål som ska eftersökas, är det den som är på plats som avgör om de föremål som påträffas ska tas i beslag. Beslaget måste även i en sådan situation underställas åklagaren för beslut om fastställande. Endast om åklagaren skulle delta personligen i verkställigheten av en husrannsakan eller annat tvångsmedel kan åklagaren direkt på plats besluta om vilka föremål som ska tas i beslag och dessa behöver då inte fastställas efteråt.

Ofta kontaktas åklagaren per telefon under verkställigheten av en husrannsakan eller annat tvångsmedel med förfrågan om ett visst konkret föremål ska tas i beslag.

³¹ JO 1986/87 s. 98 och 2004/05 s. 70 (dnr 3128-2002).

³² JO 2004/05 s. 70.

Ett beslut i den situationen kan möjligen anses vara fattat av åklagaren³³. Även sådana beslag bör emellertid fastställas i efterhand av åklagaren för att undvika missförstånd om vad som tagits i beslag.

När åklagaren fastställer ett beslag ska han göra en rättslig prövning av om det som tagits i beslag behövs för utredningen eller för framtida förverkande, eller om beslaget ska återställas. Ett beslag som fastställts ska omedelbart hävas om det inte längre finns skäl för det. Detta framgår av 27 kap. 8 § första stycket rättegångsbalken. Ett beslag som inte fastställts kan hävas av åklagaren.

JO har framhållit att förundersökningsledaren under utredningen fortlöpande ska pröva om beslaget ska bestå³⁴. Det är alltså inte tillräckligt att åklagaren tar ställning till fastställda beslag först när åtal väcks, utan åklagaren ska fortlöpande under utredningen kontinuerligt ompröva beslaget. Detta innebär att det inte krävs något initiativ från den berörde för att frågan om fortsatt beslag ska prövas.

JO påpekar att det måste finnas väl fungerande rutiner vid åklagarkammaren för bevakning av en åklagares ärenden när handläggande åklagare under annat än kortare tid inte är i tjänst. Annars kan beslag som ska hävas bli liggande.

När tvångsmedel används och även vid beslagstagande ska proportionalitetsprincipen beaktas. Olägenheten av att vara av med ett föremål ökar normalt med tiden och därför får proportionalitetsprincipen större betydelse ju längre beslaget består. Detta bör vägas in i den fortlöpande omprövningen av beslag.

Vid hanteringen av beslag har rekvisitet *omedelbart* använts som tidsangivelse både för när åklagaren ska pröva om ett beslag ska fastställas, se 27 kap. 4 § tredje stycket rättegångsbalken, och för när åklagaren ska häva ett beslag som det inte längre finns rättsliga förutsättningar för, se 27 kap. 8 § första stycket rättegångsbalken.

Rekvisitet *omedelbart* används i flera lagrum i rättegångsbalken, bl.a. när det gäller regler om förhör och tvångsmedel. Viss vägledning om vad rekvisitet innebär kan hämtas från stadgandena i 23 kap. 8 §, 24 kap. 8 § och NJA 2005 s. 596.

Utifrån bestämmelserna i 27 kap. rättegångsbalken borde *omedelbart* kunna tolkas som att det finns vissa kortare tidsmarginaler. Vid omfattande beslag kan det emellertid krävas en del arbete av åklagaren innan beslut kan fattas. För att rutinerna ska fungera måste polisen sända beslagsprotokollet till åklagaren så snart som möjligt.

Det är åklagaren som är ytterst ansvarig för beslaget som sådant och protokolleringen av detta.

³³ Gunnel Lindberg, *Straffprocessuella tvångsmedel*, 2 uppl., s. 407.

³⁴ JO 2006-04-28 (dnr 3076-2004).

Det finns inget formellt hinder mot att en åklagare fastställer ett beslag efter en föredragning per telefon och låter t.ex. en polisman underteckna protokollsblanketten på sina vägnar, dvs. enligt uppdrag³⁵. Det finns emellertid betydande fördelar om åklagaren tar del av protokollet innan beslut fattas.

Om åklagaren tar del av protokollet får han en bättre uppfattning om vad som har tagits i beslag och var föremålet har anträffats. Det kan ha uppstått missförstånd som omedelbart måste rättas till genom att beslaget inte fastställs i vissa delar. Därför är rekommendationen att beslag bör fastställas per telefon endast när det gäller enklare ärenden och beslagsprotokollet inte är omfattande. Begär polisen att ett beslag ska fastställas per telefon får åklagaren i det enskilda fallet avgöra om det är möjligt.

Under jourtid bör åklagaren pröva och fastställa beslag i "nya" ärenden när han får del av beslagsprotokollet om ärendet är enkelt och endast gäller ett fåtal beslagspunkter. Vid mer omfattande beslag, eller beslag i ett pågående ärende, bör prövningen av beslaget kunna anstå. När det är möjligt bör åklagaren dokumentera beslutet i Cåbra.

Beslut av rätten

Rätten kan formellt besluta om beslag i alla typer av mål och situationer. Eftersom det som tas i beslag ska vara tillgängligt, är det emellertid mycket ovanligt att rätten beslutar om beslag. Ett exempel är att hovrätten tar egendom i beslag som hävts av tingsrätten, efter kontroll med polisen att föremålet fanns hos dem.

Innan åtal har väckts kan rätten besluta om beslag enbart på yrkande av åklagaren. Har åtal väckts kan rätten på eget initiativ, eller på yrkande av den som drabbats av beslaget, besluta om beslag.

Uppkommer det behov av beslag i rättens lokaler under en pågående rättegång brukar åklagaren begära att rätten beslutar. Om en fråga om beslag väcks i domstol är utgångspunkten att föremålet eller handlingen inte får tas i beslag förrän efter en beslagsförhandling³⁶. En sådan förhandling ska äga rum så snart som möjligt och senast inom fyra dygn. Om det är fara i dröjsmål, får rätten interimistiskt förordna om beslag. Åklagaren kan t. ex. yrka att rätten ska besluta att ta ett föremål i beslag som den offentlige försvararen visat upp under en huvudförhandling eftersom föremålet kan vara ett bevis.

³⁵ Gunnel Lindberg, *Straffprocessuella tvångsmedel*, 2 uppl., s. 407.

³⁶ Gunnel Lindberg, *Straffprocessuella tvångsmedel*, 2 uppl., s. 401.

9 Hur länge kan ett beslag bestå?

Senast när åtal väcks ska beslut om beslagen fattas.

Om de grundläggande förutsättningarna för beslaget inte längre finns ska beslaget omedelbart hävas, se JO 2006-04-28 (dnr 3076-2004), där det bland annat var fråga om sedlar som inledningsvis avsågs bli föremål för teknisk undersökning.

Häver åklagaren be-slaget kan han besluta att egendomen

- ska tas i förvar enligt lag (1974:1065) om viss stöldgods m.m., se avsnitt 23 *Stöldgodslagen*.
- ska tas i förvar enligt 26 kap. 3 § rättegångsbalken i avvaktan på rättsens beslut om kvarstad, se avsnitt 10 *Beslag av kontanter*.
- ska lämnas ut enligt huvudregeln dvs. till den hos vilken beslaget gjorts eller om denne inte har anspråk till annan som framställs anspråk och som har kunnat visa sannolika skäl för sin rätt till egendomen, 27 kap. 8 a § första stycket rättegångsbalken, se avsnitt 17 *Häv beslaget och besluta om verkställigheten*.
- ska lämnas ut till den som uppenbart har bättre rätt till egendomen, se avsnitt 18 *Förtida utlämnande av beslag enl. 27 kap. 4 a § rättegångsbalken*.
- inte kan lämnas ut. Det sker när ingen av de som framställt anspråk kan visa sannolika skäl för sin rätt till egendomen, 27 kap. 8 a § andra stycket rättegångsbalken, se avsnitt 17 *Häv beslaget och besluta om verkställigheten*.

I de fall anspråk saknas anger åklagaren det i verkställighetsbeslutet, se avsnitt 17 under rubriken Utformningen av beslut om verkställighet. Beslutet innebär att polisen med tillämpning av 27 kap. 8 a § andra stycket rättegångsbalken och lag (1974:1066) om förfarandet med förverkad egendom och hittegods m.m. kan sälja eller förstöra egendomen, se avsnitt 17 under rubriken Sannolika skäl.

Finns fortfarande skäl för beslaget kan åklagaren låta beslaget bestå och vidta en av följande åtgärder

- förverka egendomen enligt lag (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m., se avsnitt 21 *Förverkande av i beslag tagen narkotika*.
- i stämningsansökan yrka att egendomen ska förverkas.
- i samband med åtalet föra talan om bättre rätt, se avsnitt 19 *Yrkande om bättre rätt*.

- i stämningsansökan yrka att beslaget ska bestå tills domen vinner laga kraft³⁷, se avsnitt 24 *Bevisbeslag och domstolens undersökningsplikt*.

Om åklagaren inte häver ett beslag senast när åtal väcks när skäl för beslag saknas kan det grunda skadeståndsskyldighet enligt 3 kap 2 § skadeståndslagen. I ärendet ÅM-A 2009/3197 som avsåg ett yttrande till JK med anledning av begäran om skadestånd för felaktig beslagshantering var bakgrunden följande.

En släpvagn som var lastad med stöldgods hade tagits i beslag. Släpet tillhörde KC som inte var misstänkt för brott och som framställt anspråk på det. Ingen annan person i utredningen gjorde anspråk på släpet. Åtal väcktes och ca tre veckor senare fattades beslut om att häva beslaget och ta släpet och annat gods i förvar jämlikt stöldgodslagen. Kort därefter hävdes förvarstagandet och släpet utlämnades till KC.

I yttrandet konstaterades att underlåtenheten att häva beslaget senast när åtal väcktes utgjorde ett skadeståndsgrundande fel. Frågan om den felaktiga beslagshanteringens lett till någon skada besvarades nekande. JK har ännu inte meddelat beslut.

JK har i ett annat ärende funnit att ett skadeståndsgrundande fel förelåg när åklagaren inte i samband med huvudförhandlingen begärde rättens prövning av ett beslut att spärra av en lägenhet som var en brottsplats enligt bestämmelsen i 27 kap 15 § rättegångsbalken³⁸.

Rätten beslutar om hävande av beslag som meddelats eller fastställts av rätten. Beslag som beslutats av undersökningsledaren eller åklagaren kan hävas av åklagaren. I en åklagarledd förundersökning ska åklagaren häva beslaget. Det gäller oavsett i vilket stadium åklagaren tar över en förundersökning som har letts av polisen³⁹. Rätten ska pröva om beslag fortfarande ska bestå när målet avgörs. Om rätten försummar att uttala sig om ett beslag när målet avgörs anses beslaget hävt i och med att dom meddelats i målet.

JO har prövat frågan om beslut om beslag i samband med en nedlagd förundersökning⁴⁰. Förundersökningen lades ner på grund av att en misstänkt lämnat riket. Beslaget kunde emellertid antas ha betydelse för utredningen om den skulle återupptas i framtiden.

JO konstaterade att det saknades tydliga regler i ämnet men utgick från att regelsystemet är konstruerat på så sätt att ett tvångsmedel kan användas endast inom en pågående förundersökning eller en rättegång som inte har avslutats genom ett lagakraftvunnet avgörande.

³⁷ JO 2006-04-28 (dnr 3076-2004).

³⁸ JK 2010-05-06 (dnr 8303-08-40).

³⁹ JO 2010-05-18 (dnr 3013-2008).

⁴⁰ JO 1995/96 s. 103.

Om förundersökning inte pågår anses en sådan inledd när en straffprocessuell tvångsåtgärd vidtas. Slutsatsen blev att eventuella tvångsmedelsbeslut – t.ex. beslag eller anhållande i utevaro – måste hävas senast i samband med nedläggningsbeslutet. Gör man bedömningen att ett tvångsmedelsbeslut bör bestå, gäller omvänt att förundersökningen inte kan anses avslutad och att det saknas förutsättningar att lägga ned den genom ett beslut. JO erinrade om att förutsättningarna för ett beslag – liksom för andra tvångsmedel – under alla omständigheter upphör i och med att preskription inträder, och senast då ska åklagaren häva beslaget.

10 Beslag av kontanter

Det är viktigt att ansvarig åklagare löpande bedömer och prövar beslag av kontanter.

Om åklagaren bedömer att det inte längre finns någon grund för beslag måste han omedelbart fatta ett beslut om hävande av beslaget eller om förvar.

Av 27 kap. 1 § rättegångsbalken framgår att föremål som skäligen kan antas komma att förverkas på grund av brott får tas i beslag. Detsamma gäller föremål som kan antas ha betydelse för utredningen, eller föremål som avhänts någon genom brott. Kontanter kan vara föremål av betydelse i samtliga dessa fall av möjliga beslagsgrunder.

Flera grunder för beslag kan vara aktuella samtidigt. Något som avhänts någon genom brott kan givetvis samtidigt vara ett föremål av betydelse för utredningen av brottet. Detsamma gäller något som kan antas komma att förverkas på grund av brott. Beslagtagen narkotika ska givetvis förverkas men är samtidigt av betydelse utredningsmässigt.

Beslag av kontanter i förhållande till ett senare yrkande om förverkande kan bara komma ifråga vid fall av framtida sakförverkande⁴¹. Inledningsvis kan det emellertid vara svårt att veta om kontanterna har varit föremål för brott och exempelvis avser betalning för en narkotikaöverlåtelse. Det är heller inte lätt att veta om kontanterna utgör medel som kan komma att förverkas mot bakgrund av regelsystemet avseende utvidgat förverkande, eller om kontanterna måste bedömas vara lagligt anskaffade. Det är allmänt accepterat att åklagaren får ta kontanterna i beslag i avvaktan på utredning. När åklagaren konstaterat att det inte går att styrka ett samband mellan kontanterna och gärningen ska beslaget hävas. Finns det skäl får i stället ett beslut om förvar fattas.

⁴¹ Gunnel Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel, 2 uppl., s. 374.

Ett beslut om att ta egendom i förvar görs i avvaktan på senare beslut av domstol om kvarstad, dvs. om det kan finnas grund för ett framtida vinnings-/värdeförverkande eller utvidgat förverkande⁴². Även egendom som ersatt det ursprungliga brottsutbytet kan bli föremål för sakförverkande och då även för beslag. Vad gäller hantering av förvar, kvarstad och förverkande hänvisas till handboken *Förverkande och andra åtgärder mot ekonomiska fördelar av brott och JO 2010-04-06 (dnr 3949-2007)*.

JO har i ett fall⁴³ ansett det korrekt att beslag av kontanter skett från en person som avvikit från anstalt och som misstänktes för stöld ur bilar. Enligt JO borde dock beslaget ha omvandlats till ett förvarstagande efter att det klarlagts att det fanns målsägandeanspråk.

Beslag av kontanter kan ske i en mängd olika situationer. Nedan följer några exempel.

Pengar som anträffas i samband med ett narkotikabrott kan tas i beslag, om de kan antas ha utgjort betalning för narkotika eller ersättning för kostnader i samband med brottet, för ett framtida sakförverkande. Pengarna kan även utgöra bevisning om överlåtelsebrott.

Kontanter kan i följande exempel tas i beslag dels därför att de är bevis för stölden/rånet och dels därför att de kan antas tillhöra målsäganden.

- Pengar i samband med utredning av en fickstöld.
- Färgade sedlar vid en sprängning av en bankbox eller liknande.
- Märkta kontanter eller kontanter med visst serienummer (i vissa fall så kallade betespengar) i en utredning om rån.
- Mynt i samband med en utredning av en stöld från en samlare.

Beslag i samband med utredning om misstänkt penninghäleri utgör en del av bevisningen och kan även bli föremål för ett senare förverkande.

I många situationer finns det skäl att tekniskt undersöka beslagtagna kontanter för att söka exempelvis fingeravtryck från misstänkta i narkotikasammanhang eller från målsäganden i stöld- eller utpressningsärenden. I vissa fall kan förekomst av DNA eller spår av narkotika ha betydelse för utredningen.

Förekomsten av viss utländsk valuta eller sedel av ovanlig valör kan utgöra bevisning i fall där det framgår av andra utredningsuppgifter att betalning skett i denna valuta eller med denna valör.

Summan kontanter kan ha betydelse när man ska utreda omfattningen av den brottsliga gärningen. Även platsen och sammanhanget där kontanterna anträffats kan ha betydelse för utredning av brott eller för ett senare utvidgat förverkande.

⁴² jfr Olivecrona, Rättegången i brottmål enligt rättegångsbalken, 3 uppl., s. 250.

⁴³ JO 1977/78 s. 90.

Det kan alltså finnas större skäl att beslagta en summa kontanter som anträffas i en plastlåda i en frys än en summa som anträffas i en plånbok. Varje situation måste dock bedömas i relation till den brottsliga gärning som utreds.

Sammanfattning - När får man ta kontanter i beslag i utredningssyfte?

Normalt brukar det anses att kontanter ska utgöra en del av själva brottet för att de ska kunna tas i beslag i utredningssyfte⁴⁴.

Det är alltså lagenligt att kvarhålla kontanter i beslag så länge man bedömer

- att just dessa fysiska kontanter utgjort en del av den brottsliga gärningen och kan antas komma att förverkas
- att dessa fysiska kontanter har betydelse för utredningen av brott, eller
- att dessa fysiska kontanter har avhänts annan genom brott.

Lagstiftarens krav är lågt ställt. Begreppet *kan antas* lämnar ett stort utrymme för åklagaren att agera inledningsvis.

Om inget av villkoren är uppfyllt måste beslutet om beslag omedelbart hävas. Om ett vinnings-/ värdeförverkande eller utvidgat förverkande kan bli aktuellt får åklagaren i stället fatta beslut om förvar⁴⁵.

I övrigt kan hänvisas till Gunnel Lindberg, a.a., s. 380-385, Kommentaren till rättegångsbalken s. 27:5-8, Petrén i SvJT 1953 s. 175 och Bylund i Ekelöf, Rättegång III, 5 uppl., s. 49.

Underrättelse till Kronofogdemyndigheten (Kronofogden)

En underrättelse till Kronofogden om beslagtagna egendom innehåller information som normalt skyddas av sekretess. En sådan underrättelse får dock lämnas om det är uppenbart att intresset av att uppgiften lämnas till kronofogden har företräde framför det intresse som sekretessen ska skydda.

I en del fall lämnar polis eller åklagare en underrättelse till Kronofogden om att egendom som inte begärts förverkad har tagits i beslag. Denna information kan leda till att Kronofogden meddelar förbud mot att egendomen lämnas ut till någon annan än Kronofogden.

⁴⁴ Gunnel Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel, 2 uppl., s. 381.

⁴⁵ JO 2001-01-31 (dnr 3788-2001) och JO 2006-04-28 (dnr 3076-2004).

JO har i beslut 1988/89 s. 45 konstaterat att det inte finns ett omedelbart stöd i lag eller förordning om uppgiftslämnande. Uppgifterna omfattas av en skyddsbestämmelse i sekretesslagen. Att sådana uppgifter vidarebefordras till Kronofogden innebär att den enskilde lider skada eller men i sekretesslagens mening. Uppgiften omfattas alltså av sekretesskydd.

Av 10 kap. 27 § offentlighets- och sekretesslagen framgår att en uppgift under vissa förhållanden får vidarebefordras till en myndighet, trots att uppgiften är sekretessbelagd. Så får ske om det är uppenbart att intresset av att uppgiften lämnas har företräde framför det intresse som sekretessen ska skydda. Det krävs en noggrann avvägning mellan det intresse som omfattas av sekretesskyddet och intresset av att uppgiften lämnas. JO angav i beslutet att det var svårt att göra ett allmängiltigt uttalande om i vilka situationer bestämmelsen kan tillämpas.

I ett senare JO-beslut (1999-03-09, dnr 3746-1997) uttalade JO att sekretesslagens ordalydelse inte uteslöt att en uppgift som omfattades av sekretess efter en intresseavvägning lämnades från polis eller åklagare till Kronofogden. De närmare omständigheterna var följande.

Åklagaren hade under en förundersökning om grovt skattebedrägeri, skattebrott och bokföringsbrott fått kännedom om att den misstänkte hade gått i personlig konkurs, att bristen i konkursen uppgick till ca 440 000 kr samt att den misstänkte hade förtigt såväl tillgångar som skulder vid edgångssammanträdet. Åklagaren hävde ett beslag av 21 500 kr som hade hittats i ett kuvert hos den misstänkte och underrättade Kronofogden om sitt beslut.

JO fann inte anledning att framföra kritik. En underrättelse kunde lämnas om det var uppenbart att ägaren till pengarna eller egendomen hade skulder och förhållandena var sådana att det skulle framstå som stötande att inte underrätta Kronofogden.

11 Uppgifter hos en teleoperatör

Husrannsakan, beslag och editionsföreläggande kan inte användas för att få uppgifter från en teleoperatör om uppgiften omfattas av tystnadsplikten.

Tillstånd till hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning kan inte ersättas med husrannsakan, beslag eller editionsföreläggande.

Regeringen uttalade (prop. 2002/03:74 s. 45) med hänvisning till ett JO-beslut och ett avgörande från Svea hovrätt år 1999 att de generella reglerna om tvångsmedel inte ska användas för att hämta in uppgifter om ett telemeddelande hos en operatör. Det fick anses följa av allmänna principer och någon lagstiftning krävdes därför inte.

I JO:s beslut den 18 november 1996⁴⁶ var slutsatsen att möjligheten att inhämta uppgifter om telemeddelanden är exklusivt reglerade genom de särskilda bestämmelserna i 27 kap. rättegångsbalken och telelagen samt 14 kap. 2 § sekretesslagen. Motiveringen var enligt JO att den särskilda regleringen i telelagen och reglerna om hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning annars skulle sakna all verkan. Det saknas vidare stöd i reglerna för de generella tvångsmedlen för att de skulle kunna tillämpas för att få tillgång till telemeddelanden.

Bakgrunden till JO:s beslut var att en åklagare yrkade att tingsrätten skulle meddela ett editionsföreläggande för Telia AB att lämna ut historiska uppgifter över vilka telefonsamtal som ringts från den misstänktes telefon. I framställningen hänvisade åklagaren till bestämmelsen om edition i 38 kap. 4 § rättegångsbalken och regeln om hemlig teleövervakning i 27 kap. 19 § samma lag. Brottsmisstanken var grov urkundsförfalskning.

Vid tidpunkten var det inte möjligt att lämna ut historiska uppgifter enligt bestämmelsen om hemlig teleövervakning. JO begärde yttrande från Åklagarmyndigheten.

Dåvarande biträdande riksåklagaren anförde: "Editionsföreläggande är emellertid inte avsett att användas i situationer som denna och ett sådant förfarande kan också anses som ett kringgående för att få fram uppgifter som ligger nära det grundlagsskyddade området."

Beträffande husrannsakan och beslag anförde hon: "Uppgifter om telemeddelanden som finns hos en teleoperatör kan i och för sig anses tillgängliga för åklagaren genom beslut om husrannsakan och beslag. Även om det kan förefalla juridiskt oantastligt att tillämpa bestämmelserna om husrannsakan och beslag för att komma åt uppgifter om telemeddelanden hos en teleoperatör, är det enligt min mening att anse som kringgående av de starkare rättsgarantier som ställs upp i den beslutsprocedur som normalt skulle ha utnyttjats."

I Svea hovrätts avgörande var bakgrunden följande.

Åklagaren yrkade att tingsrätten skulle besluta om husrannsakan hos Europolitan och Telia för att inhämta uppgifter om teletrafiken till och från vissa adresser. Misstankarna gällde grovt skattebrott, grovt bokföringsbrott och grov oredlighet mot borgenär. Tingsrätten och hovrätten lämnade framställan utan bifall. Hovrätten fann att bestämmelserna i telelagen och de särskilda reglerna i rättegångsbalken exklusivt var tillämpliga på telemeddelanden, "såväl till innehåll som i övrigt", hos en teleoperatör.

⁴⁶ JO 1997/98 s. 47 (dnr 4425-1994).

Observera att husrannsakan och beslag kan användas för att t.ex. söka efter en mobiltelefon, en telefonsvarare eller en dator.

12 Mobiltelefoner

Mobiltelefoner tas ofta i beslag i brottsutredande syfte. Exempel på brottstyper där mobiltelefonen kan ge värdefull information är narkotika- och smuglingsbrott och, när det gäller miljöbrott, t.ex. grovt jaktbrott. Är mobiltelefonen inte tillgänglig för beslag krävs beslut om husrannsakan.

Informationen i mobiltelefonen

Mobiltelefonen kan innehålla olika typer av information. Det krävs inga tillstånd för att ta del av den information som finns i mobiltelefonen före beslagstidpunkten. Det gäller oavsett om ett meddelande har lästs eller inte. Av intresse är att få tillgång till

- sms.
- mms (Multimedia Message Service, överföring av text, ljud, bild, video).
- bilder.
- datafiler.
- e-post.
- uppgifter från telefonboken. I telefonen finns oftast en telefonbok med telefonnummer och namn. Telefonboken kan vara lagrad på sim-kortet och/eller i själva telefonen. Sim-kortet kan flyttas mellan olika mobiltelefoner.
- uppgift om vem som är operatör. Detta framgår av sim-kortet. På kortet finns dess id-nummer som kallas IMSI-nr. IMSI betyder International Mobile Subscriber Identity. Numret används för att identifiera abonnenten och är en abonnemangsuppgift.
- telefonens id-nummer som kallas IMEI-nr. IMEI betyder International Mobile Equipment Identity och numret finns angivet i skalet till telefonen. Det är inte en abonnemangsuppgift, utan annan uppgift som angår ett särskilt elektroniskt meddelande. När telefonen slås på och vid varje samtal sänds IMEI-numret.

Telefonlistor kan begäras ut från teleoperatören, antingen med stöd av lagen om elektronisk kommunikation eller genom tillstånd till hemlig teleövervakning. För att avgöra vilken telefon (IMEI-nr) och vilket sim-kort (IMSI-nr) som använts vid ett samtal finns cell-id angivet på telefonlistorna. Telefonlistor ger vidare upplysning om det är in- eller utgående samtal, omkopplade samtal, längden på samtalet, om samtalet besvarades och om det är sms.

Inget beslut om husrannsakan för undersökningen av telefonen

När ett föremål har tagits i beslag finns en rätt att undersöka det. Den information som mobiltelefonen innehåller tas ut med hjälp av polisen eller tullen genom en s.k. tömning. Det krävs inte ett särskilt beslut om husrannsakan för att ta fram informationen. Det motiveras av att beslut om husrannsakan syftar till att söka efter ett föremål som t.ex. ska tas i beslag och som finns i ett hus, rum eller slutet förvaringsställe. Mobiltelefonen anses inte vara ett slutet förvaringsställe.

Det ska inte vara en rutinåtgärd att undersöka mobiltelefoner i en förundersökning där sådana tagits i beslag. Förundersökningsledaren bör överväga vilken information i telefonen som söks och om möjligt utforma begäran om undersökning därefter. Detta med hänsyn till att det är resurs- och tidskrävande att ta fram informationen från telefonen.

Öppna mobiltelefonen med hjälp av puk-koden

Det rekommenderas att åklagaren fattar beslut om husrannsakan för att få tillgång till puk-koden som teleoperatören har.

Är mobiltelefonen låst kan den öppnas med en pin-kod. Efter tre försök låser sig telefonen. För att öppna telefonen krävs en puk-kod. Puk betyder Personal Unblocking Key. Koden öppnar sim-kortet. Puk-koden finns hos operatören och anses varken vara en abonnemangsuppgift eller annan uppgift som angår ett särskilt elektroniskt meddelande⁴⁷.

Det innebär att det inte finns regler i lagen om elektronisk kommunikation för att begära ut informationen. Därmed kan de generella tvångsmedlen husrannsakan, beslag och editionsföreläggande tillämpas.

Post- och telestyrelsen har i ett beslut den 10 februari⁴⁸ avgjort ett ärende som avsåg utlämnandet av en puk-kod. Slutsatsen var att teleoperatören inte var skyldig att lämna ut koden eftersom den inte omfattades av tystnadsplikten enligt lagen om elektronisk kommunikation.

Bakgrunden var att Polismyndigheten i Stockholms län anmält att Tele2 vägrade att lämna ut en puk-kod. Polismyndigheten hävdade att puk-koden var en abonnemangsuppgift medan Tele2 hävdade att puk-koden skulle hänföras till "annan uppgift som angår ett särskilt elektroniskt meddelande".

⁴⁷ 6 kap. 20 § Lag (2003:389) om elektronisk kommunikation.

⁴⁸ Dnr 06-506/06-1436.

Post- och telestyrelsen fann att puk-koden inte kunde hänföras till någon av kategorierna och således omfattades den inte av tystnadsplikten i 6 kap. 20 § lagen om elektronisk kommunikation.

Om tystnadsplikten enligt lagen om elektronisk kommunikation inte gäller, finns ingen skyldighet för teleoperatören att lämna ut uppgiften. Finns ingen tystnadsplikt kan å andra sidan generella tvångsmedel användas. Åklagaren kan besluta om husrannsakan och beslag, och domstolen kan besluta om editionsföreläggande.

Sms som kommit in efter beslagstidpunkten

Nuvarande regler har tolkats så att åklagare och polis inte kan läsa sms som kommit in efter beslags-tidpunkten, se handböcker och PM med aktuella rättsfrågor, ARF⁴⁹ 2006:15 *Något om IT-relaterad brottslighet*.

Med inkomna sms avses telemeddelanden som kommit in redan vid beslagstillfället och som finns lagrade i telefone.

Kravet på uttryckligt stöd för att använda tvångsmedel

För att man ska få använda tvångsmedel måste det finnas stöd i lag för åtgärden. Åtgärden får inte genomföras om det innebär att man kringgår av de regler som gäller för att få informationen.

Enligt 2 kap. 6 § regeringsformen är varje medborgare skyddad mot bl.a.

- husrannsakan och liknande intrång
- undersökning av brev eller annan förtrolig försändelse
- hemlig avlyssning eller upptagning av telefonsamtal eller annat förtroligt meddelande.

I 2 kap. 12 § regeringsformen anges att genom lag får inskränkningar göras i de fri- och rättigheter som angivits i 2 §. Det är yttrande-, informations-, mötes-, demonstrations-, förenings- och religionsfriheterna. Begränsningar får göras endast för ändamål som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle.

Europakonventionen tillhör gällande svensk rätt och i artikel 8 finns en bestämmelse om den enskildes rätt till skydd för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens. Inskränkningar av staten får ske genom lag och under förutsättning att det är nödvändigt med hänsyn till bl.a. förebyggande av ordning eller brott.

⁴⁹ Aktuella rättsfrågor, EBM.

Det nuvarande rättsläget

Sms som finns i mobiltelefonen vid beslagstillfället får avläsas. Sådana meddelanden redovisas i dag när mobiltelefonen töms på information.

Rättsläget är däremot oklart när det gäller möjligheten att ta del av sms som kommit in till mobiltelefonen efter beslagstidpunkten. Avgöranden från hovrätterna saknas och någon praxis har inte bildats.

Det finns olika uppfattningar om hur sms som lagrats i mobiltelefonen efter beslagstidpunkten ska behandlas under en förundersökning. Med hänsyn till det oklara rättsläget är det inte möjligt att med bestämdhet dra en gräns mellan vad som är tillåtet resp. otillåtet.

En utgångspunkt är den lagstiftning som reglerar åklagarens möjlighet att få ta del av innehållet i ett telemeddelande. Man kan få tillgång till innehållet i ett telemeddelande genom att tingsrätten ger tillstånd till hemlig tele-avlyssning enligt 27 kap. 21 § rättegångsbalken.

Hemlig teleavlyssning

Tillstånd till hemlig teleavlyssning bör inhämtas för att ta del av sms och mms som kommit in och lagrats i mobiltelefonen efter beslagstidpunkten.

Det finns möjlighet att ta del av innehållet i ett telemeddelande efter att domstolen meddelat tillstånd till hemlig teleavlyssning. Reglerna i lagen om elektronisk kommunikation medger inte att innehållet i ett telemeddelande lämnas ut.

Rekvisiten för hemlig teleavlyssning är att en förundersökning är inledd och att

- någon är skäligen misstänkt
- åtgärden är av synnerlig vikt för utredningen
- brottet har ett straffminimum om minst två års fängelse och omfattar också försök, förberedelse eller stämpling till sådant brott
- det vid brott som inte har ett straffminimum om minst två års fängelse finns omständigheter som innebär att brottets straffvärde kan antas överstiga fängelse i två år (det är inte möjligt att vid seriebrottslighet lägga samman straffvärdet för flera brott prop. 2002/03 s. 34)
- det finns en teleadress som kan knytas till den misstänkte.

En teleadress kan vara

- ett telefonnummer
- ett IMSI-nummer
- ett IMEI-nummer
- adressen för elektronisk post

- ett abonnemang, en kod eller någon annan tillförlitlig identifieringsmetod, prop. 1994/95:227 s. 14 och prop. 2002/03:74 s. 14.

För hemlig teleavlyssning gäller att teleadressen på något sätt är knuten till den som är skäligen misstänkt. I 27 kap. 20 § stadgas att

- teleadressen innehas eller har innehafts av den misstänkte
- teleadressen kan antas ha använts eller kan komma att användas av den misstänkte
- det rör sig om en teleadress som det finns synnerlig anledning att anta att den misstänkte har ringt eller kontaktat
- det rör sig om en teleadress som det finns synnerlig anledning att anta att den misstänkte kommer att ringa till eller på annat sätt kontakta.

Den teleadress som den misstänkte har när han grips med en mobiltelefon kan t. ex. vara ett abonnemang med kontantkort. Abonnemanget innehas av den misstänkte eller har innehafts av honom och kan antas ha använts av honom. Man kan normalt inte göra gällande att teleadressen **kan komma** att användas av honom.

Domstolens beslut kan avse

- tillstånd till avlyssning i realtid. Tiden är då begränsad till högst en månad.
- tillstånd till avlyssning som avser förfluten tid. Någon tidsbegränsning finns inte.

Begäran om tillstånd till hemlig teleavlyssning av sms som kommit in efter beslagstidpunkten avser förfluten tid dvs. ansökan avser tid **före** domstolens beslut om hemlig teleavlyssning. För att tillståndet ska omfatta sms som förväntas komma in **efter** domstolens beslut krävs att ansökan också avser avlyssning i realtid.

Om domstolen har gett tillstånd till hemlig teleavlyssning och avlyssning pågår när den misstänkte grips bör det vara möjligt att låta avlyssningen fortsätta och att läsa sms som kommer in till mobiltelefonen efter beslagstidpunkten.

Finns det inte något tillstånd till hemlig teleavlyssning bör det vara möjligt att ansöka om tillstånd hos domstol för att ta del av sms som kommit in efter beslagstidpunkten.

Sms mellan närstående

Sms och intalade meddelanden jämställs med skriftlig handling vid tillämpning av reglerna om beslagsförbud i 27 kap. 2 § rättegångsbalken.

Vid tillämpning av bestämmelserna om beslagsförbud i 27 kap. 2 § rättegångsbalken jämföras elektroniska uppgifter i praxis med skriftlig handling, se avsnitt 4 *Förbud mot beslag av skriftlig handling*.

Beslagsförbudet innebär inget hinder mot att undersöka en mobiltelefon eller en röstbrevlåda. Det som krävs är att man är observant på att det kan förekomma meddelanden mellan närstående där beslag inte får tillämpas. På samma sätt som gäller för filer i en pc som inte ska användas, ska t.ex. sms mellan närstående inte skrivas ut och inte ingå i förundersökningsprotokollet.

Har sms mellan närstående skrivits ut ska åklagaren ge direktiv om att den misstänkte inte ska höras mot uppgifter i sms:en. Sms mellan närstående ska inte ingå i förundersökningsprotokollet. Förundersökningsprotokollet bör förses med en upplysning om att inte samtliga sms har medtagits i protokollet därför att sms mellan närstående har påträffats.

Meddelanden som lagrats hos teleoperatören i en röstbrevlåda

För att få tillgång till intalade meddelanden i röstbrevlådor som finns lagrade hos teleoperatören krävs tillstånd till hemlig teleavlyssning.

Röstbrevlådor som är kopplade till en mobiltelefon kan avlyssnas genom tillstånd till hemlig telefonavlyssning⁵⁰. Med röstbrevlådor jämföras e-postbrevlådor, meddelandebboxar och telesvar. Gemensamt för dem är att meddelandena finns lagrade på en server hos operatörer. Det är alltså inte möjligt att använda en mobiltelefon som tagits i beslag för att med den ringa upp teleoperatören och avlyssna röstbrevlådan.

E-postmeddelanden som lagrats på en utländsk server

Merparten av e-posten sänds genom webbmail. Meddelandet sänds över Internet och finns lagrat i en server i Sverige eller utomlands. Finns e-posten på en utländsk server krävs tillstånd från domstol/myndighet i det landet. Det gäller oavsett om e-posten hade kunnat hämtas före beslagstidpunkten. Det innebär att internationell rättslig hjälp ska sökas. Det är inte tillåtet att använda den beslagtagna telefonen för att ta del av meddelandet. Det gäller även datorer.

⁵⁰ Prop. 2002/03:74 s. 40 och s. 48.

13 Kopiering och spegling av beslagtagna egendom

Kopiera beslagtagna skriftliga handlingar när den som drabbats av beslaget uttryckligen vill ha tillbaka originalet och det är möjligt av utredningstekniska skäl. Behåll annars originalet i beslag.

Kopiera/spegla beslagtaget digitalt material för själva utredningen för att säkra att originalet inte påverkas av undersökningen. Originalet av en dators hårddisk bör inte lämnas ut före det att domen har vunnit laga kraft. Har en mobiltelefon tömts får med hänsyn till utredningen i det enskilda fallet avgöras om beslaget av såväl sim-kortet som själva telefonen kan hävas.

Kopior som anträffas vid en husrannsakan ska tas i beslag. De behandlas som original. Om kopieringen sker vid husrannsakan krävs inte att handlingen tas i beslag. Den åtgärden ska emellertid dokumenteras.

Kopior som polisen framställer ska inte tas i beslag.

Beslag bör kunna prövas

Det finns inte några regler för kopiering av beslagtagna egendom. Reglerna i 27 kap. rättegångsbalken är inte tillämpliga på kopior som framställs av åklagare och polis.

Frågan om ett beslag ska hävas och ersättas med kopior bör utgå från rättegångsbalkens regel om rätten att få ett beslag prövat av domstol, 27 kap. 6 § rättegångsbalken. Ersätts beslaget med kopior kan någon rättslig prövning inte ske. Därför bör beslag av handlingar eller digitalt material inte generellt hävas och ersättas av kopior. Har den som drabbats av beslaget önskemål om att få tillbaka originalet bör frågan i första hand lösas genom att en kopia lämnas ut.

Beslagtagna originalhandlingar kan av utredningstekniska skäl bedömas på olika sätt. Det finns handlingar som inte kan kopieras t.ex. därför att de ska bli föremål för en fingeravtrycksundersökning eller en handstilsanalys. En handling kan genom sitt innehåll vara ett bevis för att brott begåtts t. ex. ett brev som innehåller ett olaga hot. Men det finns också handlingar där endast innehållet är av intresse som t.ex. vid ekonomisk brottslighet. I dessa fall kan originalhandlingarna ersättas med kopior av utredningstekniska skäl. Om det bör ske får avgöras med hänsyn till de önskemål den som drabbats av beslaget har och proportionalitets-principen.

Det finns inget som hindrar att originalet finns i beslag samtidigt som kopior tas för att ha som arbetsmaterial.

Har målsäganden anspråk på att så snart som möjligt återfå originalhandlingen och det inte finns några utredningstekniska hinder kan beslaget hävas. Anteckna i så fall i Cåbra att kopior tagits av originalet och att önskemål framförts om att originalet ska lämnas ut.

När det gäller hårddiskar till en dator som speglas bör originalet vara kvar i beslag. Om originalet är kvar i beslag kan åklagaren undvika att den misstänkte ifrågasätter polisens programvaror som använts för analysen av hårddisken. Finns inte originalet kan inte de program som den misstänkte god-känner testas. För att proportionalitetsprincipen ska kunna upprätthållas kan en kopia av hårddisken i stället lämnas ut till den misstänkte. Hävs beslaget av originalet bör flera kopior tas av hårddisken för att gardera sig mot att någon av dem upphör att fungera.

När det gäller mobiltelefoner tas de i beslag och töms i mål av vitt skilda slag. Om såväl beslaget av själva telefonen som sim-kortet kan hävas efter tömningen får avgöras från fall till fall. Vid misstanke om grov brottslighet bör beslaget inte hävas eftersom invändningar från den misstänkte inte kan bemötas om inte sim-kortet kan bli föremål för ytterligare undersökningar.

Beslag ska prövas inom viss tid

Tas föremål i beslag och fastställer åklagaren beslaget har den som drabbats rätt att få beslutet prövat av domstol, 27 kap. 6 § rättegångsbalken. Huvudregeln är att förhandlingen ska hållas inom fyra dagar efter det att begäran kom in till domstolen. Regeln gäller också i de fall åklagaren har beslutat om förtida utlämnande till en målsägande som anses ha bättre rätt till ett beslagtaget föremål enligt 4 a § samma lag. Om åtal har väckts och huvudförhandlingen ska hållas inom en vecka efter det att prövningen begärdes, kan beslagsfrågan prövas vid huvudförhandlingen.

Kopiering medför att den rättsliga prövningen uteblir

Frågan om kopiering ska ske eller inte hänger bl.a. samman med att om beslaget kopieras och därefter hävs finns som huvudregel inte någon möjlighet för den som drabbats av beslaget att få beslaget prövat av domstol, NJA 1988 s. 471 och NJA 1977 s. 573. Såväl högsta domstolen som JO och riksåklagaren har sammanfattningsvis den inställningen att kopiering och hävande av beslag bör ske först när det finns en rimlig anledning till att det sker.

I NJA 1988 s. 471 föranleddes beslaget av en framställan från Nederländerna om husrannsakan och beslag hos ett svenskt bolaget med anledning av misstanke om skattebrott. Bokföringsmaterial och vissa handlingar togs i beslag och åklagaren underställde beslaget rättens prövning (1-2 §§ lagen om användning av vissa tvångsmedel på begäran av främmande stat, nuvarande 19, 21 §§ lagen om internationell rättslig hjälp). Rätten fann beslaget lagligen grundat. Därefter hävde åklagaren beslaget.

Hovrätten lämnade bolagets yrkande om prövning av beslaget utan åtgärd. HD konstaterade att förfarandet att kopiera handlingar och därefter häva beslag inte var förutsett i rättegångsbalkens regler om beslag.

”I den mån ett sådant förfarande inte grundas på önskemål eller medgivande från den som drabbats av beslaget kan det ej heller anses väl förenligt med grunderna för bestämmelserna om rätt att begära domstolsprövning av beslag.” Vidare fann HD att om domstolen inte funnit beslaget lagligen grundat skulle kopiorna inte kunna lämnas ut till Nederländerna. Bolaget skulle därför få beslaget prövat i sak trots att beslaget hävts. Målet återförvisades till hovrätten.

I NJA 1977 s. 573 hade handlingar beslagtagits och kopierats och beslaget hade sedan hävts. Den som drabbades begärde prövning av beslaget enligt 27 kap. 6 § rättegångsbalken hos domstol och begärde att beslaget av fotokopiorna skulle hävas. Yrkandet avvisades av alla instanser. Riksåklagaren anförde i HD att förfarandet att kopiera en handling tillgodosåg den misstänktes önskemål om att få disponera handlingen, och om material inte kopierades skulle beslag som regel inte kunna hävas på ett tidigt stadium.

JK har i ett ärende rörande ett videoband som åklagaren tagit i beslag från TV 4 anfört följande beträffande kopieringen som ägde rum⁵¹.

Jag finner inte skäl att frångå min principiella inställning att beslagtaget material inte bör kopieras innan beslagsfrågan prövats av rätten. Problemet med kopiering är dock mångfasetterat och det kan främst av praktiska skäl finnas anledning att ersätta beslaget med en kopia. Som riksåklagaren påpekat hade syftet lika väl kunna nås genom att beslaget fick bestå och TV4 fick en kopia för att kunna sända programmet.

Beslag eller spegling på en arbetsplats (proportionalitetsprincipen)

Om åklagaren under en förundersökning beslutar om husrannsakan på en arbetsplats för att säkra bevisning i form av digitalt material, är en av frågorna om en dators hårddisk ska speglas på plats eller om den ska tas i beslag. Frågor att ta ställning till kan vara t.ex.

- Hur omfattande är det material som eftersöks?
- Kan uppgifterna förväntas finnas på enbart en hårddisk eller finns de på flera hårddiskar hos företaget?
- Är det tekniskt och praktiskt genomförbart att spegla hårddiskarna på plats?
- Hur påverkas verksamheten hos företaget om hårddiskarna tas i beslag?
- Finns det resurser för att spegla hårddiskarna och lämna ut de speglade kopiorna till företaget inom rimlig tid?

För att lagligen kunna spegla hårddiskar i ett företags lokaler krävs ett medgivande till åtgärden.

⁵¹ JK 2001-05-17 (dnr 2806-00-21).

Åtgärden ska inte genomföras om det uppstår tveksamheter kring medgivandet. Liksom vid formlösa omhändertaganden, avsnitt 2. kan det i efterhand uppstå oenighet om vad som avtalades. Genomförs en spegling och medgivande saknas kan ansvar för dataintrång enligt 9 c § brottsbalken aktualiseras. Omständigheterna kan ofta vara sådana att företaget egentligen inte har något alternativ till att lämna ett medgivande. Åklagaren bör således inte spegla hårddiskar på plats om det i realiteten inte finns något utrymme för företaget att motsätta sig åtgärden.

JK har i två beslut berört frågan om vilka överväganden som bör ske. I ett beslut som rörde TV4 och i ett ärende avseende beslag av datorutrustning för eftersökande av ett datorbaserat kund- och faktureringsregister uttalade sig JK om omfattande beslag som kunde påverka verksamheten. JK anförde sammanfattningsvis.

Omständigheterna är många gånger sådana att kopiering av praktiska skäl bör ske. Samtidigt gör sig rätts säkerhetsaspekterna starkt gällande. Frågan är också om kopiering kan användas som ett alternativ till beslag i vissa situationer, t.ex. beslag av datorer.

Verkställs ett beslut om beslag på det sättet att hela eller delar av datorutrustningen omhändertas innebär det att verksamheten under lång tid kan sakna datorstöd. En sådan åtgärd får anses vara av särskilt ingripande natur. Särskild försiktighet är därför påkallad (JK 2001-05-17 (dnr 2806-00-21)).

JK anförde vidare att en kopiering på plats inte torde kunna genomföras utan samtycke från den som har rätten till datorn och ett samtycke torde också i allmänhet kunna påräknas när alternativet är att hela utrustningen fraktas bort. Det måste emellertid beaktas att det föreligger en tvångssituation och att ett samtycke knappast kan anses ha lämnats helt frivilligt.

I sistnämnda beslut anförde JK att i vad mån omständigheterna motiverar att datorutrustning tas om hand är en bedömningsfråga och i viss mån beroende av tekniska resurser för t.ex. kopiering av innehållet på en hårddisk. JK fann inte att proportionalitetsprincipen hade åsidosatts och inget skadeståndsansvar hade uppstått för staten (JK 2001-01-22 (dnr 3954-99-40)).

Hantering av kopior när handläggningen avslutats

Barnpornografiskt material

Förverkade föremål som kan befaras komma till brottslig användning eller annars är olämpliga för försäljning ska oskadliggöras, 5 § lagen om förfarande med förverkad egendom och hittegods m.m. Till denna kategori hör exempelvis barnpornografiskt material.

I Rikspolisstyrelsens författningssamling RPSFS⁵² 2009:12 (FAP⁵³102-2) 16 § framgår det att bedömt barnpornografiskt digitalt material ska överlämnas till Rikskriminalpolisen för inläggning i det nationella referensbiblioteket över barnpornografi. I de allmänna råden sägs att barnpornografiska handlingar bör förstöras när domen har vunnit laga kraft, och om åtal inte väcks när förundersökningen läggs ner. Kopior av digitalt material som använts för egna bearbetningar ska förstöras samtidigt med de beslagtagna originalen.

Övervakningsfilmer

Övervakningsfilmer och fotografier bör som huvudregel tas i beslag. Företag som innehar fotografier och övervakningsfilmer kräver i vissa fall att beslut om husrannsakan ska fattas för att egendomen ska lämnas ut. Tillämpas ett formlöst förfarande för omhändertagandet kan problem i efterhand uppstå om vad som avtalats.

Det är vanligt förekommande att målsäganden till polisen överlämnar en kopia av en övervakningsfilm på t.ex. ett USB-minne. I sådana fall krävs inte att övervakningsfilmen tas i beslag. Polisen tar regelmässigt en kopia av filmen för sin bearbetning. Målsägandens kopia återlämnas om önskemål finns när domen vunnit laga kraft.

Om målsäganden inte vill ha tillbaka filmen kan den förstöras enligt de nya reglerna i rättegångsbalken och lagen om förfarande med förverkad egendom m.m., se avsnitt 17 *Häv beslaget och besluta om verkställigheten*.

14 Spår

Spår bör inte tas i beslag.

Det finns ett intresse av att bevara spår, främst med hänsyn till att spåren i framtiden kan komma att kunna undersökas med ny teknik vilket kan leda till att en misstänkt kan bindas till en gärning. Spår kan även vara av betydelse när en tidigare dömd person beviljas resning.

Vad räknas som spår?

Det saknas regler eller anvisningar för hur spår i brottsutredningar ska behandlas. Någon definition i lag finns inte. Enligt kommentaren till 27 kap. 1 § rättegångsbalken är spår *föremål som varken har något värde eller är i någons besittning*.

⁵² Rikspolisstyrelsens författningssamling.

⁵³ Föreskrifter och allmänna råd för polisväsendet.

I brist på en definition bör begreppet kunna tolkas utifrån vad som anses allmänt accepterat i brottsutredningssammanhang.

Spår är föremål som skäligen kan antas ha betydelse för utredning om brott. Till spår räknas vanligen kroppsvätskor som blod, saliv och sekret, och föremål som kan anträffas på en brottsplats och som kan bli föremål för en teknisk undersökning, t.ex. cigarettfimpar, patronhylsor och tomflaskor. Ett s.k. rape-kit (provtagningssats vid sexualbrott) är således att anse som spår. På motsvarande sätt förhåller det sig med mark- och vattenprover i förundersökningar om miljöbrott. En blodig halsduk som påträffas vid en husrannsakan ska tas i beslag medan blod som säkras från halsduken ska behandlas som ett spår.

Gränsdragningsproblem kan uppstå om spåret finns i någons besittning. En cigarettfimp med salivspår som anträffas i någons bostad är i den personens besittning och ska tas i beslag. Besittningsbegreppet bör vara vägledande när åklagaren ska avgöra om det är fråga om fynd som kan behandlas som ett spår eller inte. I tveksamma fall får föremålet tas i beslag.

Anser åklagaren att ett föremål som tagits i beslag ska behandlas som ett spår ska beslaget hävas. Ett förslag till formulering av beslutet är "beslaget hävs, bedöms vara spår". Det är polisen som avgör om spåret registreras i TekPro eller på annat sätt och därför bör inte åklagaren ange hur registreringen kan ske.

Registrering av spår

I dag använder polisens tekniska rotlar ärendehanteringssystemet TekPro för att registrera spår och beslag. Varje brott där det förekommer teknisk utredning blir ett ärende i TekPro. Beslag registreras således både i TekPro och Tvång (elektronisk hantering av beslag och husrannsakan). Begäran om undersökning av spår kan överföras elektroniskt från TekPro till Statens kriminaltekniska laboratorium.

Spår som registreras i TekPro kan sökas där. Spår bör hållas ordnade och sökbara hos de enskilda polismyndigheterna, t.ex. i materialrum, kylar och frysar. En grundläggande förutsättning för att bevara ett spår för framtiden är att det finns förvaringsmöjligheter så att spåret inte förstörs eller förändras.

I de fall spår inte registreras i TekPro är det nödvändigt att ge spåret en *unik* märkning och att noggrant ange var spåret anträffades. Exempelvis kan K-numret kombineras med ett löpnummer. Det bevisvärde ett spår kan ha är beroende av att det är möjligt att följa dokumentationen av spåret från det att det anträffades, till polisens registrering, vidare till Statens kriminaltekniska laboratoriums undersökning och deras utlåtande. Samma unika spår-id ska löpa genom ärendet så att risken för förväxling är utesluten.

Spår ska sparas om man bedömer att det ensamt eller i tillsammans med annan bevisning kan förväntas leda till en fällande dom i framtiden. Spår som inte ska sparas förstörs.

När det har avgjorts att det i det enskilda fallet är angeläget att spara ett spår efter avslutad förundersökning/huvudförhandling bör den tid spåret sparas motsvara preskriptionstiden för den aktuella gärningen. Det är en avvägning utifrån de resurser som finns och de kostnader som är förenade med att återuppta äldre utredningar. Det innebär för gärningar med ett straffmaximum om två år att spåret sparas i fem år, det gäller t.ex. stöld. För grovt rån, grov misshandel och dråp blir tiden femton år.

För mord, dråp, grovt folkrättsbrott, folkmord och terroristbrott som begåtts genom mord eller dråp av vuxna lagöverträdare gäller inte reglerna om åtalspreskription, påföljdspreskription och absolut preskription. Detsamma gäller även försöksbrotten⁵⁴. Uppgifter i spårregistret som hänför sig till de nämnda brotten ska gallras senast sjuttio år efter registreringen⁵⁵.

15 Lån och vård av beslagttaget föremål

Lånar åklagaren ett beslagttaget föremål av polisen eller tullen bör det dokumenteras vad det är för föremål och tidpunkten för lånet. Dokumentera till vem och vid vilken tidpunkt återlämnandet sker.

Lånar åklagaren ut ett beslagttaget föremål bör det dokumenteras till vem lånet sker och när föremålet ska ha återlämnats.

Beslag är ett tvångsmedel som innebär att en brottsutredande myndighet tillfälligt tar om hand någon annans egendom. Enligt 27 kap. 10 § tredje stycket rättegångsbalken ska egendom som tas i beslag vårdas väl. Noggrann tillsyn ska hållas över att egendomen inte byts ut eller förändras, eller att annat missbruk sker med den. Myndigheten som svarar för det beslagtagna godset har således en vårdnadsplikt.

Den rättsliga regleringen hindrar inte att en myndighet som förvarar egendom som är tagen i beslag förfogar över den, under förutsättning att föremålen vårdas på det sätt som anges i 27 kap. 10 § tredje stycket rättegångsbalken.

⁵⁴ 35 kap. 2 § brottbalken, prop. 2009/10:50.

⁵⁵ 27 § Polisdatalagen (1998:622) prop. 2009/10:50.

Det finns inget hinder mot att

- en polismyndighet som förvarar det beslagtagna föremålet lånar ut det till åklagaren
- föremålet skickas till experter som ska utföra en undersökning och avge ett utlåtande
- myndigheten förfogar över föremålet där det är nödvändigt för att myndigheten ska kunna fullgöra sin uppgift.

Högsta domstolen har i NJA 1990 s. 635 ansett att det är tillåtet att låna ut beslagtagna föremål till en utländsk myndighet för rättslig prövning i det andra landet, dvs. för ett annat syfte än att myndigheten ska kunna fullgöra sina uppgifter.

Bakgrunden var att Sverige hade övertagit lagföringen från Schweiz. Ett stort antal handlingar hade överlämnats från schweiziska myndigheter till svensk polis som tog dem i beslag. Den tilltalade dömdes och begärde prövningstillstånd i HD. Innan den frågan prövades begärde Schweiz ambassad i Stockholm att handlingarna som tidigare hade överlämnats till svensk polis skulle utlämnas till en domstol i Schweiz för att användas i ett civilmål. HD beslutade att handlingarna skulle utlämnas till domstolen utan hinder av det gällande beslaget. Utrikesdepartementet skulle vid utlämnandet som villkor ange att handlingarna skulle återställas inom tre månader.

JO har i beslut 2009-11-09 (dnr 6533-2008) uttalat sig om utlåning av i beslagtagna handlingar i original.

Åklagaren hade lånat ut bokföringshandlingar i original till en företagsrekonstruktör som förordnats av tingsrätten. Beslaget hade inte kopierats och lånet hade inte dokumenterats.

JO ansåg att utlåningen skulle ha dokumenterats. Vidare borde handlingarna ha kopierats före utlåningen och åklagaren borde ha behållit originalen. Rekonstruktören hade kunnat ta del av handlingarna hos åklagaren eller fått kopior av handlingarna. I princip ansåg JO att föremål i beslag inte ska lånas ut när syftet är ett annat än att bistå i en brottsutredning. Någon kritik riktades inte mot utlåningen som sådan. Innan föremål som finns i beslag lånas ut ska det göras en bedömning av om vårdplikten i 27 kap. 10 § tredje stycket rättegångsbalken kan iakttas.

Åklagaren bör ta ställning till om vårdplikten kan iakttas när han eller hon överväger att låna t.ex. beslagtagna vapen och knivar av polisen för att visa upp dem vid en förhandling i domstolen.

Vice riksåklagaren har i ärendet ÅM 2013/2643 uttalat att frågan om vårdplikten kan iakttas gör sig särskilt starkt gällande avseende egendom som kan utgöra en säkerhetsrisk, kan komma till brottslig användning eller är särskilt stöldbegärlig.

Rekommendationen är att när det är fråga om sådan egendom bör åklagaren inte låna föremålet från polisen och själv transportera det till och från domstolen eller från domstolen till bostaden.

I stället bör en polisman inställa sig vid förhandlingen och förevisa t.ex. vapnet som därefter kan föras åter till polisen.

Lånar polisen ut ett föremål, t.ex. för teknisk undersökning eller till en åklagare, ska det i beslagsloggaren antecknas till vem föremålet har lånats ut och för vilket ändamål det skett, RPSFS 2009:12, 21 § (FAP 102-2)⁵⁶.

16 Beslag av bilar som spärrats i Schengens informationssystem (SIS)

SIS-spärr

Schengens informationssystem omfattar Schengenstaterna. Länder som ingår i samarbetet är Belgien, Danmark, Finland, Frankrike, Grekland, Italien, Luxemburg, Nederländerna, Portugal, Spanien, Sverige, Tyskland, Österrike, Estland, Lettland, Litauen, Malta, Polen, Slovakien, Slovenien, Tjeckien och Ungern. Norge, Island och Schweiz ingår i Schengen genom ett särskilt avtal. Vilka stater som är med i samarbetet framgår av hemsidan [www.riksdagen.se / Ämnesområden / Schengen](http://www.riksdagen.se/Ämnesområden/Schengen).

Fordon är vanligen spärrade i SIS enligt artikel 100 i Schengenkonventionen dvs. fordonet är efterlyst som stulet eller förkommet. När polisen anträffar ett fordon i Sverige som är efterlyst i SIS tas det i beslag. Ett annat exempel är att tullen/polisen vid en gränskontroll eller vid en fordonskontroll upptäcker att bilen är spärrad i SIS och kontaktar åklagaren. Det bör understrykas att en efterlysning i SIS inte innebär att det automatiskt föreligger en grund för att ta bilen i beslag.

SIRENE

Varje Schengenland har en central funktion som svarar för informationsutbytet mellan länderna. SIRENE står för Supplementary Information Requested at the National Entries. Informationen mellan polisen i det land som spärrade bilen och det land där bilen anträffades sker genom resp. lands SIRENE-kontor. I Sverige är det Rikspolisstyrelsen genom Rikskriminalpolisen som svarar för funktionen. SIRENE-kontoret är en del i den Internationella sektionen på Enheten för internationellt polissamarbete på Rikskriminalpolisen. SIRENE-kontorets s.k. duty officers nås per tfn 08-401 37 00, se telefonkatalogen för polis- och åklagarväsendena.

⁵⁶ RPSFS dvs. Rikspolisstyrelsens författningssamling och FAP dvs. Föreskrifter och allmänna råd för polisväsendet.

Transportstyrelsen är uppkopplad till SIS

För att förbättra möjligheterna att upptäcka handel med stulna bilar har de myndigheter som ansvarar för utfärdande av registreringsbevis tillgång till uppgifter om fordon i SIS (artikel 102 A i Schengenkonventionen). I Sverige fick Transportstyrelsen en direktuppkoppling till SIS genom en lagändring som trädde i kraft den 1 juli 2006⁵⁷.

Handläggningen

Den polisman/tulltjänsteman som kontaktar åklagaren ska veta enligt vilken artikel bilen är efterlyst och vad artikeln innebär. I efterlysningen finns initialt inte uppgifter om var, när och hur bilen t.ex. stulits. Den informationen begär polismannen/tulltjänstemannen från SIRENE-kontoret. Hur fort informationen kan ges beror på hur det land som gjort efterlysningen har lagrat den. Det kan innebära att SIRENE-kontoret inte kan få informationen nattetid. Har den misstänkte blivit frihetsberövad kan man utgå från att ärendet prioriteras.

Kontrollera vilken gärning i svensk lag som motsvarar den gärning som beskrivits av det efterlysande landet. Det har betydelse eftersom det beträffande spärrade fordon finns önskemål från ägaren om att återfå bilen. Det kan förekomma att gärningen rubricerats som stöld i efterlysningen medan den ytterligare informationen innebär att gärningen motsvarar bedrägeri enligt svensk rätt.

När ett fordon som är efterlyst i SIS av en annan Schengenmedlemsstat påträffas i Sverige sänds ett träffformulär, ett s.k. G-formulär, av SIRENE till den efterlysande statens SIRENE-kontor. Den efterlysande staten återsänder ett svarsformulär, s.k. P-formulär, med ytterligare information om efterlysningen, dvs. brotts-rubricering, tidpunkt för brottet och ev. misstänkta.

Krävs mer information återstår att begära internationell rättslig hjälp för att få en kopia av polisanmälan. En sådan begäran ska sändas via SIRENE-kontoret som är kontaktpunkt. Den ska vara översatt till det språk som den andra staten godtar, 13 § förordningen om internationell rättslig hjälp i brottmål. Vilka språk det är framgår av en bilaga till förordningen. Är det möjligt att översätta till språket i den aktuella Schengenstaten är det att föredra. Kostnaden är en förundersökningskostnad.

Är bilen spärrad därför att den är anmäld stulen i en annan Schengenstat eller därför att den varit föremål för bedrägeri bör den tas i beslag och en polisanmälan upprättas med brottsmisstanken häleri.

⁵⁷ Lag om ändring i lagen 2000:344 om Schengens informationssystem 9 § p 3, SFS 2006:3459, och ändring i förordningen 2000:836 om Schengens informationssystem 9 §.

Det innebär att en svensk förundersökning inleds och frågan om personella tvångsmedel prövas enligt rättegångsbalkens regler.

Efterlysningen innebär inte automatiskt att det land som spärrat bilen kommer att begära internationell rättslig hjälp från Sverige. Det är huvud-alternativet för den fortsatta handläggningen, men tidsmässigt kan en för-frågan till det andra landet inte avvaktas om innehavaren av bilen frihets-berövats.

På samma sätt som om bilen varit efterlyst i Sverige sker en utredning enligt svensk rätt. Det ska utredas på vilket sätt föraren och ev. passagerare kommit i besittning av bilen och vilka dokument de har för att styrka sin rätt till den. Kontrollera de uppgifter som är möjliga. Kan SIRENE-kontoret inte genast få fram information om hur bilen fränhänts ägaren får förhöret ändå genomföras och kompletteras när man fått informationen. Vid förhöret är det av särskild vikt att det klarläggs om det finns anspråk på bilen.

Finns inga anspråk kan förundersökningen läggas ner, beslaget hävas och utlämnande ske till ägaren, se avsnittet 17 *Häv beslaget och besluta om verkställigheten*.

Om det finns anspråk lämnas en underrättelse enligt 27 kap. 11 a § rättegångsbalken. Om det i efterlysningen finns uppgift om att ägaren har anspråk på bilen bör polis-mannen/tulltjänstemannen redan inledningsvis underrätta innehavaren om kravet och om ägarens namn och hemvist. Annars kan det uppstå problem senare vid beräkning av 6-månadersfristen och uppenbarhetsrekvisitet se avsnitt 18 *Förtida utlämnande av beslag enligt 27 kap. 4 a § rättegångsbalken*. Dokumentera att underrättelser lämnats. Om den mistänkte inte har sin hemvist i Sverige är det angeläget att förhöret är detaljerat eftersom kompletteringar är svåra att genomföra.

Man bör ta reda på vilka bilnycklar som innehavaren disponerar och det bör dokumenteras i ett PM. Samtliga nycklar till bilen ska tas i beslag. Det kan uppstå problem när den från vilket beslaget gjorts hävdar att bilen inte är stulen utan det är fråga om ett bedrägeri eftersom han disponerar flera nycklar. Den som innehar registreringshandlingar till en bil kan i många fall beställa ersättningsnycklar av tillverkaren.

Huvudalternativet för den fortsatta handläggningen

Om åklagaren bedömer att han inte kan väcka åtal är huvudalternativet att den efterlysande Schengen-staten tar över handläggningen.

Huvudalternativet är att det land som efterlyst bilen begär internationell rättslig hjälp. Framställan ska avse en begäran om att svensk åklagare ska ta bilen i beslag enligt reglerna i 4 kap. 19 § lagen om internationell rättslig hjälp (2000:562). Där stadgas att egendom får tas i beslag och överlämnas till den ansökande staten om egendomen skäligen kan antas vara fränhänd någon genom brott. Enligt 20 § krävs för EU-länder, Island, Norge och Schweiz inte att dubbel straffbarhet föreligger, men det ska vara möjligt att döma till fängelse för gärningen i det ansökande landet. Enligt 21 § ska tingsrätten pröva om beslaget är lagligen grundat och om egendomen ska överlämnas.

En förfrågan ställs till åklagaren/undersökningsdomaren i den Schengen-stat som spärrat bilen. Klargör vilka alternativen är enligt svensk rätt. Förfrågan ska sändas via SIRENE-kontoret. Den ska vara översatt till det språk som den andra staten godtar, 13 § förordningen om internationell rättslig hjälp i brottmål. Vilka språk det är framgår av en bilaga till förordningen. Är det möjligt att översätta till språket i den aktuella Schengenstaten är det att föredra. Kostnaden är en förundersökningskostnad.

Ange ett datum för när svar senast önskas och kontakta Eurojust om svar inte erhålls. Telefonnummer till svenska desken finns på Riksåklagarens intranät, Rånet, under Brott och straff/Internationellt samarbete/Eurojust/Adress och telefonlista till svenska desken. Genom den personliga kontakten som finns mellan de olika ländernas representanter i Eurojust kan ärendet få en bra lösning.

Begäran om internationell rättslig hjälp inkommer inte

Behöver utredningen kompletteras, t.ex. genom förhör med ägaren eller den som avhänts bilen, kan det ske genom att åklagaren håller förhör per telefon. Möjligheterna till telefonförhör framgår av 4 kap. 10 § lagen om internationell rättslig hjälp. Där stadgas att svensk åklagare får hålla förhör under förundersökningen när den som ska höras befinner sig i en annan stat om den staten tillåter det.

Länderna som ingår i Schengen har olika regler för telefonförhör. Information om dem finns på www.regeringen.se/Regeringskansliet under departement/Justitiedepartementet/Internationellt rättsligt samarbete/Telefonförhör. Ytterligare information om telefonförhör kan ges av BIRS, Enheten för brottmålsärenden och internationellt rättsligt samarbete, på Justitiedepartementet, tfn 08-401 10 00.

När det gäller dyrare bilar kan t.ex. Larmtjänst och deras systerorganisationer vara anlitade av det utländska försäkringsbolaget som betalt ut försäkringsersättningen. De kan då lämna uppgifter om ersättningens storlek, utbetalningstidpunkt och deras ev. utredning.

Möjligheten att göra godtrosförvärv

Möjligheten att göra godtrosförvärv regleras i lagen (1986:796) om godtrosförvärv av lösöre. Om innehavaren av bilen har varit i god tro kan han ändå enligt 3 § nämnda lag avhändas äganderätten om det är fråga om vissa typer av brott, se avsnitt 18 *Förtida utlämnande av beslag enligt 27 kap. 4 a § rättegångsbalken*.

6-månadersfristen

Det rekommenderas att åklagaren uppdrar åt polisman/tulltjänsteman att underrätta innehavaren om vem ägaren är och om hans krav på att återfå bilen. Det bör ske genom en personlig underrättelse som skriftligen dokumenteras.

Ägaren ska enligt 3 § lagen om godtrosvärförvärv av lösöre inom 6 månader kräva tillbaka egendomen från innehavaren. Sker inte det får förvärvaren äganderätten. Tiden räknas från det att ägaren fick eller måste antas ha fått kännedom om innehavaren. Det finns inget formkrav, se avsnitt 20 *Godtrosvärförvärv*.

Rekommendationen skiljer sig något åt från den som givits i avsnitt 18 *Förtida utlämnande av beslag enligt 27 kap. 4 a § rättegångsbalken*. Det beror på att det kan uppstå särskilda problem med underrättelser och överförande av information när det gäller beslag i internationella förhållanden. Den lokala polisen kan t. ex. tillföra ärendet hos SIRENE-kontoret uppgifter om namn och adress på den svenske innehavaren av bilen.

Det kan innebära att 6-månadersfristen börjar löpa eftersom informationen sänds till det aktuella landets SIRENE-kontor som i sin tur kan lämna informationen vidare till ägaren. Det är inte möjligt att i efterhand utreda frågan.

Vidare är det svårt att informera en utom riket bosatt ägare om innehållet i 3 § godtrosvärförvärvslagen och om hur ägaren bör underrätta innehavaren. Därför är det en fördel om polismannen/tulltjänstemannen initialt personligen underrättar innehavaren om vem ägaren är och om hans krav på att återfå bilen och att det dokumenteras.

Iakttas inte 6-månadersfristen faller uppenbarhetsrekvisitet vid tillämpningen av bestämmelsen om förtida utlämnande enligt 27 kap. 4 a § rättegångsbalken.

Åtalstillstånd

Har den brottsliga gärningen ägt rum utomlands innebär det att 2 kap. brottsbalken om tillämpligheten av svensk lag ska iakttas. Av 2 § framgår att för brott som begås utom riket döms efter svensk lag och vid svensk domstol i vissa angivna fall och det kan krävas åtalstillstånd antingen av regeringen eller av Riksåklagaren. Se vidare handboken 2 kap. *brottsbalken – svensk jurisdiktion och åtalstillstånd*.

Förtida utlämnande, 27 kap. 4 a § rättegångsbalken

Se avsnitt 18 *Förtida utlämnande av beslag enligt 27 kap. 4 a § rättegångsbalken.*

Gör innehavaren av bilen gällande att den har förvärvats i god tro i annat land måste lagtexten i det landet inhämtas för att avgöra frågan om målsäganden har ”uppenbart bättre rätt” till egendomen.

Enbart en polisanmälan och uppgift om utbetald försäkringsersättning är inte tillräckligt mot invändningen att målsäganden inte frånhänts bilen genom en stöld utan genom ett bedrägeri när bilen är nyckelkörd och den från vilken beslaget har gjorts disponerar en originalnyckel.

Yrkande om bättre rätt

Se avsnitt 19 *Yrkande om bättre rätt.*

Brott kan inte styrkas

Begärs inte internationell rättslig hjälp av det land som efterlyst bilen och kan brott inte styrkas samt har ägaren anspråk på bilen ska han underrättas enligt 27 kap 8 § tredje stycket rättegångsbalken innan beslaget hävs. I blanketten förklaras att ägaren har möjlighet att vid tingsrätten väcka talan om bättre rätt och framställa yrkande om kvarstad, 15 kap. 2 § rättegångsbalken, för att förhindra att bilen lämnas ut.

Denna underrättelse ska översättas liksom underrättelsen om beslutet att lägga ned förundersökningen för att ägaren ska ha möjlighet att ta del av informationen. Det är en förundersökningskostnad.

Eftersom det är svårt för en i utlandet bosatt ägare att få tillgång till relevanta uppgifter bör informationen i blanketten kompletteras som en serviceåtgärd. Ange således tingsrättens namn, fullständig adressuppgift, telefon, telefax och e-postadress till domstolen. Ange även kostnaden för ansökningsavgiften samt Plusgirokotot. Uppgifterna finns på Domstolsverkets webbplats www.domstol.se

Har innehavaren inte hemvist i Sverige bör den tingsrätt dit ansökan om kvarstad ska sändas och talan om bättre rätt väckas vara den där egendomen finns enligt 10 kap. 3 § första stycket rättegångsbalken.

Där stadgas att om tvisten rör lös egendom får den som saknar känd hemvist inom riket sökas där egendomen finns. Har innehavaren hemvist inom landet är det tingsrätten på den ort där han har sin hemvist, 10 kap. 1 § rättegångsbalken.

På Domstolsverkets webbplats finns stämningsansökningar som kan laddas ner. De är översatta till engelska, finska, tyska, franska, spanska, bosniska och ryska. Är något av dessa språk aktuellt kan en kopia bifogas till underrättelsen. Ansökningsavgiften är för närvarande 450 kronor.

Observera att stämningsansökan kan faxas eller sändas per e-post men att ett undertecknat exemplar måste inges till tingsrätten. Ansökningsavgiften betalas till ett för varje tingsrätt särskilt angivet Plusgirokonto.

17 Häv beslaget och besluta om verkställigheten

Flödesscheman som beskriver handläggningen återfinns i bilagan.

Nya regler i rättegångsbalken

Den 1 januari 2010 trädde nya regler i kraft i 27 kap. rättegångsbalken och lagen om förfarande med förverkad egendom och hittegods⁵⁸. Syftet var att generellt reglera vad som ska ske när ett beslag har hävts. Regleringen löser även problemen med beslagtagna föremål som inte kan lämnas ut eller som inte hämtas.

Förfarandet när ett beslag har hävts

I 27 kap. 8 a § och 8 b § rättegångsbalken finns bestämmelser om

- till vem utlämnande ska ske
- vem som ska underrättas
- vad underrättelsen ska innehålla
- under hur lång tid det beslagtagna föremålet ska förvaras av den myndighet som har hand om det innan det kan säljas eller förstöras.

Bestämmelserna i 27 kap. 8 a § och 8 b § rättegångsbalken gäller förutsatt att inte 27 kap. 4 a § samma lag är tillämplig som möjliggör förtida utlämnande till målsäganden.

Enligt 8 a § gäller följande när ett beslag har hävts

1. i första hand ska föremålet lämnas ut till den hos vilken beslaget har gjorts. Gör han inte anspråk på föremålet eller kan det inte utredas hos vem beslaget har gjorts gäller 2. (8 a § första stycket)
2. i andra hand utlämnas det till den som gör anspråk förutsatt att han kan visa sannolika skäl för sin rätt till föremålet (8 a § första stycket)
3. om föremålet inte hämtas ut eller
4. föremålet inte kan lämnas ut till de som avses i 1. och 2. ska lagen om förfarande med förverkad egendom och hittegods m.m. tillämpas (8 a § andra stycket).

⁵⁸ Prop. 2008/09:227.

Huvudregeln

Genom 8 a § första stycket rättegångsbalken har huvudregeln enligt tidigare praxis lagfästs. Framgår det av förundersökningsprotokollet att den hos vilken beslaget har gjorts inte har några anspråk behövs ingen ytterligare utredning.

Tillämpningen av 27 kap. 8 § tredje stycket rättegångsbalken

En målsägande eller annan som gör anspråk på egendomen måste kunna bevaka sin rätt. Därför är den som ska häva beslaget och besluta om utlämnandet skyldig att underrätta den som anmält anspråk om att beslaget kan komma att hävas enligt huvudregeln (dvs. återlämnas till den egendomen tagits i beslag hos).

Innan beslaget av ett föremål kan hävas och föremålet lämnas ut måste förundersökningsledaren eller åklagaren kontrollera om någon har gjort anspråk på egendomen. Det är ingen självklarhet att den som vill få tillbaka sin egendom uttryckligen framställer ett sådant anspråk under förundersökningen.

En målsägande som blir informerad om att polisen påträffat hans stulna egendom förutsätter att myndigheterna kommer att agera för att hans anspråk på egendomen ska säkerställas och prövas.

Enligt ett beslut av JO kan det inte krävas att målsäganden ska förstå att han eller hon måste framställa ett formellt anspråk.⁵⁹ Om målsägandens eventuella anspråk inte klarlagts under förundersökningen och det föreligger tvivel om huruvida målsäganden gör anspråk på godset är åklagaren skyldig att ta reda på hur det förhåller sig, 22 kap. 2 § rättegångsbalken.

För att ge målsäganden möjlighet att säkerställa sin rätt har regeln i 27 kap. 8 § tredje stycket kombinerats med en tidsfrist om tre veckor inom vilken beslaget inte får hävas. Det ska framgå av underrättelsen att beslaget kan komma att hävas tre veckor efter det att underrättelsen har sänts.

När 27 kap. 8 § tredje stycket tillämpas kan den som är missnöjd inte begära domstolsprövning med anledning av åklagarens underrättelse om att beslaget kan komma att hävas. Däremot kan åklagarens beslut om förtida utlämnande prövas av domstol, se avsnitt 18 under rubriken *Domstolsprövning av beslutet enligt 27 kap. 4 a § rättegångsbalken*.

Underrättelsen bör skickas till den adress som den som framställt anspråket har uppgett.

⁵⁹ JO 2005/06 s. 80 (dnr 4825-2003).

Denne är skyldig att se till att myndigheten har uppgift om aktuell adress. Något krav på att underrättelsen ska delges finns inte och tidsfristen räknas från det att underrättelsen sänts.

Underrättar åklagaren inte den som har framställt anspråk på egendomen enligt 27 kap. 8 § tredje stycket rättegångsbalken kan det grunda skadeståndsskyldighet enligt 3 kap. 2 § skadeståndslagen.

I ärendet ÅM-A 2009/3137, som avsåg ett yttrande till JK med anledning av en begäran om skadestånd för felaktig beslagshantering, var bakgrunden följande.

Hos LR hade en personbil tagits i beslag och JR hade framställt anspråk på bilen under förundersökningen. Förundersökningen lades ner. Det visade sig att det inte fanns något som tydde på att en underrättelse hade sänts till JR innan beslaget hävdes.

I RÅ:s yttrande konstaterades att eftersom JR framställt anspråk på den beslagtagna bilen borde en underrättelse ha sänts till honom.

Underlåtenheten var ett skadeståndgrundande fel enligt 3 kap. 2 § skadeståndslagen men den felaktiga handläggningen ansågs inte ha lett till någon skada. JK har ännu inte meddelat beslut.

I underrättelsen anges att om man har anspråk på egendomen kan talan om bättre rätt väckas vid tingsrätten. Vidare anges att ansökan om kvarstad kan göras för att hindra att föremålet lämnas ut, när beslaget hävs. När åklagaren underrättat den som framställt anspråk enligt 27 kap. 8 § tredje stycket är den process som kan inledas av helt civilrättslig karaktär.

Kvarstad är en provisorisk säkerhetsåtgärd som ska skydda egendomen i avvaktan på en dom om ”bättre rätt”. Eftersom kvarstad syftar till att säkerställa verkställbara domar kan kvarstad i princip endast förekomma i samband med en fullgörelsetalan⁶⁰. I detta sammanhang avses en talan om förpliktande för sökandens motpart att lämna ut viss egendomen till sökanden om han får bifall till sin talan. Det gäller trots att stadgandet i 15 kap. 2 § rättegångsbalken anger att det är en talan om bättre rätt dvs. en fastställsetalan. Det kan vara svårt för sökanden att ha framgång med ett yrkande om att motparten ska förpliktas att utge egendomen med tanke på att egendomen inte är i motpartens besittning utan finns hos polisen⁶¹.

JO har i ett beslut⁶² granskat utformningen av yrkandena i en stämningsansökan och domstolens handläggning av en ansökan om kvarstad.

⁶⁰ Kommentaren till rättegångsbalken 15 kap. Inledning och fullgörelsetalan.

⁶¹ Roberth Nordh, Praktisk process III, andra upplagan, s. 53.

⁶² JO 2010-06-23 (dnr 24-2009).

Bakgrunden var följande.

MP:s bil blev stulen och under förundersökningen avseende misstanke om stöld togs bilen i beslag. MP framförde anspråk på bilen. Förundersökningen lades ner och åklagaren underrättade MP enligt 27 kap. 8 § tredje stycket rättegångsbalken. Därefter gav MP in en stämningsansökan till Helsingborgs tingsrätt där han yrkade att tingsrätten skulle fastställa att han hade bättre rätt, än ett bilföretag, till bilen. Vidare yrkade han kvarstad. MP hade inte angett någon grund för yrkandet om kvarstad, säkerhet hade inte ställts och det framgick inte om det var ett interimistiskt yrkande. Stämningsansökan inkom några dagar före det att åklagaren hävde beslaget. Tingsrätten utfärdade stämning och ca två månader senare meddelade tingsrätten tredsdom i målet. Yrkandet om kvarstad behandlades inte i domen.

JO fann att stämningsansökan hade utformats, i enlighet med åklagarens underrättelse, endast som en fastställsetalan. JO uttalade att i princip kan kvarstad endast beviljas den som för en fullgörelsetalan. MP borde ha fått möjlighet att komplettera sitt kvarstadsyrkande och därefter skulle det ha prövats i målet⁶³.

Beslaget får inte hävas innan treveckorsfristen löpt ut, om inte den som gör anspråk på egendomen medger det. Detta gäller även om den som har framställt ett anspråk omedelbart efter att underrättelsen har skickats utverkar ett beslut om kvarstad. Ett beslut om kvarstad som meddelas under den tid då fristen löper bör därför utformas som en villkorad kvarstad. Ett sådant beslut kan verkställas när beslaget hävs.

Ett beslut om kvarstad kan genast verkställas, 17 kap. 4 § rättegångsbalken. Kvarstaden verkställs av Kronofogdemyndigheten (Kronofogden) efter ansökan från käranden. Kronofogden underrättar polisen om att egendomen är belagd med kvarstad och en anteckning sker i beslagsloggaren.

Om kvarstad till säkerhet för bättre rätt till viss egendom meddelas anges vilken egendomen är i domstolens beslut⁶⁴. Det innebär att beslutet har rättsverkningar från beslutsdatum för den som har vetskap om beslutet.

När åklagaren häver beslaget ska om möjligt beslut fattas om verkställigheten. Har inte kvarstad beviljats ska egendomen lämnas ut till den hos vilken beslaget gjorts.

Åklagaren är inte skyldig att kontrollera om den som underrättats har beviljats kvarstad och domstolen underrättar inte polisen om att kvarstad har beviljats.

I underrättelsen enligt 27 kap. 8 § tredje stycket rättegångsbalken anges därför att den som beviljats kvarstad inom treveckorsfristen ska kontakta polisen och lämna besked om saken för att hindra att egendomen lämnas ut.

⁶³ Arbetet med att ta fram nya underrättelser pågår.

⁶⁴ Kommentaren till rättegångsbalken, 15 kap. 2 §.

Den som beviljats kvarstad måste trots kontakten med polisen själv begära verkställighet av kvarstaden hos Kronofogden eftersom det är den myndigheten som avgör vad som ska ske med egendomen t.ex. var den ska förvaras till dess domstolen avgjort frågan om bättre rätt.

Sannolika skäl

Framställer flera personer anspråk på samma föremål och är en av dem den hos vilken beslaget gjorts ska föremålet enligt huvudregeln utlämnas till honom. I denna situation sker inte någon bedömning av de sannolika skälen, se flödesschema avsnitt 27.2.

Har flera personer anspråk på samma föremål men beslaget inte har skett från någon av dem ska åklagaren bedöma om någon av dem kan visa sannolika skäl för sin rätt.

Har den hos vilken beslaget gjorts inga anspråk på egendomen ska övriga som framställt anspråk på det beslagtagna föremålet visa sannolika skäl för sin rätt. Av förarbetena⁶⁵ framgår att det krävs åtminstone att det är mer sannolikt att ett visst förhållande föreligger än att det inte gör det.

I normalfallet ska det vara tillräckligt att den som framställer anspråk närmare kan beskriva föremålet, t.ex. genom särskilda kännetecken, eller lämna uppgift om hur och när föremålet har förvärvats och var och när det senast var i hans besittning. Med hänsyn till omständigheterna i övrigt bör det framstå som sannolikt att den som framställt anspråk har rätt till föremålet.

Några mer ingående undersökningar krävs inte. Kan han inte visa sannolika skäl ska föremålet inte lämnas ut.⁶⁶

Egendomen ska lämnas ut till den som kunnat visa sannolika skäl för sin rätt till föremålet. De som inte kunnat visa sannolika skäl för sin rätt till egendomen ska underrättas, se flödesschema avsnitt 27.3. Den som är missnöjd med beslutet kan hos tingsrätten väcka talan om bättre rätt och ansöka om kvarstad, se under rubriken ovan.

I detta fall är inte regeln i 27 kap. 8 § tredje stycket rättegångsbalken tillämplig, se ovan under rubriken *Tillämpningen av 27 kap. 8 § tredje stycket rättegångsbalken*.

Kan ingen av de som framställt anspråk visa sannolika skäl för sin rätt ska det beslagtagna föremålet inte lämnas ut.⁶⁷ I tveksamma fall kan således föremålet inte lämnas ut, se flödesschema 27.4.

Beslutet att inte lämna ut egendomen till någon kan omprövas om nya omständigheter framkommer. I annat fall kan överprövning begäras.

⁶⁵ Prop. 2008/09:227 s. 16.

⁶⁶ Prop. 2008/09:227 s. 25.

⁶⁷ prop. 2008/09:227 s. 25.

Om föremålet inte kan lämnas ut, eller om det inte hämtas av den det ska lämnas ut till, fortsätter handläggningen enligt lagen (1974:1066) om förfarande med förverkad egendom och hittegoods m.m., 27 kap. 8 a § andra stycket rättegångsbalken. Det innebär bl. a. att föremålet får säljas och att ersättningen tillfaller staten, alternativt får föremålet förstöras.

Det finns en möjlighet för ägaren eller annan rättsinnehavare att enligt 7 § lagen (1974:1066) om förfarande med förverkad egendom och hittegoods m.m. att framställa anspråk på egendom som myndigheten förvarar t.ex. en polismyndighet⁶⁸.

Framställer någon anspråk under förvaringstiden ska den myndighet som förvarar föremålet besluta efter det att tiden löpt ut⁶⁹. Det blir inte fråga om att fatta ett nytt beslut enligt 8 a § första stycket rättegångsbalken om nya anspråk kommer in under förvaringstiden⁷⁰.

Utformningen av beslutet om verkställighet

När det är möjligt bör åklagaren, i samband med att beslaget hävs, även besluta om hur hävningsbeslutet ska verkställas. I dessa fall bör åklagaren namnge den person som föremålet ska lämnas ut till samt namnge annan som har drabbats av beslaget om denne är känd.

När den från vilken egendom tagits i beslag inte gjort anspråk på egendomen och någon annan inte visat sannolika skäl för sin rätt, bör det anges att föremålet inte kan lämnas ut.

Flödesscheman finns i avsnitt 27.

När ett beslag hävs har åklagaren *möjlighet* att besluta om hur hävningsbeslutet ska verkställas, dvs. förordna om till vem föremålet ska lämnas ut eller att föremålet inte kan lämnas ut.

För att åklagaren ska kunna ge en anvisning om till vem ett föremål ska lämnas ut måste förundersökningen ge klart besked om hos vem beslaget har gjorts. Det kan vara oklart hos vem egendomen har tagits, t.ex. när den har tagits från flera olika personer eller när man inte vet om föremålet överhuvudtaget var i någons besittning när beslaget gjordes. I sådana fall bör åklagaren avstå ifrån att ge anvisningar om verkställigheten av det hävda beslaget.

Förändringarna i rättegångsbalken innebär att om den hos vilken beslaget gjorts inte har några anspråk kan egendom lämnas ut till någon som har framställt anspråk och som har kunnat visa sannolika skäl för sin rätt till föremålet. Saknas uppgifter i förundersökningen om ev. anspråk eller om det inte finns någon utredning av de sannolika skälen kan åklagaren inte ge någon anvisning om till vem egendomen ska lämnas. Även i dessa fall bör åklagaren avstå ifrån att ge anvisningar om verkställigheten av det hävda beslaget.

⁶⁸ Prop. 2008/09:227 s. 21.

⁶⁹ Prop. 2008/09:227 s. 28.

⁷⁰ Prop. 2008/09:227 s. 26.

Det är nästan alltid polisen som tar egendom i beslag och som har möjlighet att dokumentera omständigheterna kring beslaget och från vem egendomen tagits. Det gäller även när åklagaren är förundersökningsledare.

Om det finns oklarheter och brister i utredningen bör åklagaren inte ange till vem ett föremål ska lämnas ut. Det bör i stället ankomma på den som förvarar egendomen, oftast polisen, att utreda frågorna och därefter verkställa åklagarens beslut att häva beslaget.

Åklagaren bör ge en *anvisning* när beslaget hävs om förundersökningen ger underlag för det. Exempel på sådana situationer är följande.

- När det är klarlagt hos vem beslaget har gjorts och endast den personen har anspråk på egendomen.
- När det är klarlagt hos vem beslaget har gjorts och den personen har anspråk på egendomen men någon annan också har framställt anspråk. Även om den senare kan visa sannolika skäl för sin rätt till föremålet gäller huvudregeln när beslaget hävs dvs. att föremålet ska lämnas ut till den hos vilken beslaget gjordes. Läget är ett annat när 27 kap. 4 a § rättegångsbalken ska tillämpas.
- När den hos vilken beslaget gjorts inte har några anspråk och åklagaren bedömer att en annan person som framställt anspråk kunnat visa sannolika skäl för sin rätt. Åklagaren bör besluta att egendomen ska lämnas ut till den som visat sannolika skäl.
- När den hos vilken beslaget gjorts inte har några anspråk och åklagaren bedömer att ingen av dem som framställt anspråk har kunnat visa sannolika skäl för sin rätt, bör anvisningen vara att egendomen inte kan lämnas ut eftersom sannolika skäl saknas.

Häver åklagaren beslaget och ger en anvisning bör den formuleras så att mottagaren utan svårighet förstår vem som ska underrättas om att föremålet kan hämtas. I anvisningen bör åklagaren namnge den som föremålet ska lämnas ut till.

När den hos vilken beslaget gjorts inte har några anspråk och åklagaren ska ta ställning till om en annan person som framställt anspråk visat sannolika skäl för sin rätt bör åklagarens ställningstagande framgå tydligt av beslutet om verkställigheten.

Har åklagaren kännedom om att annan drabbats av beslaget bör den upplysningen ges i beslutet eftersom det enligt 27 kap. 8 b § andra stycket rättegångsbalken finns en skyldighet för den som förvarar föremålet att underrätta denne, se under rubriken *Den myndighet som förvarar föremålet har en underrättelseskyldighet*.

När den hos vilken beslaget gjorts inte har några anspråk och inte heller någon annan har framställt anspråk på egendomen bör åklagaren ge en *upplysning* om att anspråk saknas. Detta för att underlätta för den som ska verkställa åklagarens beslut att häva beslaget. I dessa fall bör åklagaren avstå från att ge en anvisning om att egendomen inte ska lämnas ut till någon.

Häv **aldrig** beslag med anvisningar som

- "förstöres"
- "hittegods"
- "till ägaren".

Den myndighet som förvarar föremålet har en underrättelseskyldighet

Så snart som möjligt efter det att beslaget har hävts ska den som föremålet ska lämnas ut till underrättas, 27 kap. 8 b § rättegångsbalken. Det är den myndighet som förvarar föremålet som ska fullgöra underrättelseskyldigheten⁷¹. Underrättelsen ska innehålla uppgift om att föremålet kan säljas eller förstöras om det inte hämtas ut. Underrättelsen ska delges och reglerna om förenklad delgivning, 3 a §, i delgivningslagen är tillämpliga. Saknar den som ska delges känd hemvist och kan det inte klarläggas var han uppehåller sig kan kungörelsedelgivning ske enligt 15 § delgivningslagen.

En underrättelse ska även sändas till annan som har drabbats av beslaget om det är känt vem det är⁷². Utöver ägaren är det

- den som framställt anspråk
- den hos vilken beslaget gjorts och som då förvarade föremålet
- den som har panträtt i föremålet.

Av vissa beslagtagna föremål kan det framgå vem som är eller kan vara ägare, t.ex. körkort eller graverade smycken⁷³. Om beslutet innebär att ett föremål ska lämnas ut ska det framgå av underrättelsen vem det ska lämnas ut till. Underrättelsen behöver inte delges.

⁷¹ SFS 2009:1170.

⁷² Prop. 2008/09:227 s. 19.

⁷³ Prop. 2008/09:227 s. 26.

Hur länge ska egendomen förvaras när den inte hämtas ut eller inte kan lämnas ut?

Lagen (1974:1066) om förfarande med förverkad egendom och hittegoods m.m.(förfarandelagen) reglerar förfarandet med egendom som tillfallit staten genom förverkande, genom att egendom tagits i förvar enligt hittegodslagen och stöldgodslagen samt genom att egendomen omhändertagits enligt 24 a § polislagen.

Tillägg har skett till 1 § och 7 § och en ny 2 b § har införts i förfarandelagen. I 1 § och 7 § har tillagts att lagen resp. paragrafen är tillämpliga på 27 kap. 8 a § andra stycket rättegångsbalken, dvs. beslagtagna föremål som inte hämtats ut eller när beslut om utlämnande inte har kunnat fattas⁷⁴.

I 2 b § stadgas följande om hur länge det beslagtagna föremålet ska förvaras av t.ex. en polismyndighet.

- I minst en månad efter delgivning av en underrättelse om att egendomen kan hämtas ut om utlämnandet sker till den från vilken beslaget skett eller till den som gjort anspråk på föremålet.
- I minst tre månader efter det att beslaget hävdades när egendomen inte kan lämnas ut till någon.
- Tre månader efter det att en kungörelse har skett som uppmanat ägare eller annan rättsinnehavare att göra anspråk på föremålet (egendomen kan inte lämnas ut till någon) och värdet sannolikt överstiger en fjärdedel av prisbasbeloppet (10 600 kronor för år 2010). Innehåller beslaget flera föremål ska värdet av samtliga beslagpunkter räknas samman.

Konkursgäldenär och konkursförvaltare

När det gäller lagen om förfarande med förverkad egendom och hittegoods stadgas att lagen gäller om *inte* annat följer av lag eller annan författning. Det innebär att reglerna i konkurslagen och bokföringslagen gäller. Förvaltaren är den som enligt 7 kap. 19 § andra stycket konkurslagen är skyldig att bevara räkenskapsmaterialet som har tillhört företaget som försatts i konkurs. Räkenskapsmaterialet ska således lämnas ut till förvaltaren, se avsnitt 12 i Ekobrottsmyndighetens handbok *Mängdhandbok* EBM-HB 2007:1. Sökvägen på EBM-nätet är Rättslig information/Rättsliga frågor/Handböcker.

⁷⁴ Lag om ändring i lagen (1974:1066) om förfarande med förverkad egendom och hittegoods m.m. (SFS 2009:1172) och förordningen om ändring i förordningen (2004:1319) om förfarande med förverkad egendom och hittegoods m.m. (SFS 2009:1169).

Expediering av beslutet att häva ett beslag

Den rättsliga regleringen

När åklagaren fattat beslut om beslaget ska det expedieras. Åklagarmyndighetens föreskrifter om dokumentation och underrättelser vid tvångsmedel, ÅFS 2005:30, är tillämplig. Där stadgas att både när beslut om ett tvångsmedel fattas och när beslutet hävs ska det dokumenteras. Det ska framgå vem som har fattat beslutet, när det skedde och i förekommande fall vem som varit föredragande. Det är åklagarens skyldighet att se till att underrättelser sker så att beslutet kan verkställas. När det gäller expediering av ett beslut att häva beslag kan åklagaren delegera uppgiften att lämna underrättelsen till annan åklagare, annan anställd vid Åklagarmyndigheten, polisman eller tulltjänsteman.

Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om förfarande med egendom som tagits i beslag, förverkats eller tagits i förvar finns i RPSFS 2009:12 (FAP⁷⁵ 102-2). I 6 § anges att det i beslagsloggaren ska redovisas beslut, uppgifter om förvaring och åtgärder som rör beslaget.

Den praktiska hanteringen

Den åklagare som hävt ett beslag är skyldig att se till att polismyndigheten underrättas. Underrättelsen ska lämnas i omedelbar anslutning till att beslutet fattas.

JO har i ett flertal beslut anmärkt på att underrättelser om att beslag har hävts inte expedieras till polisen inom rimlig tid⁷⁶. Det gäller även underrättelse om att beslaget har hävts och ersatts med ett beslut om att egendomen tagits i förvar där det också framhålls att det bör finnas interna bevakningsrutiner för ännu inte avslutade beslag⁷⁷. Dokumentationens vikt berörs i JO 2008-09-26 (dnr 4357-2006). Som framgår av ÅFS 2005:30 är det en skyldighet för åklagaren att se till att beslutet är dokumenterat, diariefört och expedierat.

Brister i den inledande fasen när egendomen tas i beslag får återverkningar när det gäller tidpunkten för hävande av beslagen och expedieringen. När åklagaren väcker åtal och beslagen i normalfallet ska hävas finns det inte ett tillräckligt bra beslutsunderlag. Några åtgärder för att underlätta beslagshantering kan vara följande.

- Utse i större utredningar en utredningsman som ansvarar för samtliga beslag.
- Det är polisen som tar egendom i beslag som har möjlighet att dokumentera omständigheterna kring beslaget och från vem egendomen tagits. Oklarheter rörande hos vem beslaget har gjorts bör åtgärdas omgående.

⁷⁵ Föreskrifter och allmänna råd för polisväsendet.

⁷⁶ JO 2006/2007 s.47 (dnr 2428-2003), JO 2003/04 s. 127 (dnr 2513-2002).

⁷⁷ JO 2006-05-16, dnr 3376-2003.

- Se initialt till att det finns fullständiga adressuppgifter på den från vilken beslaget har skett och på den som framställt anspråk.
- Begär en komplettering direkt om beslagen inte är tillräckligt preciserade. Det ska vara möjligt att häva delar av ett beslag och beslutet ska kunna verkställas utan att det uppstår någon tvekan om vilka föremål som omfattas av beslutet.
- Fatta inte beslut om att fastställa omfattande beslag per telefon.
- Skilj ut föremål som ska hanteras som spår.
- Begär att förhör mot beslagen sker inledningsvis och inte i ett s.k. slutförhör.
- Polisen ska i förhör klargöra om den hos vilken beslaget gjorts har anspråk på det beslagtagna föremålet. Av utredningen ska också framgå om någon annan har anspråk på föremål som tagits i beslag. Har den hos vilken beslaget gjorts inga anspråk på egendomen ska polisen utreda om övriga som framställt anspråk har sannolika skäl för sin rätt.

Sannolika skäl innebär att den som har anspråk kan beskriva föremålet, t.ex. särskilda kännetecken, eller lämna uppgift om hur och när det förvärvades och var och när det senast var i hans besittning.

- Häv beslaget och besluta att ta kontanter i förvar när ev. teknisk undersökning är klar och det finns målsägandanspråk. Avvakta inte tills åtal ska väckas.

18 Förtida utlämnande av beslag enl. 27 kap. 4 a § rättegångsbalken

Flödesschema och checklista finns i avsnitt 27.8.

Det beslagtagna kan i princip endast lämnas ut till annan i följande situationer.

- När den hos vilken beslaget gjorts inte har anspråk på föremålet och annan som har anspråk kan visa sannolika skäl, 27 kap. 8 a § rättegångsbalken.
- När domstol har beslutat att egendomen ska lämnas ut till någon annan.
- Efter ett beslut enligt 27 kap. 4 a § rättegångsbalken om att egendomen ska lämnas till någon annan som uppenbart har bättre rätt till det beslagtagna⁷⁸.

Förutsättningarna för beslut om förtida utlämnande av beslag

Det rekommenderas att förtida utlämnande sker när egendomen tagits i beslag hos den som tillgripit den och endast målsäganden gör anspråk på föremålet.

Genom en ändring i lagen (1986:796) om godtrosvärv av lösöre är det sedan den 1 juli 2003 i princip inte möjligt att göra ett godtrosvärv av stöldgods. I

⁷⁸ Gunnel Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel, 2 uppl., s. 438.

samband med lagändringen infördes även regler i 27 kap. rättegångsbalken som syftar till att målsäganden snabbare ska kunna få tillbaka sin egendom.

Enligt 27 kap. 4 a § rättegångsbalken får undersökningsledaren eller åklagaren innan åtal har väckts besluta att föremålet ska lämnas ut till målsäganden. Detta gäller emellertid bara om målsäganden eller någon som trätt i dennes ställe har framställt anspråk på det beslagtagna föremålet och det är uppenbart att han eller hon har bättre rätt till detta än den hos vilken beslaget har gjorts.

Avgörandena i HD har visat att rekvisitet "uppenbart" är svårt att uppfylla. Beslut om förtida utlämnande bör därför inte fattas om innehavaren har beaktansvärda invändningar mot att utlämnandet ska ske till ägaren och invändningarna inte är fullständigt utredda.

Om domstolen bifaller en begäran att upphäva ett beslut om utlämnande av egendom är det den som begärt att få ut egendomen som blir ansvarig för motpartens rättegångskostnader.⁷⁹ En målsägande kan således vållas ekonomisk skada när åklagaren fattar beslut enligt 27 kap. 4 a § rättegångsbalken om domstolen inte fastställer beslutet. Det är en av anledningarna till att åklagaren bör vara restriktiv när bestämmelsen i 27 kap. 4 a § tillämpas.

En tvist om ett i beslag taget föremål ska lämnas ut till målsäganden är en tvist av rent civilrättslig natur. Åklagaren har inte någon självständig partsställning i sådana mål. En process innebär därför ett inte obetydligt risktagande. Rekommendationen är att åklagaren intar en försiktig hållning.⁸⁰

Av förarbetena framgår att fyra förutsättningar måste vara uppfyllda för att ett beslut enligt 27 kap. 4 a § rättegångsbalken ska få fattas.⁸¹ De förutsättningar som måste vara uppfyllda är följande.

- Den från vilken beslaget gjordes har underrättats enligt 27 kap. 11 a § rättegångsbalken om att det kan komma att fattas ett sådant beslut enligt 27 kap. 4 a § rättegångsbalken. Underrättelsen behöver inte delges enligt delgivningslagens bestämmelser.
- Åtal har inte väckts (inget hindrar dock att åtal kan komma att väckas).
- Föremålet kan inte skäligen antas ha betydelse för utredning om brott eller vara på grund av brott förverkat.
- Det är uppenbart att målsäganden har bättre rätt till föremålet än den hos vilken beslaget gjordes. Det innebär bl.a. att sexmånadersfristen i 3 § lagen om godtrosförvärv av lösöre måste iakttas.

När dessa förutsättningar är uppfyllda får åklagaren besluta att den beslagtagna egendomen ska lämnas ut till målsäganden eller annan som trätt i dennes ställe. Beslaget får dock inte omedelbart hävas. Innan det hävs ska den som beslaget gjorts hos underrättas om beslutet. Beslaget får hävas tidigast tre veckor efter det att underrättelsen har sänts, om inte ett utlämnande medges, 27 kap. 8 § andra stycket rättegångsbalken.

⁷⁹ NJA 2008 s. 282.

⁸⁰ Nils Rekke "En fråga om målsägandens kostnadsansvar för åklagarens missbedömningar" s. 322 ff.

⁸¹ Prop. 2002/03:17 s. 29 f.

Fram till dess att beslaget hävts har den som beslaget gjorts hos möjlighet att begära rättens prövning av beslutet enligt 27 kap. 6 § rättegångsbalken.

Det kan inträffa att förutsättningarna för förtida utlämnande enligt 27 kap. 4 a § föreligger men att en sådan handläggning t.ex. inte tidsmässigt innebär någon fördel för målsäganden. I de fallen framställs målsägandens yrkanden i stämningsansökan, se avsnitt 19 *Yrkande om bättre rätt*.

Underrättelse enligt 27 kap. 11 a § rättegångsbalken

Den första förutsättningen för att det ska gå att fatta ett beslut om att lämna ut egendom enligt 27 kap. 4 a § rättegångsbalken är att den hos vilken beslaget gjordes underrättats om att ett sådant beslut kan komma att meddelas. Skyldigheten att underrätta följer av 27 kap. 11 a § rättegångsbalken. Lämnas inte en underrättelse enligt 27 kap. 11 a § kan inte ett förtida utlämnande ske.⁸²

Underrättelsen sker lämpligen i samband med att beslaget görs. Den kan även ske vid annat lämpligt tillfälle, exempelvis vid ett förhör. Innehavaren av föremålet ska underrättas om att det kan komma att fattas ett beslut om att föremålet ska lämnas ut till en målsägande eller till någon som trätt i dennes ställe, som antingen redan har framställt anspråk på det eller som kan komma att framställa ett sådant anspråk.

Underrättelsen kan också lämnas genom att vederbörande får en skrivelse om innebörden av det beslut som kan komma att fattas.⁸³

Rikspolisstyrelsen har tagit fram ett formulär som polisen kan använda vid underrättelse.⁸⁴ Något krav på att underrättelsen ska delges enligt delgivningslagens regler finns inte.

En underrättelse ska lämnas oavsett orsaken till beslaget, dvs. inte endast vid återställandebeslag. Även om bestämmelsen i 27 kap. 4 a § rättegångsbalken är avsedd att tillämpas endast vid just återställandebeslag, kan det t.ex. inträffa att ett bevisbeslag upphör att ha betydelse som bevis sedan det har gjorts och att föremålet därför kan lämnas ut. Är det redan när beslaget görs uppenbart att det beslagtagna aldrig kommer att lämnas ut, t.ex. om det är fråga om beslag av narkotika, behöver någon underrättelse inte lämnas.

Uppenbarhetsprövningen

En ytterligare förutsättning för att kunna besluta om att lämna ut föremålet är att det är uppenbart att målsäganden eller den som trätt i dennes ställe har bättre rätt till föremålet än den hos vilken beslaget har gjorts.

⁸²Prop. 2002/03:17 s. 45.

⁸³ Prop. 2002/03:17 s. 44 f.

⁸⁴ RPS 102.6 04-05.

Enligt 3 § godtrosförvärvslagen går det inte att göra godtrosförvärv av egendom som har frånhänts ägaren genom stöld, grov stöld, snatteri, rån, grovt rån, tillgrepp av fortskaffningsmedel eller egenmäktigt förfarande. En godtroende förvärvare kan med andra ord inte få äganderätten till egendomen, om ägaren har frånhänts egendomen genom något av de nämnda brotten. Är det uppenbart att ägaren har rätt att få tillbaka egendomen enligt 3 § godtrosförvärvslagen, får undersökningsledaren eller åklagaren besluta att lämna ut egendomen till denne.

Den som beslaget gjorts hos kan göra andra invändningar än godtrosförvärv och detta kan vålla betydligt större problem vid prövningen av uppenbarhetsrekvisitet. Personen kan exempelvis hävda att målsäganden inte alls har frånhänts egendomen genom ett olovligt tagande.

I betänkandet som låg till grund för lagförslaget konstaterades att det krävs starka bevis för målsägandens rätt för att utlämnande ska kunna ske, men att den närmare innebörden av beviskravet får avgöras från fall till fall.⁸⁵ Vidare angavs att bevisskyldigheten i många fall bör kunna anses fullgjord genom en polisanmälan om stölden.

Om förvärvaren förnekar olovligt tillgrepp och hävdar att han har förvärvat egendomen av den som påstår sig vara rätt ägare, eller av någon som denne har anförtrott egendomen till, kan det krävas att den som uppger sig ha frånhänts egendomen lägger fram ytterligare bevisning till stöd för sitt påståande.⁸⁶

Högsta domstolen har i två fall prövat frågan om det varit uppenbart att målsäganden har bättre rätt till beslagtagna egendom.

I det första rättsfallet, NJA 2008 s. 282, var frågan om målsäganden uppenbart hade bättre rätt till en båt som hade stöldanmälts. Förvärvarna av båten hade invänt att det var möjligt att den som sålt båten till dem i sin tur hade köpt båten av målsäganden. Domstolen uttalade att så länge det inte är helt klart att det förekommit ett olovligt tagande, kan det inte anses vara uppenbart att målsäganden har bättre rätt till egendomen i den mening som avses i 4 a §. I det aktuella fallet uttalade domstolen att trots att förvärvarna inte åberopat något stöd för sin invändning och fastän målsägandens stöldanmälan framstod som trovärdig, har invändningen – som lämnats outredd av polisen – medfört att det inte är uppenbart att målsäganden har bättre rätt till båten än förvärvarna.

Högsta domstolen upphävde undersökningsledarens beslut om att båten skulle lämnas ut till målsäganden dels eftersom det inte var uppenbart att båten olovligt tagits från målsäganden, dels därför att det inte var uppenbart att förvärvarna saknade retentionsrätt i båten för nedlagda kostnader som målsäganden inte ville kompensera före utlämnandet.

I det andra fallet, NJA 2008 Ö 436, var frågan om två målsägande uppenbart hade bättre rätt till smycken som hade anmälts stulna och som hade tagits i beslag från en pantbank. Åklagarens beslut att lämna ut egendomen fastställdes av tingsrätten. Hovrätten kom dock till ett annat slut. Enligt hovrätten hade

⁸⁵ SOU 2000:56 s. 178.

⁸⁶ SOU 2000:56 s. 170.

målsägandena inte framställt krav på att återfå egendomen inom den sexmånadersfrist som anges i 3 § godtrosförvärvslagen.

Hovrätten ansåg därför att det inte var uppenbart att målsägandena hade bättre rätt till de beslagtagna smyckena och upphävde beslutet att lämna ut egendomen. Hovrättens beslut kom sedan att överklagas i frågan om fördelning av rättegångskostnader.

I båda fallen fick målsägandena betala rättegångskostnaderna när domstolarna ändrade åklagarens beslut. Sex-månadersfristen behandlas i avsnitt 20 *Godtrosförvärv*.

När godtrosförvärv inte hävdas

Det kan finnas förutsättningar att besluta att beslagtagna egendom ska lämnas ut till målsäganden även när 3 § godtrosförvärvslagen inte är tillämplig. Om t.ex. den hos vilken beslaget har gjorts erkänner att han olovligen har tagit egendomen men ändå motsätter sig att egendomen lämnas ut till målsäganden, är det i de allra flesta fall uppenbart att målsäganden har bättre rätt till egendomen än den hos vilken beslaget har gjorts.

Godtrosförvärvslagen är över huvud taget inte tillämplig på den situationen. Samma sak gäller om den hos vilken beslaget har gjorts erkänner att han vid sitt köp av egendomen misstänkte att egendomen hade frånhänts någon genom brott.

Underrättelse om beslut enligt 27 kap. 4 a § rättegångsbalken

När förundersökningsledare eller åklagare fattat ett beslut enligt 27 kap. 4 a § rättegångsbalken ska, enligt andra stycket, en underrättelse genast skickas till den hos vilken beslaget gjordes.

Tre veckor efter att underrättelsen skickats kan beslaget lämnas ut. Att en underrättelse om beslutet skickas är en rättssäkerhetsfråga och ska ses mot bakgrund av att den som drabbats av beslaget har möjlighet att begära rättens prövning av beslutet enligt 27 kap. 6 § rättegångsbalken.

Underrättelseskyldigheten är uppfylld när en kopia av beslutet har sänts till den som drabbats av beslaget till personens senast kända adress. I förarbetena anges, att om det sedan skulle visa sig att personen har flyttat till en ny adress ska underrättelsen skickas ut på nytt. Detta leder dock inte till att utgångspunkten för tidsfristen i 27 kap. 8 § andra stycket flyttas fram⁸⁷.

Om åklagaren inte underrättar den hos vilken beslaget gjorts kan det vara grund för skadestånd. I ärendet ÅM 2009/4289 yttrade sig vice riksåklagaren till JK med anledning av en begäran om skadestånd för felaktig beslagshandling.

I ärendet hade företrädaren för en pantbank framställt anspråk på skadestånd dels därför att åklagaren fattat beslut om förtida utlämnande sedan sexmånadersfristen i 3 § lag om godtrosförvärv av lösöre löpt ut och dels därför att

⁸⁷ Prop. 2002/03:17 s. 42.

åklagaren inte underrättat pantbaken om beslutet enligt 27 kap. 4 a § rättegångsbalken.

I yttrandet konstaterades att det inte kunde visas att sexmånadersfristen hade börjat löpa och att det därför inte fanns anledning att ifrågasätta åklagarens bedömning att målsäganden uppenbart hade bättre rätt till egendomen. Där- emot fanns det inget som tydde på att någon underrättelse hade sänts till pantbanken. Beslutet att ändå häva beslaget bröt mot bestämmelsen i 27 kap. 8 § andra stycket rättegångsbalken. Underlåtenheten var ett skadeståndsgrundande fel enligt 3 kap. 2 § skadeståndslagen men den felaktiga handläggningen ansågs inte ha lett till någon skada. JK har ännu inte meddelat beslut.

Domstolsprövning av beslut enligt 27 kap. 4 a § rättegångsbalken

Den som drabbats av ett beslag kan enligt 27 kap. 6 § andra stycket rättegångsbalken begära att domstol prövar ett beslut enligt 27 kap. 4 a § rättegångsbalken om att ett beslagtaget föremål ska lämnas ut till en målsägande eller till någon som trätt i dennes ställe. Någon särskild tidsfrist för en sådan begäran har inte angivits i lagtexten, men om begäran om prövning görs sedan beslaget hävts är någon prövning av beslutet inte längre aktuell. Eftersom beslaget får hävas när tre veckor gått från det att en underrättelse om beslutet sänts till den hos vilken beslaget har gjorts, blir tiden för att begära rättens prövning normalt tre veckor.

Ett beslut att inte lämna ut beslagtaget föremål med stöd av 27 kap. 4 a § rättegångsbalken kan däremot inte prövas av domstol. Den som är missnöjd med ett sådant beslut av förundersökningsledare eller åklagare får i stället begära överprövning av beslutet.

När en begäran kommit in ska domstolen hålla förhandling inom den tid som normalt gäller för prövning av beslag, fyra dagar, enligt 27 kap. 6 § första stycket rättegångsbalken. Den som har framställt anspråk på att få egendomen utlämnad till sig har rätt att närvara vid förhandlingen och domstolen ska underrätta honom om förhandlingen.

I NJA 2008 s. 436 anger HD att en tvist enligt 27 kap. 6 § andra stycket rättegångsbalken är en tvist av rent civilrättslig natur. Part är den som har anspråk på egendomen och den som har drabbats av beslaget. Åklagaren bör emellertid vara behörig att företräda målsäganden oavsett om beslaget har gjorts hos någon som misstänks för brott eller hos någon annan.

Beslut att lämna ut egendom enl. 27 kap. 4 a § rättegångsbalken kan också fattas av polisman i egenskap av förundersökningsledare.

Ett sådant beslut prövas av tingsrätten på samma sätt som om begäran om prövning gällt åklagarens beslut. Frågan är om åklagaren vid en sådan förhandling ska företräda målsäganden eller om polismannen ska göra det?

Av ÅFS 2009:2, 7 § framgår att åklagare ska överta ledningen av en förundersökning när det under förundersökningen krävs annan åtgärd av domstol än förordnande av offentlig försvarare eller målsägandebiträde, t.ex. förordnande av särskild företrädare för barn eller utseende av sakkunnig. En förhandling i domstolen som har sin grund i ett anspråk från målsäganden får anses vara en situation där åklagaren normalt företräder denne. Åklagaren bör därför överta förundersökningsledarskapet och företräda målsäganden vid en prövning av ett beslut av en polisiär förundersökningsledare enligt 27 kap. 4 a § rättegångsbalken.

Domstolen kan fastställa eller häva åklagarens beslut

Om domstolen fastställer beslutet om utlämnande ska den i samband med beslutet häva beslaget, 27 kap. 8 § fjärde stycket rättegångsbalken. Skulle rätten istället upphäva beslutet om utlämnande fattar domstolen inget beslut som rör beslaget. Det är åklagaren eller förundersökningsledaren som ska fatta beslut om hävande av beslaget och om utlämnande av det beslagtagna föremålet. Väcks inte åtal ska underrättelse ske enligt 27 kap. 8 § tredje stycket rättegångsbalken innan beslaget hävs, se flödesschema avsnitt 27.8.

Även om domstolen har fastställt åklagarens beslut om utlämnande är inte äganderätten till föremålet slutgiltigt avgjord. I praktiken leder ett utlämnande av beslagtagna egendom till målsäganden emellertid till att kravet på att vidta rättliga åtgärder flyttas över från målsäganden till den hos vilken beslaget har gjorts. Det är alltså denne som efter ett sådant beslut kommer att tvingas vidta rättliga åtgärder, om han vill ha tillbaka egendomen.

En tingsrätts beslut kan överklagas till hovrätt och det behövs inget prövningstillstånd för att hovrätten ska pröva tingsrättens beslut.

19 Yrkande om bättre rätt

Syftet med ett beslut om förtida utlämnande enligt 27 kap. 4 a § rättegångsbalken är att målsäganden enklare och snabbare ska få tillbaka stöldgods och annan olovligt tillgripen egendom⁸⁸.

Den tidsvinst som kan uppnås finns i vissa fall inte när den misstänkte är häktad eller om målet av annan anledning avgörs inom tre veckor.

Då kan målsägandens anspråk på att återfå egendomen i stället framställas i ett yrkande om bättre rätt i stämningsansökan. Det gäller även när någon under rättelse enligt 27 kap. 11 a § inte lämnats, sexmånadersfristen inte iakttagits eller det av annan anledning är tveksamt om uppenbarhetsrekvisitet är uppfyllt.

En talan om bättre rätt är en fastställsetalan och i stämningsansökan anges den under rubriken Enskilt anspråk. Fastställer domstolen att målsäganden har bättre rätt till egendomen än t.ex. den tilltalade får polismyndigheten anses skyldig att lämna ut egendomen till den som domstolen utpekats som ägare⁸⁹.

Väcks åtal är grunden för yrkandet att ägaren/målsäganden har bättre rätt till egendomen p.g.a. brottet, t.ex. att han fränstulits den. Det är ett exempel på att den tilltalade varit i det man kallar medveten ond tro.

I andra hand bör yrkandet avse 3 § lagen om godtrosvörvärv av lösöre. I bestämmelsen stadgas att om innehavaren/den tilltalade gör gällande god tro behåller ägaren äganderätten till egendomen om han frånhänts egendomen genom snatteri, stöld, grov stöld, rån, grovt rån, tillgrepp av fort-

⁸⁸ Prop. 2002/03:17 s. 30.

⁸⁹ Roberth Nordh, Praktisk process III, andra upplagan, s. 52.

skaffningsmedel och egenmäktigt förfarande och under förutsättning att han krävt egendomen åter inom sex månader, se avsnitt 20. *Godtrosförvärv*.

I tredje hand kan ett alternativt yrkande grundas på att ägaren/målsäganden ska anses ha bättre rätt till egendomen än den tilltalade eftersom den tilltalade borde ha misstänkt att överlåtaren saknade rätt att förfoga över egendomen. Det är den som påstår godtrosförvärv som har bevisbördan. Ett sådant yrkande kan framställas när 3 § lagen om godtrosförvärv inte kan tillämpas. Det är fallet när det är oklart om stöldbrottet kan styrkas eller om sexmånadersfristen inte har iakttagits. Yrkandet grundas på det som kallas omedveten ond tro, 2 § lagen om godtrosförvärv av lösöre, se avsnitt 20. *Godtrosförvärv*.

Tillämpas bestämmelserna i 2 § eller 3 § lagen om godtrosförvärv fordras inte att innehavaren/den tilltalade kan fällas till ansvar för brott. Observera att om inte åtal väcks för inte åklagaren talan om bättre rätt.

För att säkerställa ägaren/målsägandens rätt till egendomen är det viktigt att man i yrkandet anger att beslaget ska bestå tills domen vinner laga kraft. Som huvudregel gäller att om domstolen ogillar ett åtal ska beslaget som är knutet till åtalet hävas. Men det enskilda anspråket kan prövas och bifallas eftersom avgörandet av ansvarsfrågan kan vila på en grund och det enskilda anspråket på en annan. Har domstolen funnit att målsäganden har bättre rätt till egen-domen ska beslaget inte hävas. Hävs beslaget genast kan den tilltalade begära och få egendomen utlämnad till sig.

Överklagas domen i ansvarsdelen brukar i regel överklagandet också avse det enskilda anspråket. Om överklagandet enbart avser det enskilda anspråket gäller tvistemålsreglerna och beslaget kan inte bestå, utan målsäganden får ansöka om kvarstad⁹⁰. Förbudet för åklagaren att vara rättegångsombud, 12 kap. 3 § rättegångsbalken, medför att åklagaren inte biträder målsäganden i hovrätten i ett sådant mål.

Omständigheter utöver gärningspåståendet

När åklagaren för målsägandens talan om enskilt anspråk har han möjlighet att åberopa andra omständigheter än sådana som omfattas av gärningsbeskrivningen, NJA 1994 s. 306. I målet var bakgrunden följande.

⁹⁰ Roberth Nordh, Praktisk process III, andra upplagan, s. 84.

Åtal väcktes för häleriförseelse avseende en stulen motorbåt som enligt stämningensansökan förvärvats för 90 000 kr och var värd ca 200 000 kr. Åklagaren yrkade att ägaren hade bättre rätt till båten i första hand p.g.a. brottet och i andra hand p.g.a. bestämmelsen i 3 § lagen om godtrosvärv av lösöre (motsvarar 2 § i nuvarande lagen om godtrosvärv av lösöre).

Tingsrätten ogillade åtalet eftersom det inte var styrkt att omständigheterna gett den misstänkte anledning att allvarligt misstänka att båten var stulen. I skadeståndsdelen anförde tingsrätten att eftersom åtalet ogillats kunde inte yrkandet som grundades på brottet bifallas. När det gällde yrkandet som grundades på att den misstänkte inte gjort ett godtrosvärv ansåg tingsrätten att yrkandet inte grundades uteslutande på brottet. Det innebar att talan inte kunde väckas utan stämning. Åklagarens talan avvisades.

Hovrätten fastställde tingsrättens avvisningsbeslut. HD anförde att åklagaren har skyldighet att företräda målsäganden när det enskilda anspråket grundas på det åtalade brottet, 22 kap 2 § 1 stycket rättegångsbalken. Men bestämmelsen bör inte tolkas så snävt att åklagaren är förhindrad att åberopa även andra omständigheter än de som omfattas av gärningsbeskrivningen. HD ansåg att den utvidgning som skett genom att åklagaren har en skyldighet att underrätta målsäganden om han finner att ett enskilt anspråk kan grundas på brottet talar för att åklagaren ska anses behörig att föra i princip varje talan mot den tilltalade *i anledning av brottet*.

Talan mot annan än den tilltalade

I NJA 2008 s. 436 behandlas både frågan om vem som ska bära rättegångskostnaderna och frågan om åklagaren kan anses behörig att föra målsägandens talan mot annan än den tilltalade.

HD:s slutsats är att åklagaren får anses behörig att *i samband med åtal* föra målsägandens talan även om denna riktar sig mot annan än den tilltalade om det kan ske utan väsentlig olägenhet och målsägandens anspråk inte är uppenbart obefogade. I stämningensansökan anges den som talan riktar sig mot som motpart. Ett exempel kan vara talan om bättre rätt som riktas mot en pantbank.

Exempel på yrkanden om bättre rätt

- A. Det yrkas att tingsrätten fastställer att N.N. i egenskap av ägare har bättre rätt till (viss egendom) (beslag nr xxxx-xxxx-BGxx, p x) än X.

Grunden för yrkandet är att

- X har, ange gärningen, under t.ex. åtalpunkt 1.
- N.N. har frånhänts egendomen genom att X. (olovligen tagit den eller tilltvingat sig den genom våld på person eller genom hot som innebar eller för den hotade framstod som trängande fara.) N.N. har framställt anspråk på

egendomen inom sex månader. 3 § lagen (1986:796) om godtrosvärv av lösöre.

X inte var i god tro när han förvärvade egendomen. (Ange orsak). 2 § lagen (1986:796) om godtrosvärv av lösöre.

Vidare yrkas att beslaget ska bestå tills domen vinner laga kraft.

- B. Ett exempel på utformningen av ett yrkande om bättre rätt när åtalet gäller häleri och pantbanken inte medgivit att beslaget hävs till ägaren/målsäganden är följande.

Det yrkas att tingsrätten fastställer att N.N. har bättre rätt än (den juridiska personens namn) till (viss egendom) (beslag nr xxxx-xxxx-BGxx, p x) på grund av brottet under (ange gärningen) t.ex. åtalspunkt 1. Grunden för yrkandet är att N.N. har frånstulits egendomen som därefter har pantsatts av X hos (den juridiska personens namn).

I andra hand yrkas att tingsrätten fastställer att N.N. har bättre rätt till (viss egendom) (beslag nr xxxx-xxxx-BGxx, p x) än (den juridiska personens namn) på den grund att han frånhänts egendomen genom (gärningen). N.N. har inom sex månader från det han fått kännedom om (den juridiska personens namn) innehav krävt tillbaka egendomen. 3 § lagen om godtrosvärv av lösöre.

Vidare yrkas att beslaget ska bestå tills domen vinner laga kraft.

Bevisningen

Under förundersökningen ska det utredas vilka omständigheter som målsäganden kan grunda en talan om bättre rätt på, 22 kap. 2 § rättegångsbalken. När det gäller äganderätten kan det vara köpehandlingar, avtal, kvitton, fotografier etc. som styrker när och av vem egendomen köptes och hur länge egendomen har innehafts. Om målsäganden förvärvat egendomen genom byte eller gåva kan ev. överlåtelsehandlingar och vittnesmål styrka händelsen.

Den tilltalade eller annan som innehar egendomen kan invända att målsäganden inte frånhänts egendomen genom någon av de gärningar som omfattas av 3 § lagen om godtrosvärv av lösöre. En sådan invändning bör utredas under förundersökningen även om det inte förts fram några omständigheter till stöd för påståendet, se NJA 2008 s. 282 under rubriken Uppenbarhetsprövningen..

Panthavarens yrkande på skadestånd vid förtida utlämnande

Om 3 § lagen om godtrosvärv kan tillämpas består ägarens rätt och pantbanken kan inte kräva lösen för egendomen.

Den säkerhet som egendomen är för pantbanken i förhållande till pantsättaren kan i detta fall inte göras gällande mot ägaren, dvs. pantbanken kan inte kräva att deras krav på ersättning ska avräknas innan egendomen tillfaller ägaren.

I de fall åtal väcks för häleri/häleriförseelse har den tilltalade ofta pantsatt den stulna egendomen. Egendomen har tagits i beslag och åklagaren har fattat beslut om förtida utlämnande. Under förundersökningen framställer den som tagit emot panten anspråk på skadestånd. I ett sådant ärende bör åklagaren i samband med åtalet kunna föra talan om enskilt anspråk om det kan ske utan väsentlig olägenhet och anspråket inte är uppenbart obefogade, 22 kap. 2 § rättegångsbalken.

20 Godtrosförvärv

En fråga som ofta blir aktuell vid handläggningen av beslag och talan om bättre rätt vid domstol är om förvärvaren har gjort ett godtrosförvärv. Vid beslut att lämna ut egendom med stöd av 27 kap. 4 a § rättegångsbalken är bestämmelserna i lagen (1986:796) om godtrosförvärv av lösöre (godtrosförvärvslagen) av särskild betydelse.

När en person förvärvar egendom från någon som saknar rätt att förfoga över egendomen uppstår en konflikt om äganderätten mellan den rätte ägaren och en förvärvare som förvärvat egendomen i god tro, dvs. inte insåg och inte heller borde ha misstänkt att överlåtaren saknade rätt att förfoga över egendomen.

Den konflikt som uppstår mellan den ursprungliga ägarens och den godtroende förvärvarens anspråk på egendomen kan lösas genom en tillämpning av endera av två principer, nämligen exstinktionsprincipen eller vindikationsprincipen⁹¹.

Exstinktionsprincipen innebär att en godtroende förvärvare blir ägare till egendomen och att den tidigare ägarens äganderätt upphör i och med godtrosförvärvet. Den ursprungliga ägaren kan dock återfå egendomen genom lösen.

Vindikationsprincipen innebär att den ursprungliga ägarens rätt består och att han eller hon utan lösen kan få egendomen tillbaka från förvärvaren oberoende av om förvärvet gjorts i god tro.

Denna princip tillämpas sedan den 1 juli 2003 i fråga om egendom som den ursprungliga ägaren frånhänts genom ett olovligt tagande eller avtvingats genom våld på person eller genom hot som innebar eller för den hotade framstod som trängande fara, dvs. egendom som frånhänts ägaren genom tillgreppsbrott enligt 8 kap. brottbalken⁹².

Bestämmelserna om godtrosförvärv av äganderätt är enligt 8 § godtrosförvärvslagen även tillämpliga på godtrosförvärv av panträtt.

⁹¹ SOU 2000:56 s. 41.

⁹² Prop. 2002/03:17.

Godtrosförvärv enligt 2 § godtrosförvärvslagen

Det är den som påstår ett godtrosförvärv, i de flesta fall den misstänkte, som har bevisbördan för att omständigheterna vid förvärvet var sådana att han inte ens borde ha misstänkt att överlåtaren saknade rätt att förfoga över egendomen.

Enligt 2 § godtrosförvärvslagen övergår äganderätten till lös egendom till en godtroende förvärvare när denne förvärvare egendom från någon som har den i sin besittning, men inte var ägare eller behörig att förfoga över den. En förvärvare ska anses vara i god tro endast om det är sannolikt att egendomens beskaffenhet, de förhållanden den utbjöds under och omständigheterna i övrigt var sådana att han inte borde ha misstänkt att överlåtaren saknade rätt att förfoga över egendomen.

En förutsättning för att det ska röra sig om ett godtrosförvärv är alltså att förvärvaren är i god tro beträffande överlåtarens behörighet att överlåta egendomen.

När en förvärvare inser att överlåtaren inte är behörig att överlåta egendomen är han eller hon naturligtvis inte i god tro. Förvärvaren är inte heller i god tro när överlåtaren inte är behörig och förvärvaren faktiskt misstänker detta vid överlåtelser.

Godtrosförvärvslagen ställer höga krav för att någon ska anses vara i god tro. Om den ursprungliga ägaren gör gällande att någon som inte har varit behörig att överlåta egendomen har sålt denna, är det förvärvaren som har bevisbördan och måste redogöra för hur det gick till när han köpte den.

Han måste göra sannolikt att omständigheterna var sådana att han inte borde ha misstänkt att överlåtaren saknade rätt att förfoga över egendomen⁹³. Vid den bedömningen ska "egendomens beskaffenhet", "förhållandena under vilka egendomen bjöds ut" och "omständigheterna i övrigt" vägas in.

⁹³ Prop. 1985/86:123 s. 21.

Bedömningen av

- "*egendomens beskaffenhet*" kan gälla hur värdefull egendomen är som t.ex. smycken, konst- och prydnadsföremål och antikviteter⁹⁴. Det har också betydelse om egendomen kan betraktas som särskilt stöldbegärlig, t.ex. dyra cyklar, elektronisk utrustning och TV-apparater.
- "*förhållanden under vilka egendomen bjöds ut*" rör tiden och platsen för överlåtelsen samt priset. En affär som sker på gatan kräver normalt att förvärvaren är extra noggrann i sin kontroll⁹⁵. I dag sker många köp på Internet där handel med okända privatpersoner kan jämföras med ett köp på gatan när det gäller kravet på försiktighetsåtgärder. Omständigheter som kan beaktas är om någon åtgärd har vidtagits för att förhindra eller försvåra identifieringen, eller att det för egendom som finns registrerad, t.ex. bilar, strax före överlåtelsen noterats flera ägarförändringar i registret. Andra omständigheter kan vara att överlåtaren inte kan visa upp kvitton eller andra handlingar som visar hur han själv kommit i besittning av egendomen.
- "*omständigheter i övrigt*" markerar att en helhetsbedömning ska ske. Av förarbetena framgår att omfattningen av undersökningsplikten får avgöras från fall till fall och när situationen avviker från det normala fordras särskild försiktighet. Strängare krav ställs på en yrkesman inom den aktuella branschen än en privatperson⁹⁶.

Att omständigheter vid ett förvärv initialt ger anledning till misstankar behöver inte utesluta ett godtrosvförvärv. Om förvärvaren tar reda på bakgrunden till ett mistänkt sakförhållande och får en fullt rimlig förklaring, får han ofta anses ha gjort vad han kunnat.

Hinder för godtrosvförvärv av stöldgods, 3 § godtrosvförvärvslagen

Reglerna om godtrosvförvärv av äganderätt är även tillämpliga på godtrosvförvärv av panträtt. Därför kan exempelvis en pantbank normalt inte godtrosvförvärva panträtt till pantsatt stöldgods.

I 3 § godtrosvförvärvslagen finns ett undantag från den i övrigt tillämpade extinktionsprincipen. Enligt bestämmelsen är det inte möjligt att göra ett godtrosvförvärv av egendom som ägaren frånhänts genom att någon olovligen tagit den eller tilltvingat sig den genom våld på person eller genom hot som innebar eller för den hotade framstod som trängande fara.

⁹⁴ Prop. 1985/86:123 s. 20.

⁹⁵ Prop. 1985/86:123 s. 22.

⁹⁶ Prop. 1985/86:123 s. 22.

Med uttrycket "olovligen tagit" avses att någon har tagit egendomen utan ägarens eller besittarens samtycke. Av förarbetena⁹⁷ framgår att bestämmelsen anknyter till de objektiva rekvisiten för snatteri, stöld, grov stöld, rån, grovt rån, tillgrepp av fortskaffningsmedel och egenmäktigt förfarande.

I dessa fall består ägarens rätt till egendomen och han har rätt att utan lösen få tillbaka den även från en förvärvare som var i god tro. Denna rätt är dock tidsbegränsad.

Bestämmelsen gäller inte om ägaren har medgett att lämna ifrån sig egendomen, detta oavsett om medgivandet var civilrättsligt ogiltigt. Undantaget i 3 § godtrosförvärvslagen är således inte tillämpligt när en person avhånts egendom genom brott i 9 kap. och 10 kap. brottsbalken.

Bestämmelsen kan tillämpas även när det inte är möjligt att fälla någon till ansvar för brott, eftersom den inte direkt anknyter till något brott.

Vid en talan om bättre rätt till egendomen är det tillräckligt att den rätte ägaren lägger fram bevisning om att den påträffade egendomen tillhör honom och, i fråga om t.ex. stöldgods, att den olovligen har tagits från honom.⁹⁸

6-månadersfristen, 3 § godtrosförvärvslagen

När egendom tagits i beslag bör åklagaren ge en polisman i uppdrag att informera målsäganden om att han själv måste framställa krav på att återfå egendomen från den som den tagits i beslag hos och att målsäganden annars kan riskera att förlora sin rätt till egendomen. Underrättelsen ska skriftligen dokumenteras av polismannen.

En underrättelse till innehavaren om vem målsäganden är och hans krav på att återfå egendomen kan som en *serviceåtgärd* ges till målsäganden om önskemål finns. Åklagaren ger då en polisman i uppdrag att personligen underrätta innehavaren om vem ägaren är och om ägarens krav på att återfå föremålet. Underrättelsen ska skriftligen dokumenteras av polismannen.

Åklagare har en allmän skyldighet att föra en målsägandes talan i samband med åtal, när så kan ske. Om en åklagare ska kunna föra en målsägandes talan om bättre rätt till ett beslagttaget föremål måste åklagaren utreda om det finns förutsättningar för att föra en sådan talan. Vid talan om bättre rätt till stöldgods, med stöd av 3 § godtrosförvärvslagen, måste åklagaren förvissa sig om att sexmånadersfristen inte har försuttits. Därför bör åklagaren i egenskap av förundersökningsledare kunna konstatera att målsäganden informerats om bestämmelsen att inom sex månader underrätta innehavaren om vem han är och om kraven på att återfå egendom. Vidare bör som en *serviceåtgärd* åklagaren uppdra åt polisen att underrätta innehavaren om målsägandens anspråk om målsäganden önskar det.

⁹⁷ Prop. 2002/03:17 s. 36.

⁹⁸ Prop. 2002/03:17 s. 36.

Bakgrunden till rekommendationen om hur åklagare och polis bör agera är att det inte av förarbetena framgår hur målsägandens rätt i detta fall ska tas tillvara under förundersökningen.

Med innehavaren avses i första hand den som i god tro har förvärvat egendomen eller panträtt i egendomen. Egendomen kan emellertid också innehas av annan, nämligen någon som på förvärvarens uppdrag och i dennes ställe har fått en mera bestående besittning av egendomen⁹⁹.

Det är förvärvaren som har bevisbördan för att omständigheterna var sådana att ägaren måste antas ha känt till innehavet i mer än sex månader. I lagtexten har angivits "*måste antas ha fått kännedom*" vilket ger uttryck för en lättnad i beviskravet för förvärvaren.

Sexmånadersfristen räknas från det han fick eller måste antas ha fått kännedom om vem som innehar egendomen.

Om kravet inte framställs inom denna tid förlorar målsäganden rätten att återfå egendom från en godtroende förvärvare enligt 3 § andra meningen lagen om godtrosvärförvärf av lösöre.

I förarbetena¹⁰⁰ anges att tiden bestämts till 6 månader därför att

- en längre tid skulle innebära problem mot handels- och omsättningsintressena
- egendomen inte under obegränsad tid kan vara objekt för häleribrott
- den som gjort ett godtrosvärförvärf och får anledning att misstänka att egendomen är stulen har rätt att få reda på ägarens inställning till giltigheten av värförvärfvet
- ägaren ska kunna avvakta resultatet av en polisutredning
- utfallet av försäkringsrättsliga bedömningar ska kunna övervägas.

Att ägaren ska kräva tillbaka egendomen inom sex månader innebär att en begäran ska ha kommit innehavaren tillhanda inom den tiden. Det är inte tillräckligt att en målsägande till polisen eller åklagaren framställer anspråk på att få utlämnat ett beslagtaget föremål enligt 27 kap. 4 a § första stycket rättegångsbalken. Däremot är rekvisitet uppfyllt när den hos vilken beslaget gjorts har underrättats om att det har fattats ett beslut om att föremålet ska lämnas ut till målsäganden.

Om ägaren har underlåtit att framställa krav inom sex månader övergår äganderätten till förvärvaren om förutsättningarna för godtrosvärförvärf i övrigt är uppfyllda. Egendomen kan därefter inte återfås med stöd av 3 §, vare sig från förvärvaren eller från eventuella senare värförvärfare av egendomen.

För att åklagaren ska kunna förvissa sig om att målsäganden informerats bör polismannen som tar upp anmälan eller håller förhör med målsäganden skriftligen dokumentera när och hur informationen lämnades och om målsäganden önskade biträde med att underrätta innehavaren eller inte.

⁹⁹ Jfr NJA 1992 s. 892 och prop. 1985/86:123 s. 24.

¹⁰⁰ Prop. 2002/03:17.

Underrättelsen till innehavaren om vem målsäganden är och om hans krav kan ske formlöst. Om målsäganden själv underrättar innehavaren bör detta göras skriftligen. Det kan ske genom att använda brev med mottagningsbevis eller genom rekommenderat brev. Båda sätten ger ett kvitto på att försändelsen avsänts. Om brev med mottagningsbevis används får avsändaren dessutom ett intyg över att försändelsen getts ut till adressaten.

För att målsäganden liksom polisen ska skydda sig mot att innehavaren påstår att han inte fått underrättelsen bör t.ex. fax och e-post undvikas. Sköter polisen underrättelsen bör det ske genom en personlig kontakt som skriftligen dokumenteras. Är innehavaren också misstänkt för brott kan han vara svår att nå. I sådana fall ska innehavaren underrättas om målsägandens krav så snart de är kända.

Att fristen om sex månader iakttas har betydelse också vid tillämpningen av 27 kap. 4 a § rättegångsbalken. Om en misstänkt eller annan som gör gällande att de förvärvat äganderätt eller panträtt skulle invända att målsäganden försuttit tiden för att återkräva egendomen från innehavaren eller en tidigare förvärvare kan det vid tillämpning av 27 kap. 4 a § rättegångsbalken inte längre anses *uppenbart* att målsäganden har bättre rätt till egendomen¹⁰¹.

21 Förverkande av narkotika som tagits i beslag

Beslutar åklagaren att förverka narkotika från ägaren därför att åtal inte väcks eller strafföreläggande inte utfärdas ska ägaren underrättas om möjligheten att anmäla missnöje med beslutet, t.ex. vid åtalsunderlåtelse.

Beslutet om förverkande från okänd ska anslås hos den kammare som meddelat beslutet om förutsättningarna i 4 § andra stycket är uppfyllda.

En månad från beslutsdatum ska beslutet expedieras till den som förvarar narkotikan.

¹⁰¹ NJA 2008 Ö 436.

Den nuvarande regleringen

Åklagaren har möjlighet att besluta om förverkande av narkotika som tagits i beslag. Detta regleras i narkotikastrafflagen och lagen om förfarandet i vissa fall vid förverkande¹⁰². Polisen kan förstöra sprutor och kanyler före det att de har förverkats. På samma sätt kan narkotika förstöras t.ex. hos Statens kriminaltekniska laboratorium. Har föremålet förstörts måste åklagaren trots det behandla föremålet som om det var i beslag och förverka det.

I 3 § sistnämnda lag framgår förutsättningarna, nämligen att

- värdet av det beslagtagna föremålet inte uppgår till betydande belopp eller det finns andra särskilda skäl.
- beslutet ska vara skriftligt.
- den som drabbats av beslaget kan anmäla missnöje med beslutet inom en månad från det att han delgavs det. Tiden en månad räknas från beslutsdatum om det är narkotika, 7 § narkotikastrafflagen.
- om missnöje anmäls gäller beslutet inte.
- om åklagaren inte häver beslut efter en missnöjesanmälan ska han väcka talan om förverkande.

Möjligheten att anmäla missnöje mot beslutet kan ha betydelse av flera skäl för den som beslutet är ställt till, t.ex. för att han anser att

- det är läkemedel som han har recept för
- yrkandet har riktats till fel person
- det inte är fråga om narkotika.

När det gäller narkotika som ska förverkas från någon som är känd krävs inte att han blir bevisligen delgiven. Det beror på att tiden för att anmäla missnöje, som är en månad, räknas från det att beslutet fattas. Beslutet och handlingar avseende möjligheten att anmäla missnöje kan därför sändas utan delgivningskvitto eller mottagningsbevis.

Är den som förverkandebeslutet riktar sig till okänd eller om han inte kan anträffas får han delges genom kungörelsedelgivning. Understiger värdet en tiondel av prisbasbeloppet eller saknar egendomen saluvärde kan delgivning ske genom att beslutet anslås hos den myndighet som har meddelat beslutet, 4 § lagen om förfarandet i vissa fall vid förverkande.

Eftersom narkotika anses sakna saluvärde kan beslutet om förverkande från okänd delges genom att anslås på kammarens kansli. På samma sätt som angivits ovan när det gäller en person som är känd räknas tiden för missnöjesanmälan från dagen för förordnandet.

Inkommer en missnöjesanmälan efter det tiden gått ut gör åklagaren en tjänsteanteckning om saken och den som anmält missnöje underrättas.

Innebörden av vissa begrepp

¹⁰² Lag (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m.

- *betydande belopp* motsvarar beloppsgränserna för grov stöld och grovt bedrägeri, dvs. ca fem prisbasbelopp
- *särskilda skäl* innebär att det t.ex. är tveksamt om förverkandet står i proportion till de olägenheter för den enskilde som åtgärden medför (prop. 1994/95:23)
- *saluvärde* är marknadsvärdet i den legala handeln
- *saknar saluvärde* avser t.ex. förfalskade handlingar, räkenskapsmaterial, id-handlingar och narkotika

Missnöjesanmälan med anledning av polismans beslut om förverkande

Polisen har enligt 3 § lagen om förfarandet i vissa fall vid förverkande möjlighet att besluta om förverkande. Missnöjesanmälan ska inges till polismyndigheten.

Hävs inte beslaget ska missnöjesanmälan överlämnas till åklagare för prövning. Åklagaren prövar om beslaget ska hävas eller inte. Hävs inte beslaget ska åklagaren inom en månad från det att missnöjesanmälan kom in till polismyndigheten väcka talan vid domstol om förverkande. I annat fall går beslaget automatiskt åter¹⁰³.

En processuell bestämmelse i smugglingslagen

I 33 § smugglingslagen finns en processuell bestämmelse. Kan inte ägaren till narkotikan delges får talan föras mot den hos vilken narkotikan påträffades. Personkretsen är forslare eller annan innehavare. Det är samma krets som avsågs i 20 § varusmugglingslagen¹⁰⁴.

Ett exempel är följande. Tulltjänstemän stoppar en transport av en trailer som kommit från Polen och finner narkotika i den. Föraren av dragbilen som hämtade trailern från sin uppställningsplats i hamnen kan inte lagföras. Ägaren av narkotikan är okänd och förverkandeyrkandet ska riktas mot föraren. Talan väcks vid tingsrätten inom vars domkrets beslaget ägde rum eller där forslaren har sin hemvist

I NJA 1995 s.235 fann Högsta domstolen att talan om förverkande inte kunde föras mot den som utan vetskap varit adressat för en postförsändelse från utlandet som innehöll klockor och smycken som hade tagits i beslag.

HD anförde att enligt 20 § varusmugglingslagen (33 § smugglingslagen) kunde förverkande ske mot ägaren och under vissa förutsättningar forslaren eller annan innehavare. Posten kunde inte anses ha innehaft försändelsen för N.N.s räkning och N.N. kunde inte betraktas som ägare. Han kunde inte heller anses vara forslare eller annan innehavare av egendomen.

¹⁰³ prop. 1994/95:23 s. 113.

¹⁰⁴ Prop. 1999/2000:124 s. 180.

22 Förverkande när åtalet ogillats och beslaget av narkotika hävts

Ogillas åtalet och beslaget hävs, bör polismannen/åklagaren ta narkotikan i beslag hos okänd.

Åklagaren kan förverka narkotikan enligt bestämmelserna i 3 § lagen om förfarandet i vissa fall vid förverkande.

När domstolen ogillar ett åtal ska enligt praxis beslagen hävas. Åklagaren har i ett par fall överklagat tingsrättsdomar där åtalet ogillats och beslag av narkotika hävts. Yrkanden har framställts om att narkotika ska tas i beslag och förverkas oavsett om ägaren är känd eller okänd.

Det finns exempel på avgöranden från hovrätterna som går i olika riktningar. I Svea hovrätts dom 051031 (Mål B 3702-05) förverkades narkotika. I Göta hovrätts beslut 090507 (Mål B 854-09) och Hovrätten över Skåne och Blekinge dom 041210 (Mål B 2145) var utgången att det inte är lagligen möjligt för domstolen att förverka narkotikan eftersom talan inte förts mot någon som är instämmd som part i målet.

Svea hovrätt förverkade en mindre mängd cannabisharts enligt 36 kap. 3 § 1. brottsbalken och med beaktande av innehållet i lagen om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m.

Bakgrunden var att Uppsala tingsrätt ogillade ett åtal för narkotikabrott avseende 0,49 gram cannabisharts och hävde beslaget. Åklagaren överklagade i förverkandefrågan och yrkade att narkotikan interimistiskt skulle tas i beslag av hovrätten med motiveringen att tingsrättens beslut innebar att den tidigare misstänkte med stöd av domen kunde hämta ut narkotikan hos polisen. Hovrätten beslutade att meddela prövningstillstånd och, efter kontroll med polisen att narkotikan fanns hos dem, att den skulle tas i beslag.

I domen konstaterades att narkotikastrafflagen inte var tillämplig eftersom åtalet ogillats av tingsrätten. Hovrätten anförde att den från vilket beslaget gjorts kunde vända sig till polisen och hämta ut narkotikan och därmed göra sig skyldig till brott. Vidare fann hovrätten att bestämmelsen i 36 kap 3 § 1. brottsbalken inte krävde något brott och var tillämplig även inom specialstraffrätten samt att det av brottsbalkskommentaren framgick att vissa ämnen kunde vara föremål för förverkande enligt bestämmelsen. Hovrätten förverkade således narkotikan från den tidigare tilltalade med motiveringen att den kunde komma till brottslig användning.

I målet från Göta hovrätt var bakgrunden följande.

Åtal väcktes för narkotikasmuggling med påstående om att N.N. hade beställt narkotika från Thailand som sänts till honom per post. Försändelsen hade stoppats av tullen. N.N. förnekade och stödbevisningen saknades. Åtalet ogillades och beslaget hävdes.

Åklagaren överklagade i såväl ansvarsfrågan som förverkandefrågan. Yrkandet var att narkotikan skulle tas i beslag och att den skulle förverkas oavsett om åtalet mot N.N. kunde styrkas eller inte.

Hovrätten meddelande beslut före huvudförhandlingen och avslog åklagarens begäran om nytt beslag hos N.N. med motiveringen att inget nytt framkommit som medförde att narkotikan kunde tas i beslag. Yrkandet om beslag och prövningen av förverkandefrågan mot okänd ägare togs inte upp till prövning med motiveringen att det inte ankom på vare sig tingsrätten eller hovrätten att pröva ett förverkandeyrkande som inte rör den som är instämnd som part i målet.

Domstolens möjlighet att förverka föremål regleras i bl.a. 36 kap. brottsbalken och huvudregeln vid förverkande är att det sker i samband med åtal. Vissa bestämmelser i 36 kap. brottsbalken avser endast brottsbalksbrott, t.ex. 1 § och 2 §, medan andra bestämmelser gäller generellt, t.ex. 3 § och 4 §. Med stöd av 3 § 1. är det möjligt att förverka föremål som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning. Förverkande enligt 3 § är möjligt även om inte något brott har begåtts.

I lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m. finns särskilda regler när förverkandet riktas mot okänd, se avsnitt 21 *Förverkande av i beslag tagen narkotika*.

I praxis anses att om domstolen hävt ett beslag t.ex. därför att åtalet ogillats kan åklagaren ta samma föremål i beslag endast om det inträffat nya omständigheter. Ogillas åtalet för innehav av narkotika bör tolkningen vara att nya omständigheter föreligger som medför att narkotikan på nytt kan tas i beslag. Därefter riktas yrkandet om förverkande mot okänd och narkotikan förverkas enligt lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m..

23 Stöldgodslagen

Tillämpningsområde

Enligt 5 § lagen (1974:1065) om visst stöldgods m.m. ska i första hand hittegodslagen tillämpas och i andra hand stöldgodslagen.

JK uttalade i beslut 2004-12-30 (dnr 3072-03-40) att det kan inträffa att både hittegodslagen och stöldgodslagen är tillämpliga. Även om hittegodslagen har företräde framför stöldgodslagen kan det uppenbarligen inte gälla när t.ex. en polisman anträffar egendom som utan tvekan är stulen. JK anförde vidare att av förarbetena till stöldgodslagen följer att det ska vara uppenbart att egendomen har frånhänts någon genom brott för att lagen ska vara tillämplig. I ett sådant fall bör hittegodslagen inte kunna tillämpas.

Förutsättningar för tillämpningen av stöldgodslagen är att

- det är uppenbart att föremålet är stöldgods. Det är inte tillräckligt att det finns anledning att anta att det är stöldgods.
- det är lös egendom. Dit räknas fordringshandlingar och kontanter (prop. 1974:124 s. 40).

- förvarstagandet inte är uppenbart oskäligt.
- polisen har genomfört en utredning för att försöka identifiera ägaren.

Är inte stöldgodslagen eller hittegodslagen tillämpliga kan reglerna i 27 kap. 8 a § och 8 b § rättegångsbalken användas, se avsnitt 17 *Häv beslaget och besluta om verkställigheten*.

Stöldgodslagen kan tillämpas i följande situationer.

- Stöldgods har anträffats hos någon som uppenbart saknar rätt till föremålet.
- Stöldgods har anträffats utan att vara i någons besittning och varken ägaren eller annan som har rätt till föremålet är känd.
- Föremål har mottagits eller förvärvats på det sätt som beskrivs i 9 kap. 6 § andra stycket eller 7 § andra stycket 1. brottsbalken, dvs. föremålet kan skäligen antas vara frånhämt annan genom brott.
- Ägaren eller annan som har rätt till stöldgodset har inte anspråk på föremålet.

Tillämpas stöldgodslagen tas föremålet i förvar. Förverkande ansågs vid lagens tillkomst vara ett mindre lämpligt sätt att frånta ägaren hans rätt eftersom ett förverkande innebar att föremålet tillföll staten. Syftet med lagen är att eliminera vinningen för den som begått brott och inte att frånta den okände ägaren hans rätt¹⁰⁵. Har föremålet sålts har ägaren som huvudregel rätt till ersättning motsvarande försäljningsbeloppet.

Det ska vara uppenbart att det är fråga om stöldgods

Bakgrunden till förändringarna i stöldgodslagen 1987 var bl. a. att Högsta domstolen i två fall förklarat att stöldgodslagen inte kunde tillämpas på egendom som anträffades hos en innehavare som inte själv hade kommit åt egendomen genom brott.

¹⁰⁵ prop. 1974:124 s. 54.

Ändringen innebar att lydelsen

1. "Har egendom som åtkommits genom brott anträffats ..." ersattes med följande.
2. "Har egendom som frånhänts någon genom brott anträffats hos annan som uppenbart saknar rätt till egendomen eller har den anträffats utan att vara i någons besittning ...".

I motivuttalanden till den ursprungliga lydelsen (1.) sägs att det skulle vara uppenbart att egendomen hade åtkommits genom brott. Av prop. 1986/87:6 s. 24 framgår att man ansåg att det inte fanns anledning att göra någon ändring i sak när formuleringen ändrades. Lagändringen innebar också att inte endast brottsbalksbrott omfattas, utan även brott enligt specialstraffrätten.

Av den sistnämnda propositionen framgår att eftersom kravet är att det ska vara uppenbart att föremålet frånhänts annan genom brott måste bevisningen vara starkare än när frågan om godtrosvärv föreligger i ett civilmål. I 2 § andra stycket lagen om godtrosvärv av lösöre stadgas följande.

En förvärvare ska anses ha varit i god tro endast om det är sannolikt att egendomens beskaffenhet, de förhållanden under vilka den utbjöds och omständigheterna i övrigt var sådana att han inte borde ha misstänkt att överlåtaren saknade rätt att förfoga över egendomen, se avsnitt 20 under rubriken *Godtrosvärv enligt 2 § godtrosvärvslagen*.

Utredning om ägarförhållandet

I ett ärende rörande skadestånd fann JK i beslut 2004-12-30 (dnr 3072-03-40) att stöldgodslagen och inte hittegodslagen var tillämplig.

Polisen hade i oktober 2002 anträffat en övergiven moped som stöldanmälts i augusti samma år och behandlat den som hittegod. JK ansåg att det var uppenbart att mopeden frånhänts någon genom brott eftersom tändningslåset varit uppbrutet och mopeden var relativt ny, årsmodell 2000. JK konstaterade att det enligt stöldgodslagen finns en skyldighet för polisen att försöka utreda vem som är ägare. En korrekt utredning med hjälp av vägtrafikregistret hade lett till att ägaren hade identifierats.

Polisens utredning om äganderättsförhållandena ska vara rimligt avpassad till förhållandena i varje enskilt fall. En utredning måste ha företagits innan åklagaren hos domstol begär att egendomen tas i förvar eller åklagaren själv beslutar i en sådan fråga¹⁰⁶.

Dåvarande riksåklagaren uttalade att det åligger åklagaren att objektivt klarlägga om stöldgodslagen eller annan lagstiftning är tillämplig.

¹⁰⁶ prop. 1974:124 s. 61.

Utan någon egentlig utredning kan föremål inte tas i förvar enligt stöldgodslagen (ÅD 882-92).

Bakgrunden var att en morgonrock värd ca 1 500 kr hade stulits vid inbrott ur en bil. Kort därefter anträffades den i en annan bil där föremål från flera stölder fanns. De två misstänkta erkände bilinbrott men de hördes inte om de beslagtagna föremålen. Ägaren av bilen där föremålen anträffades meddelade att morgonrocken inte var hans. Åklagaren hävde beslaget av morgonrocken och tog den i förvar enligt stöldgodslagen. Åklagaren kände till anmälan om inbrottet i bilen där morgonrocken blev stulen. Målsäganden borde således ha fått möjlighet att identifiera morgonrocken. Utan en sådan kontroll kunde ägaren inte betecknas som okänd. Förhör borde också ha hållits med de misstänkta för att utreda från vilket bilinbrott morgonrocken kom. Det förhöret hade också klarlagt om de misstänkta uppenbart saknade rätt till den. För att åklagaren skulle haft rätt att själv fatta beslutet hade det krävts att förhöret med de misstänkta klargjorde att de inte hade anspråk på morgonrocken. Riksåklagaren ansåg att det var fråga om en elementär kontroll som inte var omfattande.

Det innebär att möjligheterna att finna en ägare genom registerspaning ska utnyttjas. Förhör ska hållas med de misstänkta för att klargöra varifrån föremålet kommer.

Indikerar utredningen att andra kan lämna upplysningar hålls förhör med dem. Polisens undersökningsplikt ska ses mot bakgrund av att stöldgods ska kunna återlämnas till ägaren.

Besittningen till föremålet

Svea hovrätt fann i målet RH 1990:57 att det inte var möjligt att ta en motorbåt i förvar enligt stöldgodslagen och upphävde åklagarens beslut.

N.N. polisanmälde att han hade hittat en motorbåt förtöjd vid en brygga i Oxelösund. Båten hade legat där under tiden juni-augusti 1988. Den hade varit fastlåst men förtöjd endast i fören. Skrovet var skadat och båten var försedd med en utombordsmotor med bortskrapat tillverkningsnummer. Polisen kunde inte finna någon stöldanmälan eller få fram uppgifter om ägaren. Åklagaren tog båten i förvar enligt 1 § 1 stycket och 2 § 3 stycket stöldgodslagen. N.N. anmälde missnöje med åklagarens beslut. En person gjorde i hovrätten anspråk på båten. Han hade varit häktad när båten togs i förvar.

Hovrätten fann att båten inte kunde anses vara anträffad utan att vara i någons besittning eftersom den varit förtöjd och att den vid ett tillfälle hade flyttats. Även om det kunde ligga nära till hands att misstänka att båten hade frånhänts ägaren genom brott hade båten inte anträffats hos någon som uppenbart saknade rätt till den.

Besittning till ett föremål har tjuven enligt förarbetena i det s.k. tjuvgömmefallet eftersom han har möjlighet att återvända till platsen. Besittningen upphör när föremålen kan sägas ha övergivits eller tappats¹⁰⁷.

Uppenbart oskäligt att ta föremålet i förvar

¹⁰⁷ Prop. 1974:124 s. 63.

Av 1 § i stöldgodslagen framgår att förvarstagande ska ske om det inte är uppenbart oskäligt. Det innebär att förvarstagandet är fakultativt men att det föreligger en presumtion. Exempel på en situation där förvarstagandet kan vara uppenbart oskäligt är enligt förarbetena att det förflutit lång tid sedan brottet begicks.

Domstolen eller åklagaren beslutar

Tingsrätten beslutar om den som frågan angår har anspråk på föremålet, har känd hemvist i Sverige och kan delges här. I sådana fall väcker åklagaren talan om att föremålet ska tas i förvar.

Ett vanlig situation är att åklagaren har tagit föremål i beslag p.g.a. misstanke om stöld eller häleri. Polisen kan sedan inte få fram någon stöldanmälan. Åtal kan i många fall väckas för häleriförseelse enligt 9 kap. 7 § andra stycket 1. brottsbalken.

Åklagaren yrkar i stämningsansökan att rätten ska ta föremålen i förvar enligt stöldgodslagen. Har åklagaren tagit föremålen i förvar enligt stöldgodslagen innan åtal väcktes begär åklagaren i stämningsansökan att det tidigare beslutet ska bestå.

Ska talan inte föras mot någon, eller om det inte finns några anspråk på föremålet, kan åklagaren besluta, 2 § tredje stycket stöldgodslagen.

Förutsättningarna för åklagarens förvarstagande är enligt 3 § nämnda lag att

- beslutet ska vara skriftligt.
- den som drabbas av förvarstagandet kan anmäla missnöje med beslutet. Missnöje kan anmälas till dess föremålet har sålts eller förstörts. Föremålet ska förvaras hos polisen i minst sex månader från det att åklagaren fattat beslut om förvarstagande, 2 § lagen om förfarande med förverkad egendom och hittegods. Har polisen inte kunnat utreda vem som är ägare ska kungörelse ske. I kungörelsen anges en tid om minst en månad inom vilken anspråk måste framställas. Anmäls inga anspråk ska föremålet säljas eller förstöras.
- om missnöje anmäls kan åklagaren väcka talan om att beslutet ska bestå. Det ska ske inom en månad efter det att missnöjesanmälan gjordes.
- om talan inte väcks ska beslutet om tagande i förvar hävas.
- åklagaren ska underrätta polisen om att missnöjesanmälan skett för att föremålet inte ska säljas eller förstöras innan domstolen prövat beslutet.

24 Bevisbeslag och domstolens undersökningsplikt

Åklagaren ska senast när åtal väcks besluta om vad som ska ske med föremål som tagits i beslag.

Om föremålet behövs som bevisning i rättegången ska åklagaren i stämningsansökan yrka att föremålet ska vara kvar i beslag tills domen vinner laga kraft.

I 45 kap. 4 § rättegångsbalken föreskrivs vad en stämningsansökan ska innehålla. Lagrummet upptar endast ett flertal minimiregler. Det sägs ingenting uttryckligen om särskilda yrkanden, t.ex. yrkanden om förverkande eller att ett beslag ska bestå i avvaktan på att domen vinner laga kraft. Att ett sådant yrkande ändå bör framställas i stämningsansökan får anses ligga i sakens natur; det tjänar till vägledning för såväl den tilltalade som rätten.

Det kan naturligtvis förekomma stora och omfattande ärenden där det i samband med beslut i åtalsfrågan kan vara svårt att ta ställning till om ett beslag behövs som bevisning i målet.

Åklagaren måste också beakta att bevisläget kan komma att ändras under processen och att det kan bli nödvändigt att inför en prövning i högre rätt lägga fram ytterligare bevisning eller utföra ytterligare undersökning av något som har tagits i beslag. JO har uttalat förståelse för att så kan vara fallet men har poängterat att åklagaren då måste framställa ett yrkande om att beslaget av sådan egendom ska bestå i avvaktan på att domen vinner laga kraft¹⁰⁸. Det krävs emellertid inte att beslaget uttryckligen återopas som bevisning i underinstansen.¹⁰⁹

Har åklagaren beslutat om att spärra av en brottsplats t.ex. en lägenhet enligt regeln i 27 kap. 15 § rättegångsbalken ska åklagaren när åtal väcks i stämningsansökan ange om tvångsmedlet ska bestå. Framställs inget yrkande anses avspärningen hävd när domstolen meddelar dom. Åklagarens underlåtenhet att begära rättens prövning av beslutet om avspärningen i samband med huvudförhandlingen utgjorde ett skadestandsgrundande fel och Åklagarmyndigheten var skyldig att betala skadestånd¹¹⁰.

Tillhör egendomen som yrkandet avser tredjeman anges han i stämningsansökan som motpart. När det gäller egendom som tillhör en målsägande som ska höras i anledning av åklagarens talan krävs inte det. Ett exempel är ett mål där den tilltalade är misstänkt för våldtäkt. Åklagaren yrkar att beslaget av kläder tillhörande målsäganden ska bestå. Det är vid huvudförhandlingen målsägandebiträdet som anger inställningen till yrkandet.

Av sista stycket i 27 kap. 8 § rättegångsbalken följer också rättens skyldighet att när målet avgörs pröva om ett beslag fortfarande ska bestå. Om ett beslag inte berörs i domen ska det enligt JO anses hävt genom domen¹¹¹. Det innebär att egendomen enligt huvudregeln omedelbart ska återlämnas till den person hos vilken föremålet togs i beslag. JO har i ett ärende (2006/07 s. 47 (dnr 2842-2003)) uttalat sig om detta och bakgrunden var följande.

¹⁰⁸ JO 2006-04-28 (dnr 3076-2004).

¹⁰⁹ Gunnel Lindberg Straffprocessuella tvångsmedel s. 417f.

¹¹⁰ JK 2010-05-06 (dnr 8303-08-40).

¹¹¹ JO 1993/94 s. 38.

Efter en polisrazzia den 24 februari 2003 med anledning av misstanke om grovt narkotikabrott togs ett antal dagböcker i beslag liksom ett flertal läkemedel som tillhörde den misstänkte. Åklagaren fastställde beslagen den 26 februari 2003. I samband med att åtal väcktes den 25 mars 2003 yrkades i stämningsansökan att vissa narkotiska preparat som tagits i beslag skulle förverkas. Av handlingarna framgick emellertid inte vad som hänt med dagböckerna och läkemedlen. Sedan JO granskat ärendet framkom att åklagaren hade åberopat och visat upp dagböckerna i original i både tingsrätt och hovrätt, dock utan att i stämningsansökan eller under pågående rättegångar framställa något yrkande beträffande dagböckerna. I åklagarakten fanns emellertid en anteckning om att handläggande åklagare ansett att beslagen av dagböckerna skulle bestå till dess dom i målet vunnit laga kraft.

Vidare framkom att varken tingsrätt eller hovrätt hade fattat något beslut om dagböckerna. Beträffande läkemedlen framkom under JO-utredningen att åklagaren samma dag som åtal väcktes hade hävt beslagen av dessa, men att beslutet inte hade expedierats till polismyndigheten förrän den 3 september 2003.

JO uttalade att beträffande läkemedlen hade åklagaren visserligen hävt beslagen av dessa i samband med att åtal väcktes, men att underrättelsen om detta inte hade expedierats till polismyndigheten förrän den 3 september 2003. JO konstaterade att en sådan tidsutdräkt är oacceptabel och tillade att det ankommer på den beslutsfattande åklagaren att se till att polismyndigheten underrättas och att underrättelsen självfallet måste lämnas i omedelbar anslutning till beslutet. JO tillade att det är angeläget att chefen för en åklagarkammare ser till att det finns rutiner som säkerställer att sådana underrättelser sker omgående.

Beträffande de beslagtagna dagböckerna konstaterade JO med hänvisning till 27 kap. 8 § 1 stycket rättegångsbalken att ett beslag ska hävas om det inte längre finns skäl för det och av det följer att en åklagare inte kan fatta beslut om hur det i framtiden ska förfaras med ett visst beslag. Bestämmelsen innefattar nämligen en principiell skyldighet för åklagaren att fortlöpande pröva om det finns skäl att låta ett beslag bestå. Det finns inte någon möjlighet för åklagaren att – underförstått eller genom ett beslut – förordna om att ett beslag ska bestå till dess dom i målet vunnit laga kraft.

Åklagaren borde därför rätteligen redan vid huvudförhandlingen i tingsrätten ha framställt ett yrkande om att beslagen av dagböckerna skulle bestå till dess det fanns en lagakraftvunnen dom i målet.

Som framgått ska rätten när målet avgörs pröva om ett beslag fortfarande ska bestå. I samband med att målet avgörs måste rätten alltid ta slutlig ställning till samtliga tvångsmedel i målet. I denna del uttalade JO att när det gäller beslag råder på den punkten principiellt sett ingen begränsning till sådana beslag som fastställts eller beslutats av rätten eller som framgår av åklagarens stämningsansökan. Rätten kan emellertid inte ges någon mer omfattande undersökningsplikt när det gäller sådana beslag som inte framgår av åklagarens stämningsansökan. JO ansåg emellertid att eftersom dagböckerna hade förevisats i tingsrätten var rätten skyldig att utreda om det rörde sig om beslagtagna egendom.

JO avslutade ärendet med att påtala att även om beslaget av dagböckerna fick anses hävt genom tingsrättens dom så borde även hovrätten ha

uppmärksammat åklagaren på detta. Det hade kunnat innebära att den beslagtagna egendomen hade återställts till den misstänkte betydligt tidigare än vad som nu kom att ske.

25 Handläggning av det enskilda anspråket när åtalet läggs ned

Följande handläggning rekommenderas om åtalet läggs ner *före* huvudförhandlingen och det enskilda anspråket innehåller ett yrkande om att föremål som tagits i beslag ska lämnas ut till målsägande.

Läggs åtalet ned vid huvudförhandlingen bör domstolen kunna pröva och meddela dom över det enskilda anspråket inom ramen för brottmålsförfarandet.¹¹²

Kontrollera om den misstänkte fortfarande har anspråk på de föremål som tagits i beslag. Underrätta målsäganden om att

- åtalet lagts ned
- åklagaren inte längre kan vara *ombud*
- beslaget kommer att hävas efter tre veckor enligt 27 kap 8 § tredje stycket rättegångsbalken
- det finns möjlighet att hos tingsrätten ansöka om kvarstad och föra talan om bättre rätt.

Av 20 kap. 9 § 1 stycket rättegångsbalken följer att ett väckt åtal kan läggas ner innan dom har fallit i målet.

Åtal kan läggas ner av olika skäl, t.ex. att gärningsmannen avlidit eller att preskription skett. Om åtalet läggs ner på den grunden att det inte längre föreligger tillräckliga skäl för att den åtalade är skyldig till brottet, har målsäganden emellertid rätt att under vissa förutsättningar överta åtalet.

Åklagaren kan inte vara ombud för målsägande

Enligt 22 kap. 1-2 §§ rättegångsbalken följer

- att en talan om enskilt anspråk med anledning av brott får föras i samband med åtalet
- att åklagaren som huvudregel är skyldig att förbereda och utföra målsägandens talan om brottet hör under allmänt åtal.

Det enskilda anspråket kan avse såväl ett yrkande om skadestånd som ett yrkande om att t.ex. egendom som tagits i beslag ska lämnas ut till målsäganden. Åklagarens behörighet att företräda målsäganden gäller endast så länge det enskilda anspråket och åtalet handläggs i samma rättegång.

¹¹² Roberth Nordh, Praktisk process III, upplaga 2, s. 74.

Det innebär att om ett åtal läggs ner, kan åklagaren inte föra målsägandens talan fortsättningsvis. Denna bristande behörighet följer även av 12 kap. 3 § rättegångsbalken där det föreskrivs att en åklagare inte utan särskilt tillstånd får uppträda som ombud.

Läggs åtalet ner kan målsäganden yrka att tingsrätten ska besluta att det enskilda anspråket ska handläggas i den för tvistemål stadgade ordningen, 22 kap. 6 § rättegångsbalken.

JO har i ett ärende (1996/97 s. 44 (dnr 1411-1994)) uttalat sig i ovannämnda frågor och bakgrunden var följande.

Åklagaren hade väckt åtal mot FL för häleri och i stämningsansökan yrkat att en moped och vissa mopeddelar som tagits i beslag skulle lämnas ut till målsäganden AS. Åklagaren lade sedan ner åtalet med motiveringen att han inte längre ansåg sig kunna styrka brott. Emellertid lät åklagaren underrätta domstolen om att yrkandet om det enskilda anspråket kvarstod.

Vid kommande huvudförhandling (som dessutom avsåg en åtalspunkt avseende stöld) framställde åklagaren det enskilda anspråket som hade sin grund i det nedlagda häleriet. FL hade ingen erinran mot yrkandet och dom avkunnades. Det beslutades att den beslagtagna mopeden och mopeddelarna utan lösen skulle lämnas ut till AS och att beslaget skulle bestå till dess domen vunnit laga kraft.

JO konstaterade i det nämnda ärendet att allmän åklagare inte får vara ombud, och att åklagarens behörighet att föra målsägandens talan endast gäller så länge åtalet och det enskilda anspråket handläggs i samma rättegång. 27 kap. 8 § tredje stycket rättegångsbalken fick sin nuvarande lydelse efter JO beslutet. Det innebär att JO:s uttalande om att beslaget genast skulle hävas inte gäller eftersom en underrättelse enl. 27 kap. 8 § tredje stycket rättegångsbalken ska sändas till den som framställt anspråk på egendomen.

26 Vad innebär domen för ett föremål som finns i beslag?

Ett ogillat åtal medför att beslaget hävs. Önskar åklagaren överklaga ska i överklagandet yrkas att hovrätten interimistiskt ska besluta att ta föremålet i beslag. Då förhindras att föremålet lämnas ut före huvudförhandlingen.

Förverkande av beslagtagnen egendom och domens rättskraft

Har domen vunnit laga kraft och rör beslaget egendom som ska förverkas är huvudregeln att frågan om förverkande inte kan bli föremål för en ny domstolsprövning.

I NJA 1990 s. 401 behandlades frågan om domens rättskraft. Bakgrunden var följande.

En personbil togs i beslag i samband med en olovlig körning. J.B. dömdes för bl.a. den olovliga körningen och domen vann laga kraft. Åklagaren väckte där- efter talan om förverkande av bilen enligt 7 § trafikbrottslagen.

HD fann att domens rättskraft omfattade frågan om förverkande. Skälen var att när förverkandet är kännbart för gärningsmannen ska det beaktas när påföljden bestäms. Det är förhållandet när förverkandet har ett straffliknande syfte. Det är emellertid svårt att skilja mellan de bestämmelser som har ett straffliknande syfte och de som har ett brottsförebyggande syfte. Ofta har en förverkanderegler flera syften. Det kan därför inte anses vara tillräckligt befogat att göra någon skillnad mellan olika förverkandereglerens syften frånsett möjligen alldeles speciella fall.

I NJA 1991 s. 273 hade åklagaren i samband med att åtal väcktes för olaga vapeninnehav yrkat förverkande av ett halvautomatiskt salongsgevär. Tingsrätten meddelande inget beslut avseende geväret och hovrätten fastställde tingsrättens dom utan att yrkandet om förverkande åtgärdades.

Åklagaren väckte särskild talan om förverkande av vapnet. HD fann med hänvisning till NJA 1990 s. 401 att förverkande enligt vapenlagen p.g.a. olaga vapeninnehav inte kunde anses vara så speciellt att huvudregeln skulle frångås. Den särskilda talan kunde därför inte upptas till prövning.

När det gäller vapenlagen finns en möjlighet för staten att lösa in vapen och ammunition som kan tillämpas i stället för förverkande i ett sådant fall.

När domstolen av förbiseende inte har beslutat om ett beslag kan bestämmelsen i 17 kap. 15 § rättegångsbalken aktualiseras. I stadgandet redogörs för möjligheten att besluta om rättelse av domen om den innehåller någon uppenbar oriktighet till följd av skrivfel, räknefel eller liknande.

Om domen är friande ska alla tvångsmedel omedelbart upphöra. Detsamma gäller om domen visserligen är fällande men friande beträffande det brott eller yrkande till vilket tvångsmedlet hänför sig. Åklagaren är bunden av rättsens beslut och kan inte utan nytillkomna omständigheter på nytt ta föremålet i beslag. Däremot kan åklagaren i samband med ett överklagande framställa ett yrkande om att överinstansen ska ta föremålet i beslag. Ett interimistiskt yrkande om beslag kan förhindra att föremålet lämnas ut.

JO har i ärendet 2007/08 s.64 (dnr 756-2005) uttalat sig beträffande beslagtagna egendom vid frikännande dom och bakgrunden var följande.

I en dom den 3 oktober 2003 ogillade tingsrätten ett åtal mot SÖ om försök till mord. Vidare ogillade tingsrätten åklagarens yrkande om att en signalpistol som tagits i beslag skulle förklaras förverkad samt förordnade att detta beslag skulle hävas. Åklagaren överklagade domen och yrkade i hovrätten bifall till yrkandet om att signalpistolen skulle förklaras förverkad. Efter tingsrättens dom begärde SÖ hos polismyndigheten att återfå sin signalpistol.

Polismyndigheten upplyste SÖ om att det inte gick eftersom domen var överklagad och att signalpistolen kunde lämnas ut först när domen vunnit laga kraft. I ett beslut under huvudförhandlingen i hovrätten förordnade hovrätten efter yrkande från åklagaren att signalpistolen på nytt skulle tas i beslag. I hovrättens dom förklarades därefter signalpistolen förverkad.

JO konstaterade inledningsvis att gällande rätt innebär att ett beslag ska hävas vid frikännande dom och att detta gäller oavsett grunden för beslaget. Han

tillade att det i princip innebär att det beslagtagna föremålet genast ska återlämnas och att varken polis eller åklagare har befogenhet att göra någon överprövning av domstolens beslut att häva beslaget.

Beträffande åklagaren tillade JO att det krävs nya omständigheter för att ge åklagare rätt att på nytt ta föremålet i beslag¹¹³. Utan nya omständigheter hade åklagaren i stället kunnat framställa ett yrkande i hovrätten om att överinstansen med ändring av tingsrättens beslut skulle förordna om beslag av signalpistolen.

Skyndsamhetskravet när ett föremål ska lämnas ut

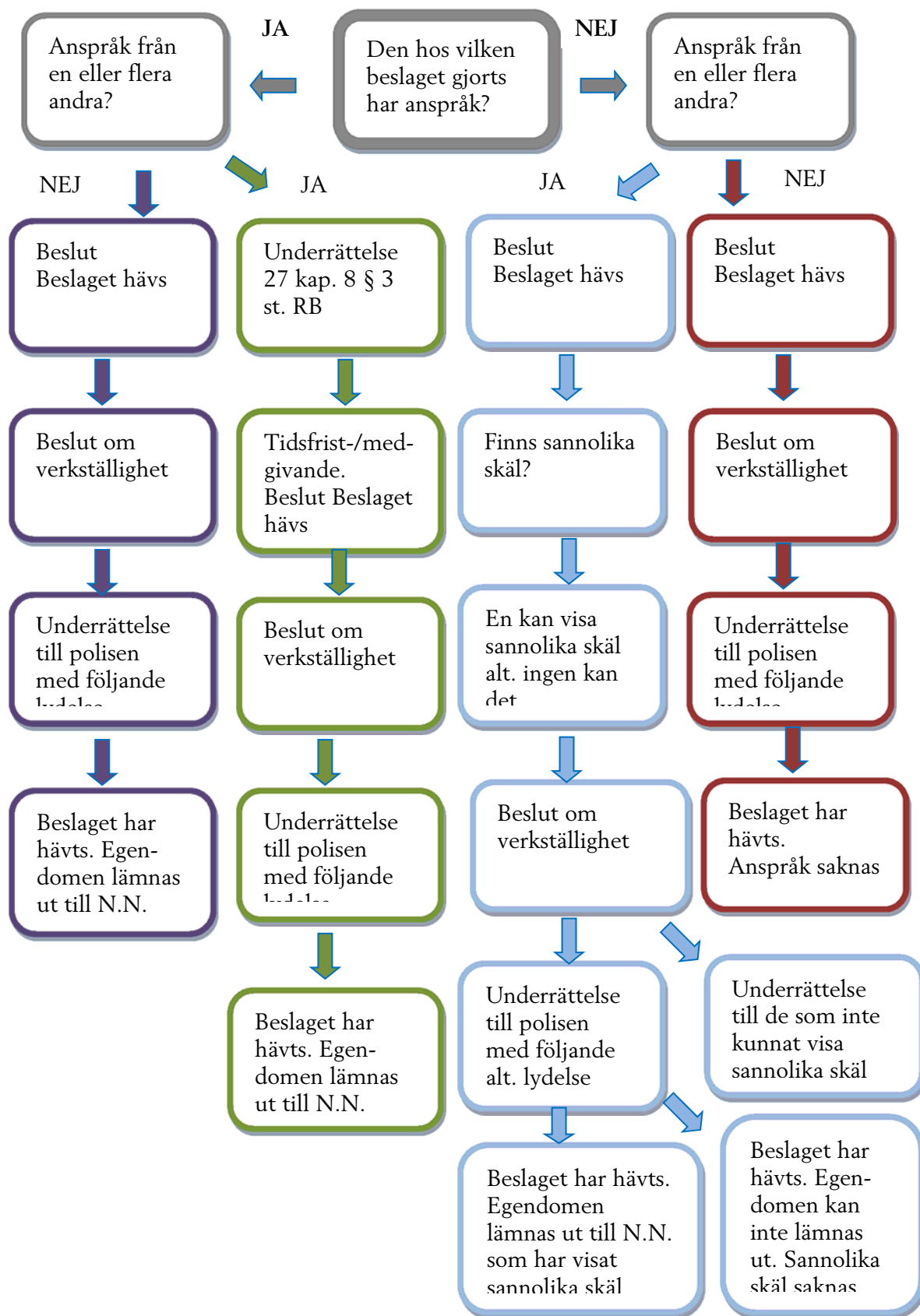
Beträffande skyndsamhetskravet när ett hävt föremål ska återställas har JO uttalat att återlämnandet i princip ska ske genast. JO har dock förståelse för att det ibland av praktiska skäl kan dröja något innan ett beslagtaget föremål lämnas ut, men att ett dröjsmål av sådant slag endast får bli kortvarigt. Ett dröjsmål på drygt fem veckor ansågs vara alltför långt¹¹⁴.

¹¹³ JO 2001/02 s. 40 (dnr 3497-1999).

¹¹⁴ JO 2006-05-16, dnr 3376-2003.

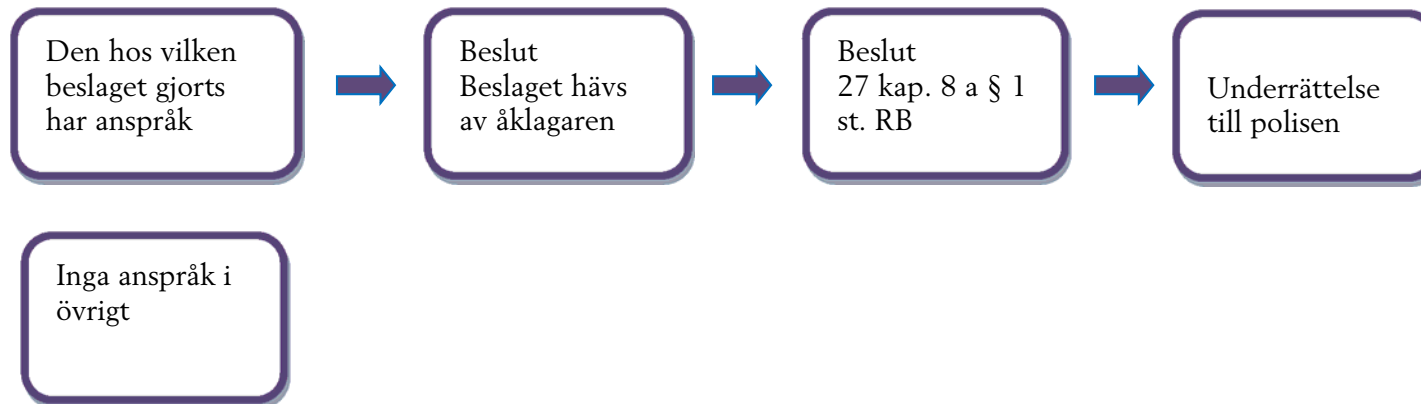
27 Flödesschema: Översikt

Omfattar inte beslut enligt 27 kap. 4 a § RB

27.1 Flödesschema: Endast den hos vilken beslaget gjorts har anspråk

27 kap. 8 a § första stycket rättegångsbalken

27.1.1 Checklista

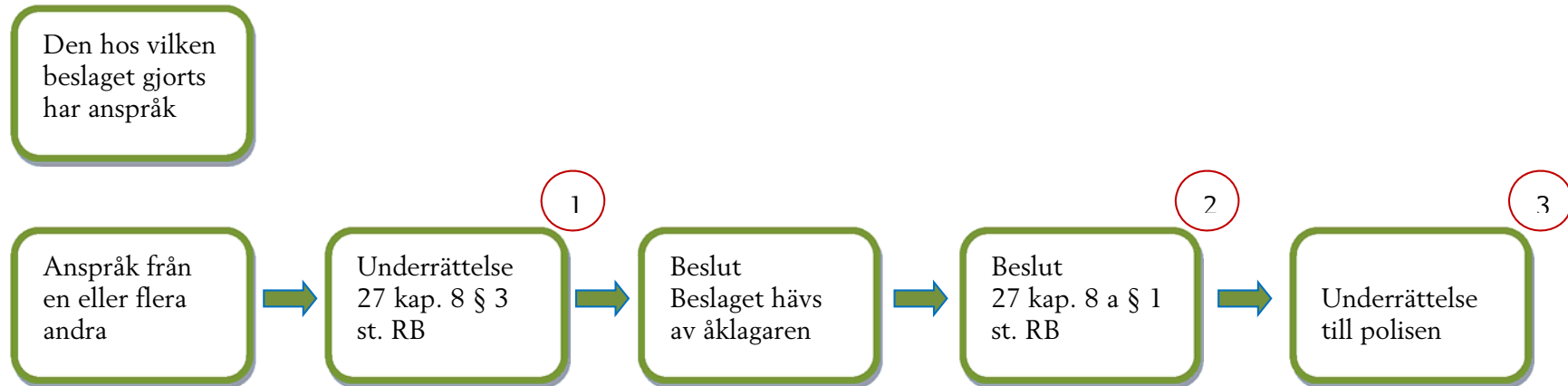
Den hos vilken beslaget gjorts har anspråk på egendomen

Om anspråk finns ska egendomen enligt huvudregeln lämnas ut till den hos vilken beslaget gjorts, 27 kap. 8 a § första stycket rättegångsbalken.

- Åklagaren häver beslaget.
- Besluta att egendomen ska lämnas ut till den hos vilken beslaget gjorts.
- Underrätta polisen om att beslaget hävts.
- Namnge den som egendomen ska lämnas ut till.

27.2 Flödesschema: Den hos vilken beslaget gjorts har anspråk och andra har framställt anspråk

27 kap. 8 § tredje stycket och 8 a § första stycket rättegångsbalken.

27.2.1 Checklista

Den hos vilken beslaget gjorts har anspråk på egendomen

- Om anspråk finns ska egendomen enligt huvudregeln lämnas ut till den hos vilken beslaget gjorts, 27 kap. 8 a § första stycket rättegångsbalken.

Andra har framställt anspråk på egendomen

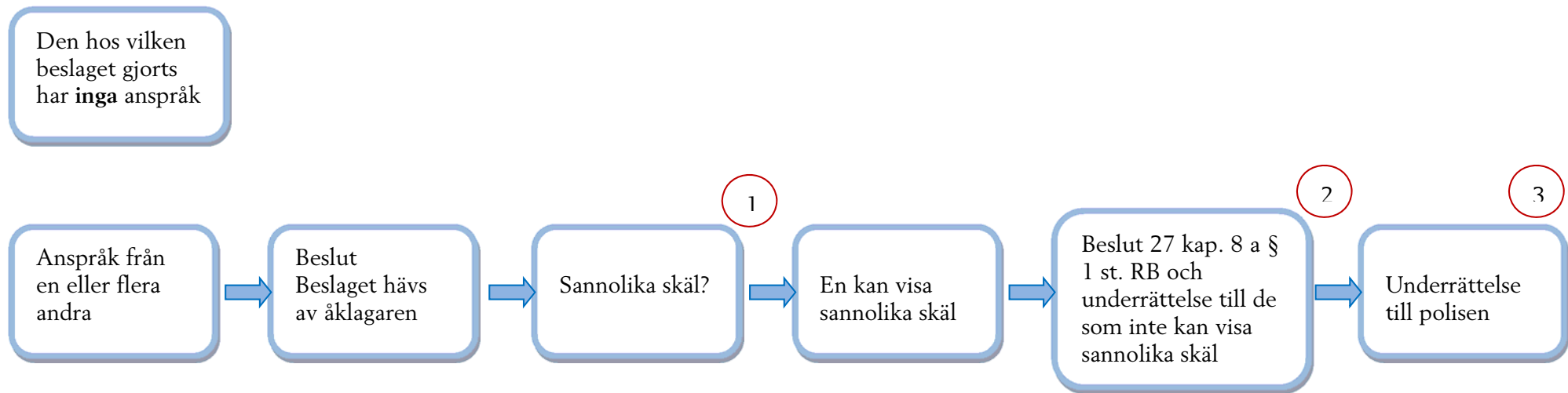
- En eller flera andra har framställt anspråk på egendomen förutom den hos vilken beslaget gjorts.
- 1 • Underrätta de som framställt anspråk enligt 27 kap. 8 § tredje stycket rättegångsbalken. Av underrättelsen framgår att beslaget kan komma att hävas och att det är möjligt att vid tingsrätten väcka talan om bättre rätt och att framställa yrkande om kvarstad. JO har i ett beslut¹¹⁵ anført att en talan om bättre rätt ska vara en fullgörelsetalan eftersom talan ska syfta till en verkställbar dom. Vidare anges i underrättelsen att egendomen kommer att ligga kvar i beslag hos polisen i tre veckor om inte medgivande om att lämna ut egendomen lämnas, se avsnitt 17 under rubriken *Tillämpningen av 27 kap. 8 § tredje stycket rättegångsbalken*.
- I den här situationen sker inte någon bedömning av om de som framställt anspråk på egendomen har sannolika skäl för sin rätt eller inte.
- Invänta medgivande om att beslaget kan hävas eller vänta tre veckor, 27 kap. 8 § tredje stycket rättegångsbalken.
- Beslaget hävs.
- 2 • Åklagaren är inte skyldig att kontrollera om domstolen meddelat ett kvarstadsbeslut.
- Åklagaren ska om möjligt fatta ett beslut om verkställighet där det framgår vad som ska ske med egendomen. Domstolens beslut om kvarstad rörande bättre rätt till viss egendom har rättsverkningar för den som har vetskap om beslutet. I underrättelsen till den som framställt anspråk lämnas därför en upplysning. Av den framgår bl.a. att om domstolen meddelat ett kvarstadsbeslut inom treveckorsfristen ska kontakt tas med polisen för att förhindra att egendomen lämnas ut, se avsnitt 17 under rubriken *Tillämpningen av 27 kap. 8 § tredje stycket rättegångsbalken*.
- 3 • Underrätta polisen om att beslaget hävts och att egendomen ska lämnas ut till den hos vilken beslaget gjorts, 27 kap. 8 a § första stycket rättegångsbalken.
- Namnge den som egendomen ska lämnas ut till.
- Har endast talan om bättre rätt väckts hindrar det inte att egendomen lämnas ut till den hos vilken beslaget gjorts. Får åklagaren kännedom

¹¹⁵ JO 2009-06-23 (dnr 24-2009).

om att ett kvarstadsbeslut har meddelats ska åklagaren häva beslaget och underrätta polisen om att egendomen är belagd med kvarstad.

27.3 Flödesschema. En kan visa sannolika skäl

27 kap 8 a § första stycket rättegångsbalken

27.3.1 Checklista

En av de som framställt anspråk kan visa sannolika skäl för sin rätt till egendomen.

Den hos vilken beslaget gjorts har inga anspråk på egendomen.

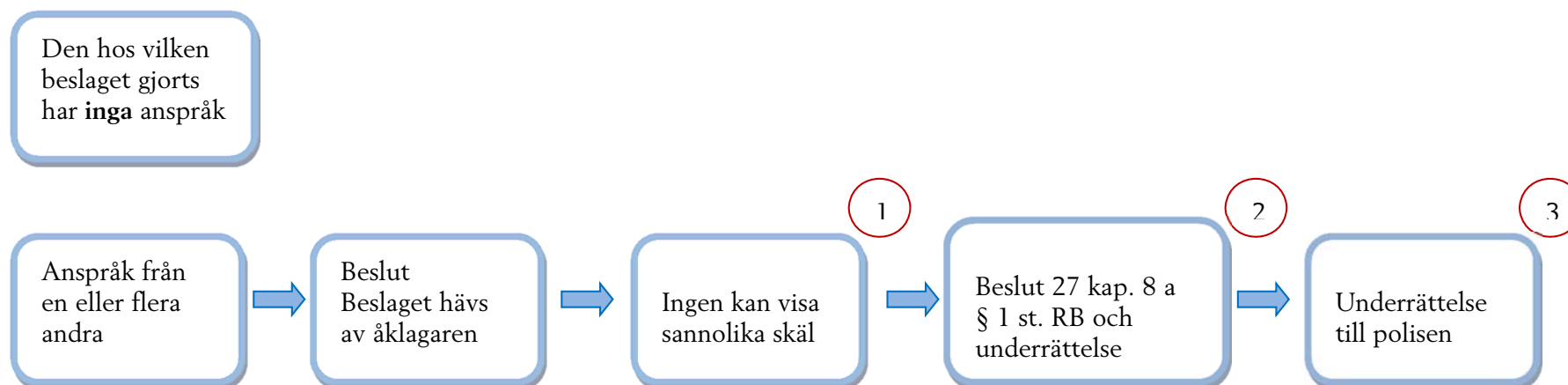
- 1
 - Beslaget hävs.
 - Om anspråk har framställts från andra än den hos vilken beslaget gjordes ska man bedöma om någon kan visa sannolika skäl för sin rätt till egendomen.
 - Finns det i förundersökningen en utredning om de sannolika skälen?
 - Om det inte finns någon utredning eller om det finns brister i den ska man underrätta polisen om att beslaget hävts men att någon anvisning inte kan lämnas p.g.a. oklarheterna.

- 2
 - Har någon visat sannolika skäl för sin rätt till egendomen beslutas att egendomen ska lämnas ut till honom.
 - De övriga som framställt anspråk ska underrättas. Handlingen innehåller dels en underrättelse om att beslaget har hävts och dels beslutet att lämna ut egendomen. Uppllysning lämnas också om möjligheten att vid tingsrätten framställa yrkande om bättre rätt och kvarstad.
 - Det är inte en underrättelse enligt 27 kap. 8 § tredje stycket rättegångsbalken.
 - Åklagaren ska inte invänta medgivande om att beslaget kan hävas eller vänta i tre veckor.

- 3
 - Underrätta polisen om att beslaget hävts.
 - Namnge den som egendomen ska lämnas ut till och ange att sannolika skäl finns för hans rätt till egendomen.

27.4 Flödesschema. Ingen kan visa sannolika skäl

27 kap. 8 a § första stycket rättegångsbalken

27.4.1 Checklista

Ingen av de som framställt anspråk kan visa sannolika skäl för sin rätt till egendomen.

Den hos vilken beslaget gjorts har inga anspråk på egendomen.

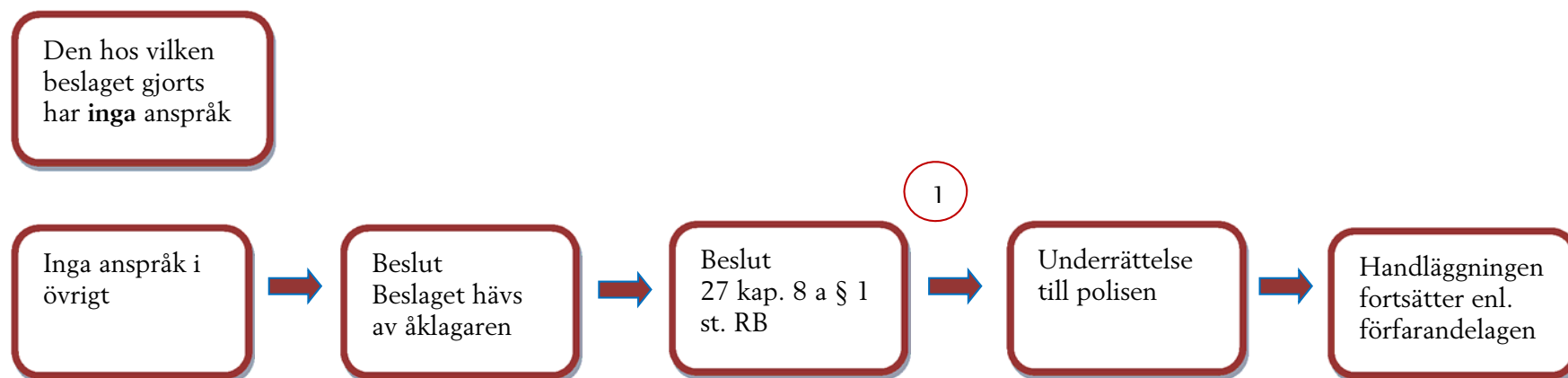
- 1
 - Beslaget hävs.
 - Om anspråk har framställts från andra än den hos vilken beslaget gjorts ska man bedöma om någon kan visa sannolika skäl för sin rätt till egendomen.
 - Finns utredningen om de sannolika skälen i förundersökningen?
 - Om det inte finns någon utredning eller om det finns brister i den ska man underrätta polisen om att beslaget hävts men att någon anvisning inte kan lämnas p.g.a. oklarheterna.

- 2
 - Har åklagaren bedömt att ingen av de som framställt anspråk på egendomen kunnat visa sannolika skäl för sin rätt till den ska de underrättas. Handlingen innehåller dels en underrättelse om att beslaget har hävts och dels beslutet att inte lämna ut egendomen.
 - Beslutet att inte lämna ut egendomen till någon kan omprövas om nya omständigheter framkommer. I annat fall kan överprövning begäras.

- 3
 - Underrätta polisen om att beslaget hävts och att egendomen inte kan lämnas ut med motiveringen att sannolika skäl saknas.
 - Kan föremålet inte lämnas ut till någon ska lagen (1974:1066) om förfarande med förverkad egendom och hittegods m.m. (förfarandelagen) tillämpas, 27 kap. 8 a § andra stycket rättegångsbalken.
 - För polisen innebär det att egendomen kan säljas eller förstöras efter viss tid.
 - Det finns en möjlighet för ägaren eller annan rättsinnehavare att framställa anspråk på egendomen hos den myndighet som förvarar föremålet t.ex. en polismyndighet enligt 7 § förfarandelagen.

27.5 Flödesschema. Anspråk saknas

27 kap. 8 a § första stycket rättegångsbalken

27.5.1 Checklista

Anspråk saknas

Den hos vilken beslaget gjorts har inga anspråk på egendomen.

Finns oklarheter när det gäller anspråken?

- Saknas uppgifter om ev. anspråk från annan trots att förundersökningen indikerar att sådana kan finnas, t.ex. ägaren eller annan rättsinnehavare?
- Underrätta polisen om att beslaget hävts men att någon anvisning inte kan lämnas p.g.a. oklarheterna.

Ingen har framställt anspråk

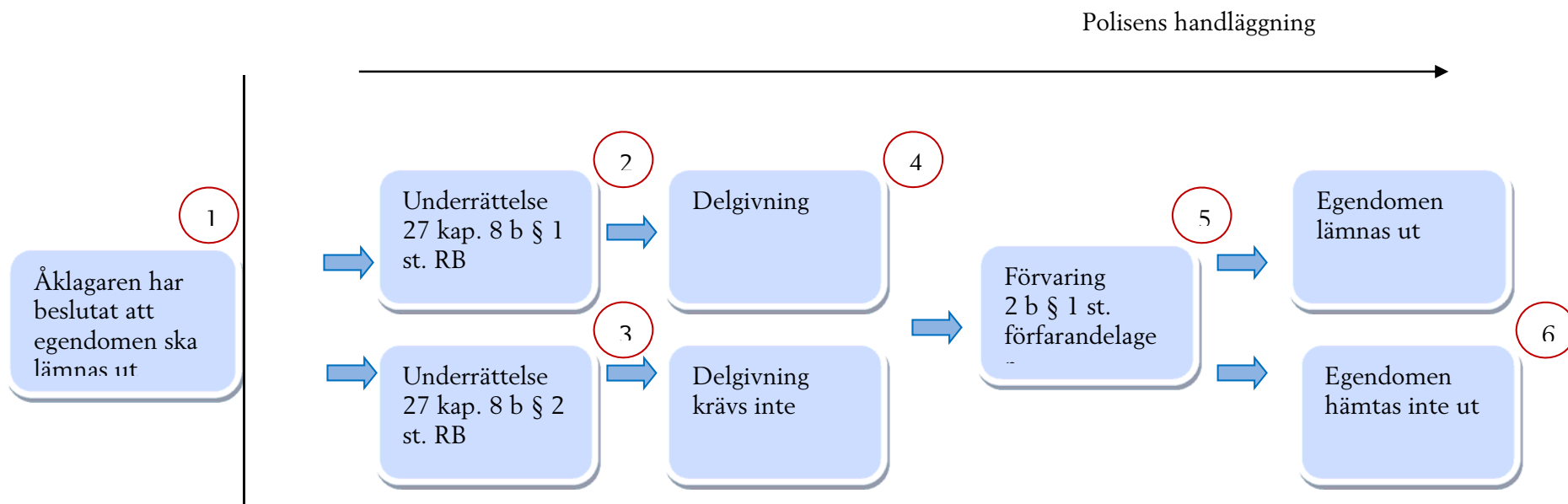
1

- Beslaget hävs.
- Underrätta polisen om att beslaget hävts och att anspråk saknas. Åklagaren ger inte en anvisning om verkställigheten i detta fall.
- Handläggningen fortsätter enligt lagen (1974:1066) om förfarande med förverkad egendom och hittegods m.m. (förfarandelagen), 27 kap. 8 a § andra stycket rättegångsbalken.
- För polisen innebär det att egendomen kan säljas eller förstöras efter viss tid, se avsnitt 17 under rubrikerna "*Den myndighet som förvara föremålet har en underrättelseskyldighet*" och "*Hur länge ska egendomen förvaras när den inte hämtas ut eller inte kan lämnas ut?*"

27.6 Flödesschema. Polisens handläggning när egendomen ska lämnas ut

27 kap. 8 b § rättegångsbalken och 2 b § första stycket lagen om förfarande med förverkad egendom och hittegods m.m.(förfarandelagen)

Den myndighet som förvarar egendomen underrättar den som egendomen ska lämnas ut till.

27.6.1 Kommentar

- 1 • Åklagaren har hävt beslaget och beslutat att egendomen ska lämnas ut. Beslutet kan avse tre olika fall.
 1. När den hos vilken beslaget gjorts har anspråk och ingen annan har framställt anspråk.
 2. När den hos vilken beslaget gjorts har anspråk och andra har framställt anspråk.
 3. När den hos vilken beslaget gjorts inte har några anspråk men en av de som framställt anspråk kan visa sannolika skäl för sin rätt till egendomen.

- 2 • Underrättelsen som skickas ut från polisen ska innehålla en upplysning om att egendomen kan hämtas och att den annars kan komma att säljas eller förstöras, 27 kap. 8 b § första stycket rättegångsbalken.

- 3 • Även annan som drabbats av beslaget ska underrättas. Det krävs inte att några särskilda undersökningar genomförs. Underrättelsen ska innehålla en upplysning om att beslaget hävts, att egendomen ska lämnas ut och vem som ska få den, 27 kap. 8 b § andra stycket rättegångsbalken.

- 4 • Underrättelsen till den som egendomen ska lämnas ut till ska delges enligt delgivningslagens regler. Det är möjligt att tillämpa bestämmelserna om förenklad delgivning, 2 b § första stycket förfarandelagen (lag [1974:1066] om förfarande med förverkad egendom och hittegods m. m.).
 - Underrättelsen till annan som drabbats av beslaget behöver inte delges.

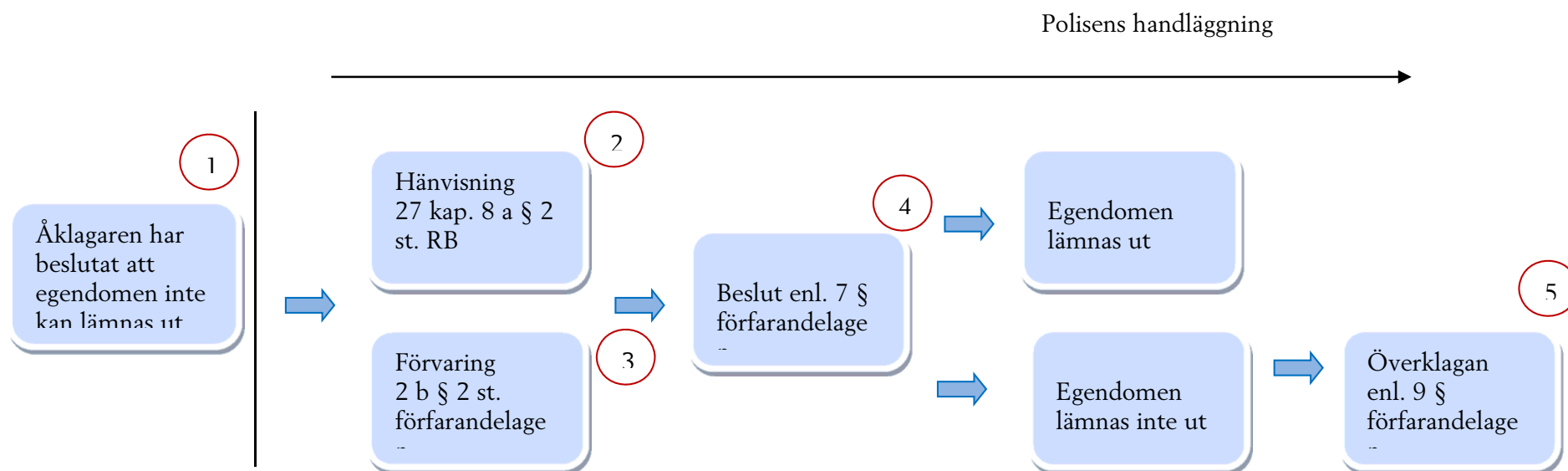
- 5 • Egendomen ska finnas tillgänglig för avhämtning i minst en månad räknat från delgivningsdagen, 2 b § första stycket förfarandelagen.

- 6 • Hämtas egendomen inte ut tillämpas förfarandelagen, 27 kap. 8 a § andra stycket rättegångsbalken. Har egendomen inte hämtats inom den angivna tiden ska den säljas för statens räkning. Egendom som kan komma till brottslig användning eller är olämplig för försäljning ska oskadliggöras. Kan egendomen inte säljas får den förstöras, 2 b § första stycket, 4 §, 6 § och 8 § förfarandelagen.

27.7 Flödesschema. Polisens handläggning när egendomen inte kan lämnas ut

Ingen har kunnat visa sannolika skäl för sin rätt till egendomen.

27 kap. 8 a § andra stycket rättegångsbalken och 7 § lagen om förfarande med förverkad egendom och hittegods m.m.(förfarandelagen)

27.7.1 Kommentar.

- 1 • Har åklagaren bedömt att ingen av dem som framställt anspråk har kunnat visa sannolika skäl för sin rätt till egendomen underrättar åklagaren polisen om att beslaget hävts och att egendomen inte kan lämnas ut därför att sannolika skäl saknas.
 - Beslutet att inte lämna ut egendomen till någon kan omprövas om nya omständigheter framkommer. I annat fall kan överprövning begäras.

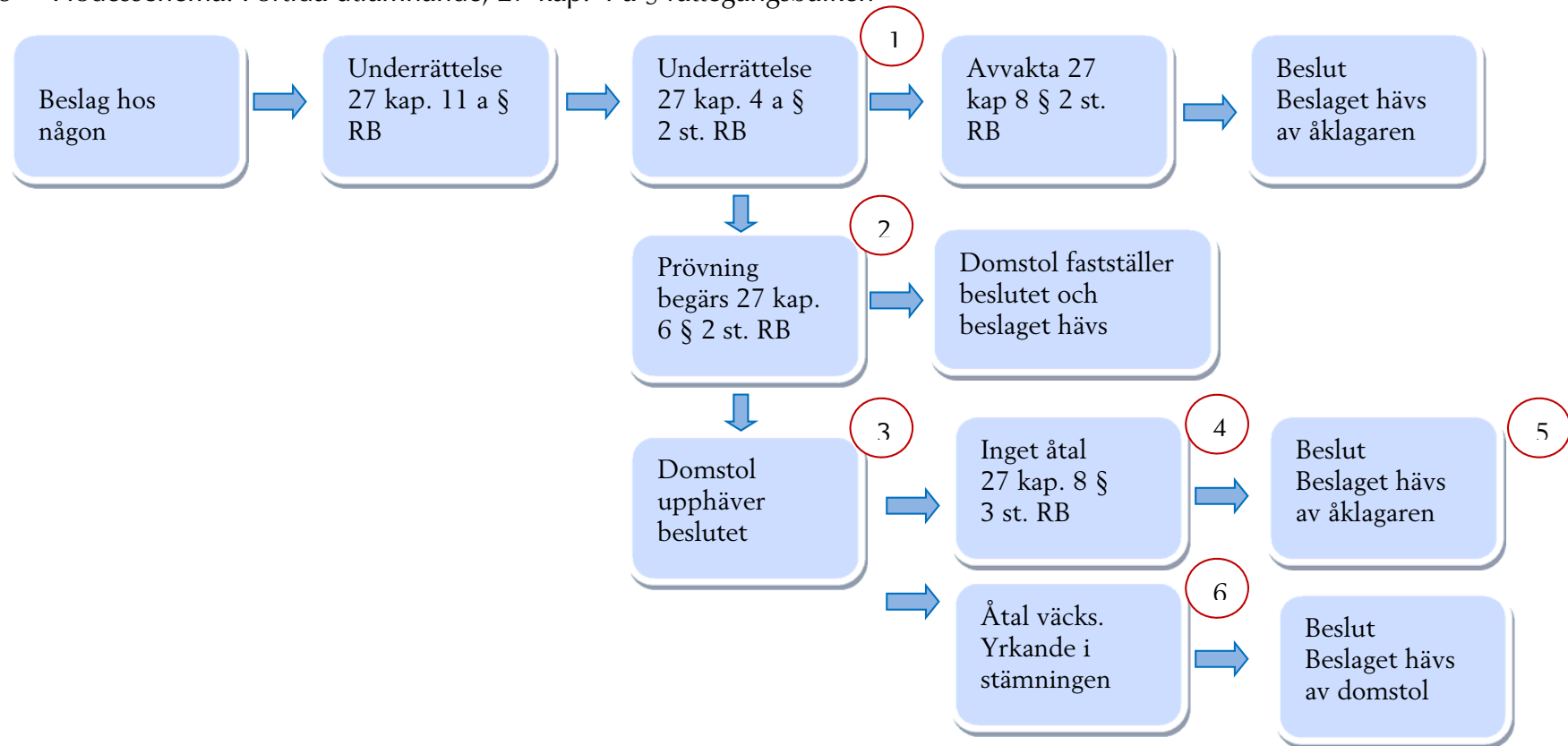
- 2 • Kan föremålet inte lämnas ut till någon ska man tillämpa förfarandelagen (lag [1974:1066] om förfarande med förverkad egendom och hittegoods m.m.), 27 kap. 8 a § andra stycket rättegångsbalken.

- 3 • Egendom som inte kan lämnas ut ska finnas tillgänglig i minst tre månader efter det att beslaget hävts, 2 b § andra stycket förfarandelagen.
 - Överstiger egendomens värde sannolikt en fjärdedel av prisbasbeloppet ska polismyndigheten genom en kungörelse söka efter ägaren eller annan rättsinnehavare. Egendomen ska finnas tillgänglig i tre månader efter kungörelsen, 2 b § andra stycket förfarandelagen. Därefter ska egendomen säljas eller förstöras.

- 4 • Ägaren eller annan rättsinnehavare kan begära att egendomen ska lämnas ut, 7 § första stycket förfarandelagen. Möjligheten att framställa anspråk är inte tidsbegränsad. Eftersom egendomen ska säljas eller förstöras efter förvaringstiden kommer anspråk som sker därefter att vara anspråk på ersättning.
 - Polismyndigheten fattar beslut när förvaringstiden löpt ut betr. de anspråk som kommit in.

- 5 • Beslutar polismyndigheten att inte lämna ut egendomen kan beslutet överklagas till länsrätten vars beslut kan överklagas till kammarrätten.

27.8 Flödesschema: Förtida utlämnande, 27 kap. 4 a § rättegångsbalken

27.8.1 Checklista

Grundläggande förutsättningar för tillämpning av 27 kap. 4 a § RB

- Har målsäganden framställt anspråk på egendomen? Det är ett krav enligt 27 kap. 4 a § rättegångsbalken.
- Har den hos vilken beslaget gjorts underrättats enligt 27 kap. 11 a § rättegångsbalken? Det är ett krav.
- Har åtal väckts? Har åtal väckts kan förtida utlämnande inte ske enligt 27 kap. 4 a § rättegångsbalken.
- Har egendomen betydelse för utredningen om brottet eller kan egendomen förverkas p.g.a. brottet? Vid beslutet ska egendomen vara beslagtagna endast på den grunden att den skäligen kan antas vara avhänd någon annan genom brott.
- Är återställande möjligt? Det är t.ex. inte möjligt att vid jaktbrott återställa beslag av t.ex. kött till jakträttsinnehavaren¹¹⁶. I 27 kap. 17 § rättegångsbalken stadgas att om det finns avvikande bestämmelser i lag eller författning om beslag gäller de.

Kontrollera följande frågeställningar för att bedöma om målsäganden uppenbart har bättre rätt till egendomen.

- Har målsäganden frånhänts egendomen genom stöld, snatteri, grov stöld, rån, grovt rån, tillgrepp av fortskaffningsmedel eller egenmäktigt förfarande, 3 § lag om godtrosvärav av lösöre?
- Har målsäganden krävt tillbaka egendomen från innehavaren inom sex månader från det att han fick eller måste antas ha fått kännedom om dennes innehav, 3 § lag om godtrosvärav av lösöre? Har tidsfristen inte iakttagits är uppenbarhetskravet inte uppfyllt se NJA 2008 Ö 436.
- Denna kontroll är inte nödvändig om ett beslut enligt 27 kap. 4 a § fattas inom sexmånadersfristen och innehavaren/förvärvaren underrättats om beslutet.
- Har förvärvaren/den misstänkte gjort gällande godtrosvärav enligt 2 § lagen om godtrosvärav av lösöre? Har egendomen förvärvats i annat land måste det landets regler om godtrosvärav beaktas.
- Har innehavaren/förvärvaren framfört invändningar som rör målsägandens påstående om hur han frånhänts egendomen, se NJA 2008 s. 282?
- Om invändningar framförts - har de utretts av polisen?
- Det rekommenderas att beslut om förtida utlämnande tillämpas restriktivt.

¹¹⁶ JK beslut 2010-03-26 (dnr 1934-09-40).

Förfarandet när beslut har fattats om förtida utlämnande

- 1
 - Åklagaren fattar beslut om att egendomen ska lämnas ut till måls-äganden, 27 kap. 4 a § rättegångsbalken.
 - Sänd en underrättelse till den hos vilken beslaget gjorts, 27 kap 4 a § rättegångsbalken.
 - Invänta medgivande om att beslaget kan hävas eller vänta tre veckor, 27 kap. 8 § andra stycket rättegångsbalken.
 - Beslaget hävs.
 - Underrätta polisen om att beslaget hävts och namnge den som egendomen ska lämnas ut till.

Om tingsrättens prövning begärs

- 2
 - Den som drabbats av beslaget kan begära att tingsrätten prövar åklagarens beslut om att egendomen ska lämnas ut, 27 kap. 6 § andra stycket rättegångsbalken.
 - Fastställer tingsrätten åklagarens beslut häver rätten beslaget, 27 kap. 8 § fjärde stycket rättegångsbalken.
 - Åklagaren behöver i denna situation inte vidta någon ytterligare åtgärd.
- 3
 - Upphäver tingsrätten åklagarens beslut fortsätter åklagaren handläggningen av beslaget som om något beslut om förtida utlämnande inte hade fattats.
- 4
 - Väcks inte åtal ska beslaget hävas enligt bestämmelserna i 27 kap. 8 § tredje stycket rättegångsbalken. Den som har anspråk på egendomen ska underrättas. Invänta medgivande om att beslaget kan hävas eller vänta tre veckor, se avsnitt 17 under rubriken *Tillämpningen av 27 kap. 8 § tredje stycket rättegångsbalken*.
- 5
 - Beslaget hävs.
 - Åklagaren är inte skyldig att kontrollera om domstolen meddelat ett kvarstadsbeslut.
 - Åklagaren ska om möjligt fatta ett beslut om verkställighet där det framgår vad som ska ske med egendomen. Domstolens beslut om kvarstad rörande bättre rätt till viss egendom har rättsverkningar för den som har vetskap om beslutet. I underrättelsen till den som framställt anspråk lämnas därför en upplysning. Av den framgår bl.a. att om domstolen meddelat ett kvarstadsbeslut inom treveckorsfristen ska kontakt tas med polisen för att förhindra att egendomen lämnas ut, se avsnitt 17 under rubriken *Tillämpningen av 27 kap. 8 § tredje stycket rättegångsbalken*.
 - Underrätta polisen om att beslaget hävts och att egendomen ska lämnas ut till den hos vilken beslaget gjorts, 27 kap. 8 a § första stycket rättegångsbalken.
 - Namnge den som egendomen ska lämnas ut till.
 - Har endast talan om bättre rätt väckts hindrar det inte att egendomen lämnas ut till den hos vilken beslaget gjorts. Får åklagaren kännedom

om att ett kvarstadsbeslut har meddelats ska åklagaren häva beslaget och underrätta polisen om att egendomen är belagd med kvarstad.

6

- Väcks åtal kan åklagaren i stämningsansökan framställa ett yrkande om bättre rätt, se avsnitt 19 *Yrkande om bättre rätt*.
- Beslaget hävs av domstolen.

28 Handböcker och RättsPM som behandlar beslagsfrågor.

- Internationell Rättslig hjälp, Handbok, Internationella enheten, februari 2008
- Förverkande och andra åtgärder mot ekonomiska fördelar av brott. Handbok, Utvecklingscentrum Stockholm, juli 2008.
- Överlämnande enligt en europeisk arresteringsorder, Handbok, Internationella enheten, oktober 2007
- Erkännande och verkställighet inom EU av frysningsbeslut, Handbok, Internationella enheten, februari 2007
- Utlämning, Handbok, Internationella enheten, februari 2007
- Utlämning inom Norden, Handbok, Internationella enheten, februari 2007
- Överföring av lagföring, Handbok, Internationella enheten, november 2006
- Information hos SOS Alarm Sverige AB, RättsPM 2007:19, Utvecklingscentrum Umeå, december 2007
- Vad anser JO? Förteckning över ett urval JO-beslut, RättsPM, Åklagaravdelningen april 2007
- Husrannsakan och beslag, Aktuella rättsfrågor ARF 2006:29, januari 2005 Ekobrottsmyndigheten
- Dokumentation av omfattande beslag, Aktuella rättsfrågor ARF 2006:49, hösten 2002 Ekobrottsmyndigheten

29 Beslagsregler

Handboken inriktar sig på bestämmelserna i 27 kap. rättegångsbalken men det finns regler för beslag i flera olika lagar. Här följer ett urval:

- Tryckfrihetsförordningen 10 kap.
- Yttrandefrihetsgrundlagen 7 kap. 3 §
- Lag med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (1964:167) 36 §
- Lag om förverkande av alkoholhaltiga drycker (1958:205)
- Alkohollag (1994:1738) 11 kap. 4 §
- Fiskelagen (1993:787), 47 §
- Jaktlagen (1987:259) 47 §, 51 §
- Lag om straff för smuggling (2000:1225) 22 §
- Narkotikastrafflag (1968:64) 7 §
- Vapenlagen (1996:67) 9 kap. 6 §
- Ordningslagen (1993:1617) 2 kap. 31 §, 3 kap. 25 §, 4 kap. 11 §, 5 kap. 6 §
- Miljöbalken 26 kap. 23 §
- Lag om internationell rättslig hjälp i brottmål (2000:562) 4 kap. 16 §
- Lag om överlämnande enligt en europeisk arresteringsorder (2003:1156) 4 kap. 7 §
- Lag om erkännande och verkställighet inom EU av frysningsbeslut (2005:500) 2 kap. 1 §

- Lag om utlämning för brott (1957:668) 16 §, 23 §
- Lag om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island och Norge (1959:254) 12 §, 17 §

30 Förarbeten och litteratur

- SOU 2000:56 Vindikation av stöldgods
- Prop. 1974:124 Proposition med förslag till lag om visst stöldgods m.m.
- Prop. 1985/86:123 Om godtrosförvärv av lösöre
- Prop. 1986/87:6 Proposition om förverkande m.m.
- Prop. 1994/95:23 Ett effektivare brottmålsförfarande
- Prop. 1994/95:227 Hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning
- Prop. 1997/98:43 Tryckfrihetsförordningens och yttrandefrihetsgrundlagens tillämpningsområden – barnpornografi m.m.
- Prop. 1997/98:168 Godtrosförvärv
- Prop. 1999/2000:124 En ny smugglingslag m.m.
- Prop. 2002/03:17 Förvärv av stöldgods i god tro
- Prop. 2002/03: 74 Hemliga tvångsmedel – offentliga ombud och en mer ändamålsenlig reglering
- Prop. 2007/08:68 Förverkande av utbyte av brottslig verksamhet
- Prop. 2008/09:227 Förfarandet när ett beslag har hävts
- Prop. 2009/10:50 Avskaffande av preskription för vissa allvarliga brott
- Prop. 2009/10:182 Advokaters vittnesplikt och andra processrättsliga frågor
- Peter Fitger: Rättegångsbalken Andra avdelningen, 27 kap. om beslag, hemlig teleavlyssning m.m.
- Torleif Bylund, Ekelöf, Rättegång III, 5 upplagan s. 49
- Gunnel Lindberg, Straffprocessuella Tvångsmedel, andra upplagan Stockholm 2009.
- Roberth Nordh, Praktisk process III, andra upplagan Uppsala 2010.
- Gustav Petrén, Svensk Juristtidning 1953 s. 175.
- Nils Rekke, En fråga om målsägandens kostnadsansvar för åklagarens missbedömningar, Festskrift till Suzanne Wennberg, Stockholm 2009.
- Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om förfarande med egendom som tagits i beslag, förverkats eller tagits i förvar RPSFS 2009:12 (FAP 102-2).

31 Ämbetsberättelser och rättsfall

JO:s ämbetsberättelse

1956 s. 95	18
1975/76 s. 156	19
1977/78 s. 90	26
1982/83 s. 48	17, 18
1986/87 s. 98	20
1987/88 s. 91	17
1988/89 s. 45	28
1993/94 s. 38	8, 85
1996/97 s. 44 (dnr 1411-1994)	88
1997/98 s. 47 (dnr 4425-1994)	29
1999-03-09, dnr 3746-1997	28
2001/02 s. 40 (dnr 3497-1999)	90
2001-01-31 (dnr 3788-2001)	27
2003/04 s. 127 (dnr 2513-2002)	59
2003/04 s. 96 (dnr 3788-2001)	7
2003-07-09 (dnr 3128-2002)	17, 18
2004/05 s. 70 (dnr 3128-2002)	20
2005/06 s. 80 (dnr 4825-2003)	51
2006/07 s. 47 (dnr 2842-2003)	85
2006/07 s. 54 (dnr 5010-2003)	6
2006/2007 s.47 (dnr 2428-2003)	59
2006-04-28 (dnr 3076-2004) ...	23, 24, 27, 85
2006-05-16 (dnr 3376-2003)	7
2007/08 s.64 (dnr 756-2005)	89
2008-09-26 (dnr 4357-2006)	59
2009/10 s.80 (dnr 2138-2007)	10
2009-11-09 (dnr 6533-2008)	43
2010-04-06 (dnr 3949-2007)	26
2010-05-18 (dnr 3013-2008)	24
JO 2010-06-23 (dnr 24-2009)	52

JK:s ämbetsberättelse

1981 s. 41	18
1985 s. 248	18
2001-01-22 (dnr 3954-99-40)	39
2001-05-17 (dnr 2806-00-21) ...	12, 38, 39
2004-12-30 (dnr 3072-03-40)	79, 81
2007-12-19 (dnr 6372-07-31)	11
2007-12-19 (dnr 6372-07-31, 6373-07-31)	13
2008-04-08 (dnr 3434-07-22)	14, 15
2008-10-24 (dnr 5591-08-33)	16
2010-05-06 (dnr 8303-08-40) ...	17, 24, 84

Rättsfall

NJA 1956 s. 48	16
NJA 1977 s. 403	9
NJA 1977 s. 573	37, 38
NJA 1988 s. 471	37
NJA 1990 s. 401	88
NJA 1990 s. 537	9
NJA 1991 s. 273	88
NJA 1994 s. 306	67
NJA 1995 s.235	77
NJA 2005 s. 596	21
NJA 2008 s. 282	62, 69
NJA 2008 s. 436	64, 67
NJA 2008 Ö 436	63
RH 1990:57	82

32 Sakregister

A

Advokatens tystnadsplikt	9
Annan som har drabbats av be-slaget .	56
Anspråk på egendomen	
utlämnande enl. huvudregeln	92
Anspråk saknas	100
Avspärrning	84

B

Barnpornografiskt material	39
Besittning	
oklart från vem beslaget har gjorts .	54

spår	41
stöldgodslagen	82
Beslagsprotokoll	
grunden för beslaget	18
när ska det upprättas	17
omfattande beslag	19
Beslut om beslag	
av polisman	20
av rätten	22
av åklagaren	20
Beslut om verkställighet	54
Bevis om beslag	19
Bevisbeslag	83

Brev och paket	13	Förfarandelagen.....	53, 56
Brottsverktyg.....	5	Förhållandena under vilka egendomen bjöds ut	71
Bättre rätt.....	65	Förutsättningar för förtida utlämnande	60, 106
D		Förvar	
Delgivning		behållningen på ett konto	7
lagen om förfarande i vissa fall vid förverkande	76	kvarstad	7
underrättelse enl. 27 kap. 11 a § RB	61	stöldgodslagen.....	80
underrättelse enl. 27 kap. 4 a § RB..	63	Förvaringstid hos polisen	56
underrättelse enl. 27 kap. 8 § 3 st RB	51	Förverkande	
underrättelse enl. 27 kap. 8 b § RB..	56	av i beslag tagen narkotika	75
Digitala dokument.....	11	när åtalet ogillas och beslaget av narkotika hävts	77
Dokumentation		G	
beslagsprotokoll.....	18	G-formulär.....	45
beslut	58	H	
lån	43	Hemlig teleavlyssning.....	33
Domens rättskraft	87	Hets mot folkgrupp	14
Domstolens undersökningsplikt.....	83	Husrannsakan	
Domstolsprövning av beslag		fysiskt tillgängligt	6
enl. 27 kap. 4 a § RB.....	64, 107	internationell rättslig hjälp	16
enl. 27 kap. 6 § RB	37	synnerlig olägenhet	13
när beslaget hävts.....	37	teleoperatör.....	28
polisär fu.ledares beslut om förtida ut-lämnande	64	undersökning av en mobiltelefon....	31
E		Hävande av beslag	
Efterforskningsförbudet.....	12, 13	andra beslut som kan följa.....	23
Egendomens beskaffenhet.....	71	nedlagd förundersökning.....	24
Enskilt anspråk		till vem ska egendomen lämnas	50
åtalet läggs ner före		vem beslutar	24
huvudförhandlingen	86	I	
åtalet läggs ner vid		IMEI-nr	30
huvudförhandlingen	86	IMSI-nr.....	30
E-postmeddelande		Interimistiskt yrkande om beslag.....	87
beslag av brev och paket	14	J	
förbud mot beslag	11	Journalistiskt källmaterial	12
utländsk server	35	K	
Europakonventionen, artikel 8.....	32	Konkursförvaltare	57
Expediering	57	Konter	25
Exstinktionsprincipen	70	Kontoutdrag	6
F		Kopiering och spegling	36
Fastställa beslaget		Kvarstad	
omedelbart	20	flödesschema enl. 27 kap. 8 § 3 st... 94	
per telefon	22	förvar	7
under jourtid.....	22	kontanter	26
Fastställande av beslag	20	till säkerhet för bättre rätt.....	52
Formlöst omhändertagande	7	L	
Frysingsbeslut	6	Lån.....	42
Fysiskt tillgängligt för beslag	5, 78	M	
Förbud mot beslag		Meddelanden i en röstbrevlåda	35
e-post mellan närstående.....	11		
skriftlig handling	8		
skriftligt hot mellan närstående	10		
sms mellan närstående.....	35		

Missnöjesanmälan	
lagen om förfarandet i vissa fall vid	
för-verkande.....	75
polisens beslut enl. nämnda lag	76
stöldgodslagen.....	83
Mobiltelefoner	30
Målsägandens anspråk.....	50
N	
Nya omständigheter.....	79, 89
O	
Oklarheter i beslutsunderlaget	54, 100
Omprovning av beslut om beslag... 53, 98	
P	
Pass	6
P-formulär	45
Praktisk råd för beslagshantering	58
Prisbasbelopp.....	57, 104
Proportionalitetsprincipen	
belopp som tas i förvar	8
beslag eller spegling.....	38
husrannsakan.....	13
kopiering	36
provning av beslaget.....	21
Pröva beslaget fortlöpande.....	21
Puk-kod	31
R	
Regeringsformen, 2 kap. 6 §	32
Rekommendation	
beslut om utlämnande.....	54
bilar efterlysta i SIS	47
förtida utlämnande.....	59
kopiering och spegling	36
lån	42
provning av beslag	20
puk-koden.....	31
sms som inkommit efter	
beslagstidpunkten	33
spår	40
ta narkotika i beslag hos okänd	77
underrättelse om 6-månadersfristen	
.....	73
Rättegångskostnader	60, 63
S	
Sannolika skäl.....	52, 94, 96, 98
Schengens informationssystem	44
Sexmånaders fristen	
bilar efterlysta i SIS	47
tillämpningen vid 27 kap. 4 a § RB... 73	
SIRENE	44
Skadeståndsskyldighet	
underlåtenhet att häva beslag.....	24
underlåtenhet att låta pröva beslut	
om avspärning.....	84
underrättelse enl. 27 kap. 4 a § RB.. 64	
underrättelse enl. 27 kap. 8 § 3 st RB	
.....	51
Skriftligt hot mellan närstående.....	10
Skyndsamhetskrav	
fastställande av beslag.....	20
upprättande av beslagsprotokoll.....	17
vid utlämnande.....	89
Sms	
inkomna efter beslagstidpunkten....	32
inkomna före beslagstidpunkten	30
mellan närstående	34
Smugglingslagen, 33 §.....	77
Spår	5, 40
Stöldgods återställs informellt	5
Stöldgodslagen	79
T	
Teleadress	33
Telefonbok	30
Telefonlistor	30
U	
Underrättelse	
till innehavaren	74
till Kronofogden	27
Underrättelseskyldighet	
beslut ang. förvar.....	8
enl. 27 kap. 11 a § RB.....	61
enl. 27 kap. 4 a § RB.....	46
enl. 27 kap. 8 § 3 st RB.....	50
för polisen om utlämnandet.....	56
hävt beslag.....	58, 85
Uppenbarhetsprovning	61, 106
Utformningen av beslutet om	
verkställighet	54
Utlämnande av egendom	
förtida utlämnande.....	59, 107
huvudregeln.....	49
Utredning om ägarförhållandet,	
stöldgodslagen.....	81
V,W	
Vindikationsprincipen	70
Vittnesplikt	10
Vård av beslaget.....	42
Y	
Yrkande	
mot tredje man	68, 84
när beslaget består	23
om bättre rätt	73
Yttrande- och tryckfrihetsbrott.....	14

ö

Övervakningsfilmer 40